

Fredagen den 16 april

Kl. 10.00

§ 1 Meddelande ang. nästa veckas sammanträden

Herr TALMANNEN yttrade:

Nästa vecka hålls bordläggningssplenium tisdagen den 20 april kl. 16.00 och arbetsplena onsdagen den 21 april kl. 10.00, torsdagen den 22 april kl. 13.00 och fredagen den 23 april kl. 10.00. Onsdagens och torsdagens sammanträden fortsättes på kvällen. Torsdagssammanträdet, som alltså börjar kl. 13.00, dvs. en timme tidigare än enligt den preliminära planen, inleds med en frågestund, varefter civilutskottets betänkande angående bostadsförsörjningen behandlas. Om debatten och voteringen i bostadsfrågan inte medhinnes vid torsdagssammanträdet fortsättes behandlingen av detta ärende på fredagen. Vid fredagssammanträdet upptas även andra utskottsbetänkanden fram till omkring kl. 15.30. Därefter besvaras ett stort antal interpellationer.

§ 2 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 104 till skatteutskottet.

§ 3 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 104 och 105.

§ 4 Högre utbildning och forskning

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 3 i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1971/72 till högre utbildning och forskning jämte motioner.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

*Punkten 2***Vissa gemensamma frågor**

Herr statsrådet MOBERG, som meddelat, att han i samband med behandlingen av denna punkt ämnade besvara herr *Molins* (fp) den 16 mars framställda interpellation, nr 76, angående den nya studieordningen vid universitetens fria fakulteter, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Molin har frågat mig om dels vilka faktorer jag anser vara orsaken till att reformen av utbildningen vid universitetens filosofiska fakulteter icke lett till avsett resultat, dels vilka åtgärder regeringen planerar för att åstadkomma en bättre måluppfyllelse på detta område.

Fredagen den
16 april 1971

Ang. den nya studieordningen vid universitetens fria fakulteter

Statsmakterna fattade våren 1969 beslut om en ny studieordning vid de filosofiska fakulteterna. Reformen innebar en ändrad organisation av utbildningen. Samtidigt genomfördes en omfattande pedagogisk reform. Nya studieplaner fastställdes i samtliga ämnen, vilket i många fall inneburit genomgripande förändringar av utbildningen. Nya ämnesområden tillkom. I vissa av dessa har utbildningen givits första gången innevarande läsår. I samband med reformen inleddes en betydande upprustning av organisationen för studievägledning vid universiteten. Som framgår av årets statsverksproposition föreligger nu en redovisning av det första årets erfarenheter av 1969 års studieordning, omfattande bl. a. uppgifter om vissa studieresultat. Det är självfallet inte möjligt att utvärdera en så genomgripande förändring på grundval av enbart ett års erfarenheter, allra minst det första årets. Jag räknar med – som underströks i propositionen om den nya studieordningen – att utbildningen vad beträffar såväl innehåll som organisation kommer att kontinuerligt ses över.

Jag kommer i det följande att ta upp några av de delproblem herr Molin berör i sin interpellation.

Universitetskanslersämbetet har som nämnts redovisat bl. a. vissa uppgifter om studieresultatet under läsåret 1969/70. Ämbetet konstaterar sammanfattningsvis att studieresultatet för aktiva heltidsstuderande på det hela taget är relativt tillfredsställande, även om resultaten hittills har legat under de av statsmakterna angivna riktpunkterna. Av rapporten från ämbetet framgår klart att svårigheterna i detta avseende i stor utsträckning kan hänföras till vissa ämnen och lärosäten. Inom ämbetet sker en systematisk genomgång av problemen. Ämneskonferenser anordnas under våren 1971 i bl. a. matematik, moderna språk, historia och samhällskunskap.

Studietidernas längd i enskilda ämnen inom filosofisk fakultet har försakat bekymmer under lång tid. Tillkomsten av 1969 års studieordning har för första gången gjort det möjligt att kartlägga inom vilka ämnen och på vilka orter problemen finns. Det är därmed också möjligt att systematiskt angripa problemen för att få till stånd förbättringar.

Studerande med speciell yrkes- eller intresseinriktning har möjlighet att få sina önskemål tillgodosedda genom s. k. särskild utbildningslinje. I tillgänglig statistik har flertalet personer som skrivits in vid universiteten inom ramen för försöksverksamheten med vidgat tillträde, liksom andra studerande som avser genomgå partiell utbildning, kommit att registreras som studerande på särskild utbildningslinje. Statistiken visar att de studiekurser som oftast väljs av studerande på särskild utbildningslinje är 20-poängskurser i företagsekonomi, pedagogik och psykologi, dvs. ämnen med stort värde för fort- och vidareutbildning inom många yrkesområden. Såvitt nu kan bedömas ligger det antal personer, som valt särskild utbildningslinje för att de allmänna utbildningslinjerna inte tillgodosett deras utbildningsbehov, inom rimliga gränser. Inom ämbetet pågår arbete med att skapa nya utbildningslinjer och att modifiera de befintliga linjerna. Som jag framhöll i årets statsverksproposition är det väsentligt att man därvid skapar sådana kombinationer som efterfrågas av de studerande och samtidigt bedöms motsvara arbetsmarknadens behov.

De av herr Molin återopade uppgifterna om kostnadsutvecklingen omfattar – förutom kostnaderna för den grundläggande utbildningen och ökningen av dessa kostnader till följd av ökat studerandeantal – även kostnaderna för forskarutbildning och forskning. Ökningen innefattar vidare de ökade kostnaderna till följd av löne- och prisutvecklingen åren 1969 och 1970. Som redovisades i propositionen om den nya studieordningen tillämpas tills vidare systemet för tilldelning av extra lärarkrafter, den s. k. universitetsautomatiken, även för den nya organisationen. De grundläggande principerna för tilldelningen är oförändrade.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att det är för tidigt att bedöma resultaten av reformen av utbildningens organisation vid de filosofiska fakulteterna. Jag kan inte finna att de farhågor för en ogynnsam utveckling som interpellanten tydligen hyser är berättigade. Universitetsmyndigheterna och departementet följer kontinuerligt verkningarna av de genomförda förändringarna i syfte att successivt vidta erforderliga förbättringar i systemet.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Få reformer under senare år har väl föranlett en så intensiv debatt och dragit på sig en så omfattande och bitvis drastisk kritik som förslaget om fasta studiegångar vid universiteten, UKAS – eller PUKAS som det har kommit att kallas. När jag nu tackar statsrådet Moberg för svaret på min interpellation vill jag samtidigt beklaga, att statsrådet inte anser tiden mogen för en analys av detta systems effekter.

Vi befinner oss ju ändå i den ganska ovanliga situationen att redan nu, två år efter beslutet, kunna utvärdera reformens faktiska resultat på flera områden. Vi skulle kunna säga om de många kritikerna hade rätt eller fel och på vilka områden som kritiken varit berättigad och på vilka den varit oberättigad. Vi skulle kunna säga om de som fruktade att systemet skulle skapa mindre av allmänbildning och mera av specialisering hade rätt. Vi skulle kunna säga om genomströmningshastigheten har ökat och om fler studenter har blivit färdiga på avsedd tid. Vi skulle kunna säga någonting om huruvida de olika utbildningslinjerna verkligen förmått leda studenterna till mera yrkesinriktade studier än förut och huruvida införandet av PUKAS har förmått bromsa statens kostnader för utbildningsexplosionen inom det högre utbildningsväsendet.

På var och en av dessa punkter finns fakta på bordet, som kan jämföras med vad kritikerna förutspådde 1969. Jag har i min interpellation valt att jämföra den verklighet vi nu känner med uttalanden i propositionen nr 4 år 1969, med statsutskottets utlåtande nr 34 samma år och med uttalanden i kamrarna det året av statsråden Palme och Moberg.

Ett huvudsyfte med den här reformen var ju att snabba på studenternas studier, låta dem fortare komma ut i arbetslivet och på det sättet minska samhällets utbildningskostnader per student. Man ville öka genomströmningshastigheten. Man ville eliminera studieförseningarna. Man skulle se till att normalstudietiderna inte bara fungerade som administrativa normer utan också blev uttryck för faktiska studietider.

Hur har det nu gått härvidlag?

Herr talman! Bland dem som höstterminen 1969 påbörjade sina studier vid universitetens fria fakulteter har på två hela terminer fram till september 1970 mindre än hälften klarat sig, dvs. fått 40 poäng. Detta resultat skall ställas i relation till den målsättning som angavs i propositionen, nämligen att två tredjedelar av de studerande skulle nå 40 poäng på två terminer. Att detta, som sker i interpellationssvaret, karakteriseras som relativt tillfredsställande är verkligen ganska överraskande. Har man inte större krav på effekten av sina reformer? Har man inte större tillit till genomslagskraften i sina förslag? Tror statsrådet inte mera på sina åtgärder än att han är nöjd med en måluppfyllelse på mindre än 50 procent, när han själv inför riksdagen har angivit en måluppfyllelse på 67 procent?

Låt mig vidare konstatera att av de 1969 nyinskrivna ligger mer än en fjärdedel under det s. k. tröskelvärde på 30 poäng. Dessa har alltså, definitionsmässigt med hänsyn till de resonemang man haft om effekten av systemet, misslyckats i det nya systemet. Det är dessa som egentligen skulle bli utspärrade. Det är ungefär 2 900 studenter på en årskull.

Nu har ju utbildningsnämnderna ute i landet valt vad de själva kallar en liberal linje i den här frågan, och det är naturligtvis klokt gjort av utbildningsnämnderna med hänsyn till hur systemet faktiskt har kommit att fungera. Men jag vill ändå fråga statsrådet Moberg hur han ser på den uppkomna situationen. Är denna varierande liberala praxis från utbildningsnämndernas sida, som ju till bokstaven strider mot 31 § i kungörelsen, enligt statsrådets mening i överensstämmelse med bestämmelsen? Anser statsrådet att utbildningsnämnderna härvidlag har gjort en riktig tolkning?

Det väsentliga konstaterande som kan göras på den här punkten är naturligtvis att genomströmningshastigheten inte har ökat genom införandet av PUKAS. På denna punkt har reformen inte givit avsett resultat.

Vad sedan gäller målet att skapa mera av yrkesinriktning i studierna, så ansåg man ju att studier vid de filosofiska fakulteterna på samma sätt som annan eftergymnasial utbildning skulle ha till uppgift att förbereda för framtida insatser i yrkeslivet. Det tidigare helt fria valet av examensämnen skulle avskaffas. De studerande skulle bli tvungna att välja mellan vissa s. k. utbildningslinjer och följa bestämda studieordningar mellan och inom universitetsämnena. Med tanke på samhällets stigande kostnader på den här sektorn borde studierna organiseras på ett sådant sätt att de var effektivt yrkesförberedande. Därutöver skulle finnas en möjlighet att välja s. k. särskild utbildningslinje, som låg vid sidan av de fasta studiegångarna. Dessa särskilda utbildningslinjer förutsattes vara undantag. Eljest skulle, framhölls det, systemet komma att raseras.

Om man nu ser hur det har gått på den här punkten, finner man att antalet studenter som har begärt och fått rätt att studera enligt särskild utbildningslinje är i snabbt stigande. Vi vet nu att av samtliga år 1970 – alltså båda terminerna – inskrivna studenter har 37 procent fått studera enligt särskild utbildningslinje. Här är erfarenheterna inte begränsade enbart till det första studieåret. Vi kan nämligen göra en jämförelse mellan höstterminen 1969 och höstterminen 1970 och finner då att

andelen studerande på särskild utbildningslinje har stigit mycket mycket. Den var höstterminen 1969 15 procent, ett år senare har den ökat till 35 procent.

I interpellationssvaret säger statsrådet: "Såvitt nu kan bedömas ligger det antal personer, som valt särskild utbildningslinje — —, inom rimliga gränser." Detta statsrådets uttalande i interpellationssvaret bör ställas mot det uttalande som statsrådet Moberg gjorde i debatten 1969 då han sade att dessa särskilda utbildningslinjer kommer att väljas av ett fåtal personer. 6 500 studenter kan väl ändå inte karakteriseras som ett fåtal.

Det är naturligtvis så att utvecklingen på detta område har blivit helt annorlunda än vad regering och riksdag tänkt sig. Utbildningslinjerna har inte varit konstruerade på ett sådant sätt att de svarat mot det faktiska utbildningsbehovet bland studenterna. Jag tror också att man har underskattat studenternas förmåga att själva bedöma värdet av olika ämneskombinationer. Inte heller på detta område har alltså reformen lett till det resultat som den avsågs leda till.

Låt mig, herr talman, sedan i fråga om kostnadsutvecklingen bara säga att ett bättre mått på måluppfyllelsen härvidlag hade varit kostnaden per student och betyg — det hade varit ett bättre mått än den totalsiffra för anslagstilldelningen som jag åberopar i min interpellation. Men när statsrådet i interpellationssvaret nämner kostnaderna för forskningen är det kanske inte någonting som särskilt mycket förändrar bilden av kostnadsökningen. Anslaget till forskningen har dess värre inte alls ökat i den takt som beslutet om den nya forskarutbildningen skulle motivera och som utlovades i debatten om den nya forskarutbildningen. En 25-procentig ökning av kostnaderna för de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna på två år tyder i varje fall inte på att målsättningen att bromsa kostnadsstegringen har kunnat uppnås.

Om man inte lyckas öka genomströmningshastigheten och om man inte finner någon form för att utesluta de studerande som inte klarar studiemålen kommer reformen inte att få någon nämnvärd effekt på kostnadssidan. Det finns — dess värre kanske vi skall säga — ett tydligt samband mellan utspärrning och utbildningskostnader.

Får jag sammanfattningsvis, herr talman, slå fast att genomströmningshastigheten inte på något avgörande sätt har förbättrats. De nya utbildningslinjerna har inte förmått leda studenterna till studier som av dem själva uppfattats som mer bestämt yrkesinriktade än vad som gällde innan PUKAS infördes. Andelen studerande som begärt och erhållit rätt att få studera enligt särskilda utbildningslinjer stiger snabbt. Kostnadsstegringen har inte kunnat hejdas. Ingenting talar för att dessa förhållanden är tillfälliga initialfenomen, sammanhängande med den första studietiden. Det är tvärtom redan nu möjligt att konstatera att PUKAS-systemet på väsentliga punkter inte kommer att få de avsedda effekterna. I dessa fundamentala avseenden har alltså kritiken mot det nya systemet visat sig vara berättigad.

Mot den bakgrunden tycker jag att det är beklagligt att statsrådet Moberg inte vill begagna möjligheten att redan nu söka anpassa systemet efter de erfarenheter som vunnits.

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

Ang. den nya studieordningen vid universitetens fria fakulteter

Fredagen den
16 april 1971

Ang. den nya studieordningen vid universitetens fria fakulteter

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! När man sitter och lyssnar till en person som har tränats i kritiskt tänkande som herr Molin, blir man något överraskad av att få höra att man skulle kunna göra en meningsfull analys av en utbildningsreform innan ens en enda av dem som studerat enligt reformen avslutat sina studier; ja, det lär finnas en studerande i Göteborg som på rekordtid har tagit sin filosofie kandidatexamen. Menar verkligen herr Molin på allvar att vi nu, innan ens tre år har gått – det är ju den normala tid som behövs för att avlägga en filosofie kandidatexamen – skall göra denna analys? Vad är det för typ av kritisk skolning som herr Molin egentligen har fått?

Låt mig ta upp några detaljer i herr Molins anförande! Han säger att det är överraskande att jag anser att resultatet av den s. k. genomströmningen skulle vara relativt tillfredsställande när fortfarande mindre än hälften av totalantalet studerande har klarat 40 poäng på två terminer. Men herr Molin måste väl som universitetslärare veta att det, när man samtidigt med den här administrativa reformen genomför en radikal omläggning av själva studieplanerna, under första året i praktiskt taget varje ämne för såväl lärare som elever uppkommer svårigheter, som icke är att hänföra till innehållet i omläggningen utan till själva omläggningen. Vi har ju den erfarenheten på alla områden att när man gör en förändring så har man vissa igångsättningssvårigheter.

Trots dessa igångsättningssvårigheter – vilka verkligen inte har gjorts mindre besvärande genom den negativa kritik som många universitetslärare och många studenter ägnat sig åt – har, som framgår av kanslersämbetets redovisning, resultaten första läsåret blivit i allt väsentligt bättre än de tidigare resultaten, enligt vad den tillgängliga statistiken utvisar.

I vissa ämnen är, som jag också sade i interpellationssvaret, problemen även efter första året mycket besvärande, och man har därför särskild anledning att gå in ämne för ämne, ort för ort och se vad det är som speciellt måste åtgärdas för att få bättre förhållanden. Men huvudresultatet som ämbetsverket redovisar är relativt gynnsamt. Man har fått en förbättring till stånd efter årtionden, för att inte säga århundraden av svårigheter med studieresultatet vid de filosofiska fakulteterna. Men herr Molin kan inte inse att detta redan efter ett år kan bedömas vara ett gynnsamt tecken, utan han säger att det är helt överraskande att man vågar fälla det omdömet.

Ett annat exempel, som är kanske ännu mer förbluffande, är när herr Molin trots mitt svar återkommer till frågan om kostnadsförändringarna till följd av reformen.

Det som man ur ekonomisk synpunkt räknar med att vinna är ju att de enskilda studenterna klarar av sina examina på normal studietid i större omfattning än tidigare. Så dristar sig herr Molin att här från talarstolen upprepa påståendet att kostnaderna – och han kan inte sära ut de egentliga utbildningskostnaderna – har stigit på ett sätt som visar att reformen slagit fel, detta långt innan en enda student, göteborgaren undantagen, har passerat igenom systemet. Den typen av analys, herr Molin, är verkligen ganska märklig.

Jag fick en direkt fråga om hur jag ser på den varierande praxis som utbildningsnämnderna uppenbarligen tillämpat vid den första granskningen av de studerande som efter tre terminer inte klarat två terminers pensum. Som herr Molin vet fattade riksdagen det beslutet att man skulle ge universiteten själva förtroendet att göra den i många fall ganska delikata granskningen av de personers förhållanden, som hade misslyckats. Vi hade tilltro till universiteten på den här punkten. Det var verkligen inte lätt för utbildningsnämnderna att ta sig an denna fråga när det på så många håll bedrevs -- och fortfarande bedrivs -- ett krypskytte mot dem när det gäller deras svåra uppgift.

Men efter de samtal som jag har haft med universitetskanslern i denna fråga -- universitetskanslern har personligen hållit nära kontakter med utbildningsnämnderna i fråga om den uppgift de ställdes inför -- är jag övertygad om att de under den första arbetsperioden skött sin uppgift på ett sådant sätt som riksdagen hade anledning att förvänta. Uppgiften underlättades inte av att vi råkade få en arbetskonflikt när deras granskningsarbete hade påbörjats.

Jag vill inte fälla något slutligt omdöme om den här verksamheten förrän jag har fått in den rapport från kanslersämbetet om första årets erfarenheter som nu är under utarbetande men som av dessa speciella skäl blivit fördröjd. Vi får alltså återkomma till en bedömning av detta.

Jag har emellertid sagt offentligt -- och jag upprepar det nu -- att skulle det mot förmodan visa sig att utbildningsnämnderna icke är mäktiga den här uppgiften, får självfallet regering och riksdag överväga att lägga den på ett annat organ. Låt oss hoppas att vi skall slippa göra det.

I riksdagen var vi ganska eniga om att genomföra denna reform som ju, när den sattes i sjön, var föremål för negativ kritik av kretsar som hade vunnit inspiration från händelserna i maj 1968 utanför Sorbonne. Vi var övertygade om att det var riktigt att inför 1970-talet genomföra de förändringar vid de filosofiska fakulteterna som innebar att studenterna fick en bättre vägledning före studiernas början än man tidigare haft om vilka kombinationer som var lämpliga.

När herr Molin i sitt inlägg återkommer till frågan om omfattningen av de särskilda utbildningslinjerna, bortser han helt från vad jag säger i interpellationssvaret. Jag hänvisar där till den bedömning som kan göras på basis av tillgänglig statistik. Och det är en mycket stor del av dessa 6 000 personer som vi inte resonerade om i riksdagen förra gången och som jag med mitt uttalande då, som herr Molin här citerar, självfallet inte avsåg. Vad jag den gången avsåg var de originella studenter som var så bestämda på vad de skulle läsa för ämnen och som då hade en uppfattning om den rätta kombinationen som var annorlunda än vad myndigheterna menar vara de lämpligaste huvudkombinationerna. Självfallet skulle vi se till att de fick läsa enligt sina egna önskemål och intentioner -- de skulle bara anmäla för utbildningsnämnden hurdan kombinationen skulle se ut. Vi var väldigt angelägna att slå vakt om dem.

Sedan vet vi att det förekom bland dessa destruktiva grupper ute på studentkårerna försök att med hjälp av denna konstruktion med en särskild utbildningslinje skjuta systemet i sank. Det har visat sig att det

icke gick, utan majoriteten av ungdomarna var förståndig nog att välja de kombinationer som anvisades, eftersom dessa är de naturliga både ur ämneskombinationssynpunkt och ur arbetsmarknadssynpunkt.

Och jag förstår inte, herr Molin, vad Ert syfte är med att nu så onyanserat tala om siffran 37 procent, sedan jag har påpekat för Er att statistiken visar att en mycket stor del av dessa utgörs dels av personer som läser något eller några ämnen enligt bestämmelserna om vidgat tillträde, dels av personer som kommer till universiteten – särskilt storstadsuniversiteten – och läser ett enstaka ämne vid sidan om sitt yrkesarbete för att komplettera sina kunskaper på området.

Varför diskuterar herr Molin inte utifrån detta i stället för att hela tiden nosa på den här problematiken: Är inte systemet på väg att brytas sönder? Därmed spelar ju herr Molin de grupper i händerna som fortfarande finns kvar och som vill se systemet slaget i spillror, därför att de hellre önskar mindre ordning och mindre organisation vid de filosofiska fakulteterna än vad som nu införts.

Herr Molin! Vi var eniga om i riksdagen, med något undantag, att detta system skulle prövas i positiv anda. Vad är syftet med interpellationen? Gäller det, som Ni börjar med att fråga, det rimliga i att tillsätta en utvärderingskommitté? I så fall – all right, jag har sagt min mening, att det inte finns någon anledning att göra det. Eller är det någonting annat? Ert inlägg pekar snarare på att Ni är ute för att misstänkliggöra systemet såsom sådant. Det vore värdefullt att få ett klart svar på den frågan.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Mot bakgrund av de uppgifter som finns om genomströmningshastigheten under läsåret 1969/70 är det inte särskilt svårt att redan nu förutspå de totala resultaten för flertalet av de studerande som började studera enligt det nya systemet höstterminen 1969. Om bilden på något avgörande sätt skulle förändras, skulle ju deras studietakt bli väsentligt bättre än de förutsatta normalstudietiderna under kommande läsår.

När man alltså gör konstaterandet att genomströmningshastigheten inte har ökat efter införandet av PUKAS, så betyder detta också att man kan uttala sig om de studieresultat som det här systemet leder till. Och jag tycker inte att man kan vara nöjd med att bara varannan student klarar sina studier på avsedd tid. Jag tycker att det är oroväckande och att det motiverar uttrycket "att det finns farhågor".

De undersökningar som är gjorda av studieresultaten för studenterna från tiden före det här systemets genomförande visar att siffran också då låg vid ungefär 50 procent. Om man går längre tillbaka i tiden, t. ex. till arbetskraftsutredningens beräkningar av studiecavbrott, så finner man ännu lägre siffror. Men efter det att universitetsutredningens förslag om ändringar i själva undervisningsmetodikerna genomförts steg studietakten något jämfört med de siffror man fick fram från slutet på 1950-talet.

Nu säger statsrådet Moberg att han finner två förklaringar till att den avsedda ökningen av genomströmningshastigheten inte har kommit till stånd och att man därför inte lyckats nå det uppsatta målet. Den ena

förklaringen är att man har genomfört nya studieplaner vid universiteten. Det skulle förklara den dåliga målpuppfyllelsen. Men, herr Moberg, dessa studieplaner kännetecknades ju av att man skulle lägga ämnesdelarna på sådant sätt att man fick en bättre pedagogisk effekt. Det var ju därför man kritiserade de gamla studieplanerna. De borde alltså snarare haft den motsatta effekten.

Sedan tänker jag här inte gå in på tanken att den negativa kritiken från de aktiva skulle ha påverkat effekten. Låt mig bara säga att mitt syfte med interpellationen har varit att få till stånd en analys av utbildnings-systemets resultat redan nu, en analys som skulle kunna leda till att systemet anpassades efter de vunna erfarenheterna.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag upprepar att de resultat som vunnits när det gäller elevernas studieprestationer visar att en förbättring har kommit till stånd. Låt mig ta ett exempel från universitetskanslersämbetets rapport. Kanslersämbetet skriver ungefär så här: Men i den mån det varit möjligt att göra jämförelser tycks de utfalla till det nya systemets förmån. UKÄ har konstaterat att nybörjarna höstterminen 1963 i engelska och statistik inte ens efter fyra terminers studier uppnått två betygsenheter i samma utsträckning som nybörjarna höstterminen 1969 klarat 40 poäng vid början av den tredje terminen.

Slutligen konstaterar jag, herr talman, och där är jag nöjd med herr Molins inlägg, att syftet med interpellationen har varit att peka på önskvärdheten av ingående granskning av de vunna resultaten. På den punkten är vi helt överens. Vi kanske skiljer oss litet när det gäller metoderna. Universitetskanslersämbetet och universiteten har enligt regeringens bedömning att fortlöpande följa, korrigera och förbättra. Herr Molin vill på typiskt folkpartisätt ha en särskild utredning.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Först ett tillrättaläggande av ett uttalande av statsrådet Moberg, fällt i debatten med herr Molin. Vi "råkade" inte få en arbetskonflikt på utbildningsområdet, som herr Moberg uttryckte det. Det var regeringen, inklusive herr Moberg, som utan motvilja – snarare med glädje – proklamerade lockout. Då skall man inte säga att det råkade bli en konflikt på detta område.

Liksom herr Molin i sin interpellation om utfallet av PUKAS-systemet vill jag inledningsvis men med något andra infallsvinklar anlägga ett par kritiska synpunkter på situationen för den högre utbildningen just nu, när det gäller den punkt vi nu behandlar, Vissa gemensamma frågor.

Fram till slutet av 1950-talet ägde, som statsverkspropositionen och betänkandet framhåller, utbyggnaden av den högre utbildningen rum på de äldre universitets- och högskoleorterna. Under 1960-talet har utbyggnaden till stor del skett genom att utbildning anordnats på nya orter, framför allt i Umeå, Linköping, Örebro, Karlstad och Växjö. Samtidigt ökar antalet studenter på universitets- och högskoleorterna i en takt som inte varit förutsedd, med speciellt stark tillströmning till de filosofiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna. Också de ekonomiska problemen

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

Vissa gemensamma frågor

hoppar sig.

Kungl. Maj:ts förslag till budget 1971/72 för den högre utbildningen i landet, som utskottet i allt väsentligt accepterar, kostar många miljoner kronor men måste ändå med hänsyn till omfattningen av universitetsundervisningen betecknas som magert. Det gäller närmast, enligt rekommendation från den till självförintelse regeringstrogne universitetskanslern, för universiteten att övervintra i väntan på bättre budgettider, om nu någonsin sådana kommer under nuvarande politiska förhållanden. Statsråden Carlsson och Moberg har – man får hoppas motvilligt, det får man verkligen göra – måst böja sig under finansministerns färla. Ingen vet bättre än herrarna Carlsson och Moberg och universitetskanslern att det kommer att bli en lång och bister vinter.

De resurser som ställs till förfogande är alltså otillräckliga, och det gäller i allra högsta grad forskarutbildningen, men också innehållet i utbildningen över huvud löper risk att bli sämre. De nyttillkommande studenterna har dessutom, efter att ha genomgått ett gymnasium med, om inte alla tecken slår fel, åtminstone i vissa ämnen sjunkande kunskapsstandard, lösare kunskaper att bygga sina universitetsstudier på. Samtidigt skall genomströmningstakten hållas.

Jag vill i det sammanhanget i likhet med herr Molin resa frågan om inte PUKAS-systemet snarast ändå måste revideras på en del punkter, ju förr dess bättre. Jag måste säga att jag har den åsikten, därmed icke viljande i och för sig komma åt tankegången bakom systemet. Herr Moberg gjorde faktiskt – det kunde man märka om man lyssnade uppmärksamt på honom då han höll sig mera till det sakliga – vissa medgivanden om att allt inte var väl beställt. Jag menar att herr Moberg gör klokt i att fortsätta att utvärdera resultaten och vidta åtgärder redan på det tidiga stadium som det nu rör sig om.

Värdet av akademiska examina sjunker, allt medan produktionen av akademiker ökar med en arbetsmarknadssituation som är minst sagt kärv. Bland Kungl. Maj:ts nyss framlagda utbildningspropositioner visar den om utbildning av bibliotekspersonal, signerad icke Sven Moberg utan Ingvar Carlsson, en mycket anmärkningsvärd nedvärdering av akademiska examina. Vi återkommer till det senare under riksdagssessionen. Påfallande är också det ideliga hänvisandet till 1968 års utbildningsutredning, U 68, som den trollkarl som liksom skall lösa allt. Det här hänvisandet är ibland nästan groteskt. Det kommer igen i alla sammanhang. Min uppfattning är att man inte skall vänta sig alltför mycket av U 68 – den har en oerhört svår uppgift – med dess allmänna filosoferande och dess ideliga ideologiska övertoner. Måhända samlar den sig dock – mycket tyder på det – på sluttampen till praktiska och hårdhänta beslut, befriade från jämlikhetsfloskler och falsk övertro på allas förmåga till teoretiska studier.

Betydelsefullt är i detta sammanhang, att det studieekonomiska systemets brister börjar bli mer och mer uppenbara. Banklån skulle vara bättre – dessa förkättrade banklån. Vilken ödets ironi och vilken monumental gravsten över den stora idén, kläckt av bl. a. herr statsministern! Systemets inflatoriska konsekvenser är betydande, men väsentligare är dock, att om en student som uppstår studiemedel i dag får

en så dålig utbildning att hans återbetalningsförmåga blir sämre än vad som föresvävade honom vid studiernas början, ja då har han ju verkligen blivit lurad – för att använda ett hårt men rättvist ord.

Regeringen måste – och nu riktar jag mig till herr Moberg som närmast är ansvarig för den del av huvudtiteln som vi nu behandlar – besinna den samfällida effekten av studiemedelsinflationen, utbildningsresultatens försämring och överutbudet av akademiker. Övervägs alltså några åtgärder? Att bara låta utvecklingen löpa vidare i ganska okontrollerade banor kan komma – jag ser det framför mig – att leda till allvarliga fackliga och även politiska spänningar. Någon ökad jämlighet torde under alla förhållanden inte uppnås.

Signaler om speciell njugghet mot vissa universitetsämnen – med högt utvecklat sinne för ordens valör har man kallat dem för "lyxämnena" – har på sistone utgått från universitetskanslersämbetet, där ett par avdelningsdirektörer – förmodligen med kanslerns goda minne – mer eller mindre pratat bredvid munnen. Bakom spökar åter U 68 som planerar att gruppera universitetsundervisningen inom yrkessektorer. Kulturämnena ryms inte särskilt bra i sektorerna och kan inte enkelt inordnas i yrkesutbildningen. De uttalanden som gjorts är, som jag ser det, illavarslande.

Redan nu har tillströmningen till många s. k. perifera ämnen dämts upp genom att man normalt bara kan välja något av dem som sista ämne i en utbildningslinje. Man hoppas kanske – troligen t. o. m. – att studenterna skall tappa intresset för dem, medan de läser de matnyttigare första ämnena. Är detta omtanke om studenterna är det i viss mån förlåtligt. Är det däremot direkt fientligt mot de små kulturämnena så är det närmast oförlåtligt.

Ännu värre saker tycks emellertid vara på gång. Det förefaller t. ex. som om de klassiska institutionerna håller på att rustas ned. Genom pressen har gått uppgifter om institutionerna för antikens kultur och samhällsliv vid universitetet i Uppsala, Lund och Stockholm. Beslut har, om jag inte är fel underrättad, fattats av universitetskanslersämbetet om att exempelvis assyriologi och iranska språk skall upphöra som examensämnen.

Självfallet måste det göras avvägningar. Den tid är väl förbi då det var den resandes fullkomliga ensak vad han ville studera. Den som skaffade sig en tämligen oanvändbar utbildning fick stå sitt kast – det vet herr Moberg lika bra som jag från vår lundatid. Vanligtvis lyckades han dock till sist få tag på ett någorlunda adekvat arbete. I dag kan man emellertid knappast lämna studievalet helt fritt och låta tusentals ungdomar – det antalet gäller det nu – stå sitt kast. Det är *en* sak. Men det är inte detsamma som att totalstyra på det sättet att vissa ämnen sätts helt i stryckklass eller t. o. m. får försvinna. Jag har faktiskt inte ett sådant förtroende för universitetskanslersämbetet att jag skulle vara villig att låta det ämbetet ensamt agera roregångare här. Det är regeringens och i sista hand riksdagens ansvar det rör sig om. De styrivriga utbildningsplanerna på olika nivåer måste själva – det är ofrånkomligt – styras med hårda tömmar och kanske t. o. m. bildligt talat med en och annan piska. Det är väl ändå inte meningen att våra universitet skall på litet längre sikt göras

Vissa gemensamma frågor

helt urarva inom vissa kulturområden. Det menar väl inte herr Moberg, hoppas jag.

Slutligen vill jag säga ett par ord om några motioner som av utskottet behandlas under denna punkt, "Vissa gemensamma frågor".

I motionen 886 om begränsning av tillträde till forskarutbildningen har framhållits från moderat håll att "det med hänsyn till resursbristen inom forskarutbildningen i stället bör ankomma på Kungl. Maj:t att ansvara för att den nödvändiga tillträdesbegränsningen kommer till stånd". Motionärerna anser det inte acceptabelt att en del universitets- och högskoleinstitutioner kommer i den situationen att de tvingas avvisa ett stort antal sökande utan att kunna stödja sig på centralt utfärdade anvisningar. Enligt motionärernas mening är det rimligt att Kungl. Maj:t, som bär ansvaret för den uppenbart otillräckliga medelstilledningen för forskarutbildningsreformens genomförande, också tar det yttersta ansvaret för den nödvändiga tillträdesbegränsningen.

Sedan motionen skrevs har universitetskanslersämbetet i en skrivelse till läroanstalterna behandlat vissa frågor rörande en begränsning av doktorandantagningen, bl. a. hur en sådan begränsning skall genomföras. Det är att hälsa med tillfredsställelse liksom också utskottets uttalande om att "universitetskanslersämbetet även i fortsättningen följer utvecklingen med stor uppmärksamhet och vidtar de ytterligare åtgärder som visar sig erforderliga i syfte att underlätta de lokala myndigheternas bedömning av urval och antagning till forskarutbildning". Med detta kan man, menar jag, tills vidare hjälpligt låta sig nöja. Skulle effekten utebli, bör saken emellertid tas upp igen.

I motionen 382, en moderat kommittémotion, angående urvalet av elever till spärrade utbildningslinjer påpekas att det kvoteringsystem med avseende på de sökandes skolunderbyggnad som tillämpas vid urvalet av studerande till viss utbildningslinje inom grundskolans kompetensområde har visat sig medföra vissa mindre önskvärda effekter. Det gäller speciellt då antalet sökandegrupper är mycket stort. Exempel på sådana utbildningslinjer inom grundskolans kompetensområde är sjukgymnast-, sjuksköterske-, arbetsterapeut- och laboratorieassistentutbildningen.

De sökande indelas, har vi understrukit, i fyra huvudgrupper efter utbildningstidens längd och i tre undergrupper efter det betygssystem de bedömts efter. Härigenom får man inte mindre än elva möjliga sökandegrupper, vilka alla skall tilldelas studieplatser i proportion till antalet sökande inom respektive grupp. I princip kan – det är uppenbart – en person förbättra sin konkurrenssituation, framför allt om han tillhör en av de mindre sökandegrupperna, genom att ett antal kamrater inom samma grupp men med sämre betyg lämnar in vad jag skulle kunna kalla för okynnesansökningar.

En annan och i praktiken allvarigare effekt uppstår i de många fall där sökande har mer än en behörighetsgivande skolunderbyggnad. Huvudregeln är då att man förs till huvudgrupp efter den längsta utbildningen och till undergrupp efter senast genomgången utbildning. Detta har i flera fall medfört att en sökande inte kunnat utnyttja sitt mest konkurrenskraftiga betyg. Såsom illustration kan nämnas – det har vi dragit fram –

ett fall, där en sökande hade 4,72 i genomsnitt i grundskolebetyget och 3,65 i studentbetyget och inte blev antagen till viss utbildning, eftersom studentbetyget inte räckte till i konkurrensen, vilket däremot grundskolebetyget skulle ha gjort, om hon fått utnyttja detta. En sökande kan således efter att ha genomgått gymnasium slås ut av en annan sökande med endast grundskola men med högre betyg. Detta kan inte vara riktigt. Det uppfattas av ungdomarna under inga förhållanden på något sätt som rättvist. Om man lägger en hård synpunkt på detta måste det betecknas som orimligt att utbildning praktiskt kan vara och bli en belastning.

I väntan på den översyn av kvoteringsproblemen som torde verkställas vid behandlingen av kompetensutredningens förslag förutsätter utskottet att allvarliga ansträngningar görs för att redan nu rätta till de icke önskvärda effekterna. Sker så – och jag förutsätter det – kan en särskild skrivelse till Kungl. Maj:t betraktas som mindre behövlig. Effekter av den art jag nyss refererade kommer alltså inte att upprepas om myndigheter som har att utfärda bestämmelser följer utskottets skrivning.

I samma motion nr 382 – jag kommer där till en ganska het fråga – framförs också synpunkter på den s. k. könskvoteringen, vilken innebär en sådan utformning av intagningsreglerna att dessa i viss mån gynnar det kön som är underrepresenterat på en utbildningslinje. Vi motionärer anser att könstillhörigheten inte bör gynna – och naturligtvis inte heller missgynna – en sökande. Könskvotering löser inte problemen med den förhärskande synen på könsrollerna och bör egentligen inte få förekomma över huvud taget. Till nöds kan man dock gå med på den mycket begränsade försöksverksamhet med dylik kvotering som utskottet inte vill motsätta sig.

I skolöverstyrelsens meddelande i annonsform om intagning till förskollärautbildning heter det, att viss försöksverksamhet vid intagningen skall anordnas höstterminen 1971 och vårterminen 1972. Därvid kommer intagningsmyndigheten att föra behörig manlig sökande, som inte intagits som elev enligt gällande meritvärderingsbestämmelser, till den s. k. fria kvoten. Inom denna kvot kommer manliga sökande att antas "så långt skäligen merithänsyn gör det möjligt".

Så långt försöksbestämmelserna, som alltså är ganska snäva. Det kan ha sitt intresse att se hur försöksverksamheten utfaller och hanteras inom den angivna tidsramen. Förutsättningarna och konsekvenserna måste, såsom utskottet riktigt framhåller, vara klarlagda och redovisade innan beslut om könskvotering eller inte fattas. Kan en försöksverksamhet visa att ren könskvotering, som alltid måste uppfattas som orättvis då meriteringen förlorat sin utslagskraft, inte nämnvärt bidrar till att åstadkomma en jämnare fördelning mellan män och kvinnor på vissa utbildningslinjer, har i alla fall något vunnits med försök. Men sådana försök häver givetvis inga principer.

Jag har med dessa ord velat anlägga vissa allmänna synpunkter och några synpunkter på ett par motioner under denna punkt. Mitt anförande utmynnar icke i något annat yrkande under punkten 2 än om bifall till utskottets hemställan.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkande nr 3 angående anslag till högre utbildning och forskning kan måhända inge den föreställningen att denna sektor av vårt samhälle i stort sett är problemfri. Betänkandet är med tanke på storleken av den verksamhet som regleras inte särskilt omfattande och mynnar med ett fåtal undantag ut i enhälliga ställnings taganden.

En sådan tolkning skulle emellertid vara förhastad. Det finns flera skäl till att detta betänkande inte på ett rättvisande sätt speglar de många och allvarliga problem inom universitets- och högskoleväsendet som faktiskt finns. Det främsta skälet kanske är det förhållandet att 1968 års utbildningsutredning, U 68, fångar in många av de centrala problemen och liksom lägger en förlamande hand över all diskussion i riksdagen, eller i varje fall förhindrar ett mera aktivt ingripande. Detta förhållande är måhända i viss mån ofrånkomligt, men det är långtifrån helt tillfredsställande. Jag föreställer mig dock att utbildningsutskottets ordförande mer än en gång sänt en tacksamhetens tanke till U 68. Hänvisningarna i betänkandet vid avslag på motioner är om inte legio så dock många.

Till de problem som U 68 befriar eller förhindrar riksdagen från att nu i praktiken ta itu med hör dimensioneringen av den postgymnasiala utbildningen och därmed indirekt arbetsmarknadsfrågorna för akademiker. Dessa har ju blivit alltmer prekära för framför allt stora grupper av samhällsvetare och humanister. Det går knappast en dag utan att man i pressen läser om den arbetslöshet som nu råder bland unga akademiker och som ofrånkomligen kommer att bli allt besvärligare i takt med den starkt ökande examinationen. Problemet är under utredning, heter det. Detta är visst och sant, men det brådskar.

Frågan om nya utbildningsalternativ liksom frågan om utbyggnaden av universitetsfilialerna och den decentraliserade universitetsutbildningen tillhör också U 68:s arbetsuppgifter. Det är angeläget att utbildningsprogrammet vid filialerna vidgas för att därigenom motverka den alltför starka expansionen av de samhällsvetenskapliga och humanistiska studierna.

Ett annat skäl till en viss avvaktande hållning från utbildningsutskottets sida är det förhållandet att två viktiga reformer relativt nyligen satts i verket. Den ena gäller studiegången vid de filosofiska fakulteterna, UKAS-systemet alltså, och den andra den nya forskarutbildningen. Dessa båda reformer har börjat tillämpas så nyligen, att erfarenheterna ännu är för begränsade för att några mera genomgripande ingrepp kunnat diskuteras på allvar. I båda fallen gäller det först och främst att se till att reformerna förverkligas i enlighet med riksdagens beslut. Om det sålunda ansetts för tidigt att nu fälla en definitiv dom över UKAS-systemet, har dock larmrapporterna varit så många, att det finns allvarliga skäl till oro. De uppgifter som herr Molin nyss lämnat visar med all önskvärd tydlighet att vi redan nu kan konstatera att allt verkligen inte är väl beställt. Jag tycker mig också kunna tolka statsrådet Mobergs häftiga reaktion på herr Molins interpellation på samma sätt.

Jag skall inte förlänga den debatten, men jag kan inte underlåta att

göra ett par reflexioner. Den ena gäller just frågan om i vad mån den avsedda effekten nåtts. Det bärande motivet vid det första principbeslutet om fasta studiegångar – jag vill minnas att det var 1965 – var ju att reglera ämneskombinationerna, och den effekten kan studeras redan nu. Vi behöver inte vänta tills ett stort antal studenter avlagt en fullständig examen.

Den andra reflexionen gäller de statistiska jämförelserna mellan den tidigare utbildningen och den nya. Nya undersökningar tyder på att studietiden i det gamla systemet överskattats genom att man räknat in alltför mycket av ferietiden i de bruttostudietider som man har angivit.

Ytterligare en sak – och den väsentligaste: Det kriterium på studieframgång som nu använts utgör ju antalet examinerade. Det avgörande är dock utbildningens innehåll, dess kvalitet, och det vet vi inte särskilt mycket om. Men det bör också uppmärksammas att misslyckanden i de akademiska studierna många gånger kan vara en följd av bristande förkunskaper eller förutsättningar för akademiska studier. En bättre samordning mellan gymnasiala och postgymnasiala studier vore behövlig.

På riksdagen ankommer det i detta läge att framför allt ställa de nödiga resurserna till förfogande och att med vaksamhet följa utvecklingen. Det finns alla skäl att med kraft slå fast att en kvantitativ utbyggnad av den högre utbildningen inte får leda till en alltför allvarlig kvalitativ försämring. Det skulle vara ödesdigert i ett samhälle där utveckling och välfärd är så starkt beroende av forskning och utbildning.

Även om enigheten inom utskottet varit relativt stor, finns det några reservationer och några andra frågor som kan förtjäna ett påpekande. Från folkpartiets sida har vi i motion nr 491 med herr Molin som första namn krävt en treårsplan för utbyggnad av de humanistiska, samhällsvetenskapliga och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna med fasta tjänster som professor och biträdande professor. En rejäl upprustning är helt enkelt nödvändig för att bl. a. forskarreformen skall kunna förverkligas.

I vissa ämnen inom dessa fakulteter är relationen mellan antalet handledare och aktiva högstadiestuderande helt otillfredsställande. Att handleda 50, 60 eller kanske 70 licentiander och doktorander är självfallet en omöjlig uppgift. Vid vissa institutioner har man t. o. m. fått lov att införa spärr för forskarutbildningen.

Då det under utskottsarbetet meddelats att en arbetsgrupp inom UKÄ är sysselsatt med att dra upp riktlinjerna för resurstilldelningen på detta område och då detta arbete kan beräknas omfatta det problem som berörs i motionen, har vi låtit oss nöja med detta.

I många motioner har föreslagits inrättande av nya professurer av vilka åtskilliga finns inom den humanistiska fakulteten. Utskottet har funnit att flera av dessa är verkligen angelägna men ändock inte föreslagit att de bör inrättas omedelbart. I flera fall – det gäller främst ämnena estetik, japanologi och språklig databehandling – har utskottets enhälliga ställningstagande fått formen av klara beställningar till regeringen inför kommande budgetarbete. Samma sak gäller ett par tjänster inom teologiska och juridiska fakulteterna, nämligen en professur i religions-

sociologi och en tjänst som biträdande professor i miljö rätt.

Det finns vidare skäl att notera att utskottet och därmed riksdagen, hoppas jag – i den prioritering som sålunda gjorts visat ett påtagligt intresse för nya riktningar inom den humanistiska forskningen och utbildningen. Man bör i detta sammanhang för undvikande av missförstånd uppmärksamma att det måste klart skiljas mellan en kvantitativ utbyggnad av de vanliga ämnena inom denna fakultet där det råder viss överproduktion och en breddning och differentiering av utbildnings- och forskningsprogrammet.

Det har på senaste tiden – som herr Nordstrandh nyss antydde – talats litet föraktfullt eller i varje fall ganska kallsinnigt om de s. k. små lyxämnena, t. ex. de klassiska språken. Jag syftar också främst på vissa uttalanden från UKÄ. Det vore förvisso mycket att säga om den saken. Jag instämmer i stort med vad herr Nordstrandh nyss sade och vill därtill göra en enda kommentar, nämligen att vi bör se dessa utbildningspolitiska frågor i ett litet vidare perspektiv. Om vi fortfarande vill tillhöra den europeiska kulturfamiljen, får vi allt kosta på oss lyxen att upprätthålla studiet av t. ex. de klassiska språken, om detta nu skall betraktas som en lyx. Det kan också vara värt att notera att vi bidrar med 18 miljoner kronor årligen till det europeiska samarbetet beträffande rymdforskning och med närmare 20 miljoner kronor årligen till det europeiska Cernprojektet i kärnforskning – och mera lär det bli. Mot bakgrunden av dessa förhållanden ter sig statens kostnader för exempelvis de klassiska språken som ytterst blygsamma.

Det kan också förtjäna att uppmärksammas att av de samlade anslagen till forskningsråden en försvinnande liten del går till humanistisk forskning, närmare bestämt ca 5 procent. Ungefär 7 procent anslås till samhällsvetenskaplig forskning, 27 procent till medicinsk och hela 61 procent till naturvetenskaplig och teknisk forskning. Bidragen till STU är därvid inte inräknade. Detta innebär att 88 procent av forskningsrådsanslagen går till medicinsk, naturvetenskaplig och teknisk forskning.

Jag har, herr talman, inget särskilt yrkande utan hemställer att utskottets yrkanden måtte bifallas, men jag har velat redovisa dessa mera principiella synpunkter.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Den 19 mars för två år sedan hade vi i riksdagen en stor debatt om utbildningens organisation vid de filosofiska fakulteterna. Emot enbart vänsterpartiet kommunisternas avslagsyrkande antog riksdagen då proposition nr 4, dvs. den nu diskuterade PUKAS. Inför dagens debatt har jag studerat riksdagens protokoll före beslutet för två år sedan, men jag skall inte vidare utveckla eller upprepa denna debatt här. Intresserade ledamöter kan ju själva studera protokollet. Tids nog kommer vi att få ta upp denna debatt i alla fall med nödvändighet, ty det är inte så, herr Moberg, att det är några dunkla krafter – eller destruktiva kanske det var fråga om – som håller på att skjuta systemet i sank. Det kommer att sjunka av sig självt helt och hållet, om ingenting görs.

Herr talman! I dag har väl ingen kunnat undgå att lägga märke till att det jäser bland studenterna. Studentopinionen växer sig allt starkare varje

dag emot många negativa yttringar av denna PUKAS-reform. Ett faktum är att PUKAS har klart misslyckats. Utbildningssystemet har inte uppfyllt sina egna målsättningar. Det råder inget tvivel om detta i dag – om man vill ta del av det material som hittills har presenterats. Men jag skall inte förlänga debatten med att också komma med en mängd siffror. Man har för övrigt redan tagit fram dem här i debatten.

Jag hörde att statsrådet Moberg sade i sitt interpellationssvar att det är för tidigt att utvärdera en reform efter bara ett års erfarenhet. Men man måste i alla fall helt nyktert se vartåt det pekar. En värdering gjorde ju för övrigt statsrådet Moberg fast i rakt motsatt riktning, nämligen den att resultatet har blivit bättre än man hade väntat. Den värderingen gjordes väl också efter bara ett år. Och hur kan herr Moberg vara så säker på att resultatet för t. ex. de utspärrade studenterna är så värst lysande och deras situation särskilt bra.

Herr talman! Egentligen skulle jag i dagens debatt kunna inskränka mig till att bara i korthet säga: Vad var det vänsterpartiet kommunisterna sade 1969, när vi gick emot reformen? Men så cynisk kan jag inte vara därför att denna fråga är alltför allvarlig. Vad jag framhöll i debatten för två år sedan om den allvarliga felsynen håller nu på att bit för bit slå in. Tyvärr, måste jag konstatera detta.

Dagens häftigaste kritik bland studenterna riktar sig emot utspärrningssystemet. En nära nog enig studentopinion kräver att man först och främst omgående hejdar denna utspärrning. Detta faktum går inte att bortse ifrån, hur vackert man än skriver i utskottets betänkande om att man från myndigheternas sida ägnar uppmärksamhet åt frågorna. Det går inte heller att komma ifrån faktum genom att såsom statsrådet Moberg försökte göra här i talarstolen utveckla maximal pondus.

I ett särskilt yttrande som fogats till utbildningsutskottets betänkande nr 3 har min partikollega herr Berndtson i Linköping tagit upp den del av PUKAS som handlar just om utspärrningen. Han framhåller att effekterna av systemet måste tas upp till kritisk prövning av ansvariga myndigheter. Jag instämmer helt i detta och, herr talman, jag anser att det i dagens allvarliga läge krävs att man nu bortser från all prestige och verkligen tar sig an det problem som denna olyckliga PUKAS-reform har fört med sig. Och gör det utan dröjsmål. Misstag kan alla människor göra, men misstag går också att reparera med god vilja. Skall PUKAS länge till få fungera som hittills så tyder detta bara på att man är osedvanligt halsstarrig. Jag vill därför vädja till de för PUKAS ansvariga att *genast* gå till verket med att först och främst ompröva reglerna för de nu så brännande och aktuella utspärrningarna, men sedan också ta upp alla de andra problem som gjort att PUKAS inte alls fungerar så som man hade tänkt sig.

Gör om hela PUKAS! Återkom med någonting annat och någonting bättre, som verkligen har kunnat föregås av en allmän debatt om utbildningens målsättning, där alla berörda parter och inte minst de studerande själva fått delta i en bred diskussion. Då skall vi kunna åstadkomma en verkligt demokratisk universitetsreform som bl. a. garanterar en allsidig undervisning, inre demokrati inom utbildningsväsendet och att den högre utbildningen står öppen för alla.

Det var på dessa premisser som vänsterpartiet kommunisterna som enda parti i riksdagen gick emot PUKAS år 1969. Den bittra verkligheten för studenterna har i dag bevisat att riksdagens beslut 1969 var ett olyckligt och felaktigt beslut. Det är i dag viktigt att de studerande inte längre offras för att ytterligare bevisa detta. Nu krävs därför omedelbar handling till en rättelse.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Utskottsbetänkandet må vara litet till omfånget, men det rör sig om anslagsgivning på drygt 1 1/4 miljarder kronor, att användas för högre utbildning och forskning. Det är pengar som berör väldigt många människor. Alla prognoser om utbildningsexplosionen och tillströmningen till universitet och högskolor har varit för lågt tilltagna, och det torde vara realistiskt att räkna med att vi om några år har ungefär 150 000 studerande vid de högre läroanstalterna. För att ge ett målande exempel kan jag nämna att jag häromdagen hörde situationen uttryckas så, att i dag studerar vid universitet och högskolor lika många som det förut finns utexaminerade och yrkesverksamma akademiker. Närmare 100 akademiker tar sin examen varje arbetsdag året runt.

Inför denna enorma ökning måste man ställa sig ett par frågor. Är utbildningsmöjligheterna tillräckliga och är utkomstmöjligheterna tillfredsställande? Vad beträffar utbildningsmöjligheterna gäller det två frågor. Det ena svaret skulle kunna bli en upprepning av den debatt vi hade i andra kammaren i höstas om kvaliteten på den akademiska undervisningen. Det andra svaret är den interpellationsdebatt som har förts här i dag om genomströmningshastigheten och antalet utbildade.

Jag skall inte upprepa debatten från i höstas, men jag är kanske litet förvånad över att statsrådet Moberg i försvar mot herr Molin inte tog upp vad som står i årets statsverksproposition, där det sägs: "Jag vill erinra om att det åligger myndigheterna att, om de faktiska studietiderna inte motsvarar de angivna riktlinjerna, vidta åtgärder för att man skall komma till rätta med detta förhållande, t. ex. göra förändringar i studieplaner eller i utbildningens uppläggning."

Vi har här kommit in i en ganska besvärlig cirkel. Atskilliga av oss stöder kravet på en bibehållen kvalitet i utbildningen. Samtidigt ligger riksdagens beslut om PUKAS:s genomförande med dess stränga, mätliga – eller hur man vill definiera det – krav på genomströmningshastighet. Vi har inte lyckats lösa det här problemet, och jag blir litet förvånad när statsrådet Moberg säger att resultatet är bra. Han gör nämligen då en jämförelse med situationen långt före PUKAS:s genomförande. Jämförelsen borde givetvis göras med de prognoser och utfästelser, som fanns i propositionen och som låg till grund för den nya studieordningen. Det är mot den bedömning som där gjorts som dagens resultat skall ses, och då är de verkligen inte bra.

Samtidigt konstaterar vi kvalitetsförsämringen. Jag vill därför drista mig att ställa en tredje fråga, som man sällan hör framföras när man diskuterar den högre utbildningen: Är de studerandes insatser tillfredsställande? Vi har nämligen en tendens att bedöma studiemedelssystemet och studieordningen vid de filosofiska fakulteterna som om det bara

fanns kvalitet och kvantitet, och man glömmer bort att både kvaliteten och kvantiteten i grunden är beroende av det arbete och de insatser som görs av de studerande själva.

För att vi skall få en tillfredsställande aktivitet fordras det att de studerande upplever en studiemiljö där de finner sig till rätta och där de kan arbeta var och en efter sin förmåga. Den studiemiljön är beroende på bl. a. studievägledning och studierådgivning. Den är också beroende på de studerandes möjligheter att få studiemedel, och den är inte minst beroende på undervisningens utformning vid de olika läroanstalterna. Jag har i samband med mitt arbete i 1968 års studiemedelsutredning, där vi har gjort bedömningar av genomströmningshastighet, av uppnådda poäng osv., erfarit att det finns en oerhört stor variation i de studerandes insatser vid läroanstalterna. Åtskilliga studerar mindre än 15 timmar per vecka. Andra, med goda studieresultat och oftast i bundna studiegångar, har en studietid på 60–70 timmar per vecka.

Jag är något förvånad över att man inte från departementet och knappast heller från något parti har velat få fram en diskussion bland studenterna om vad man från deras sida är villig att göra för att åstadkomma resultat som är tillfredsställande såväl för de studerande själva som för studiemedelsordningen och för samhället i stort. Jag vill ändå hävda att vi från moderata samlingspartiets sida inte kan ge genomströmningshastigheten en så stor prioritet att vi allvarligt vill vara med om att sänka kvalitetskravet. Jag tycker att det i föredragandens ord om förändringar i studieplaner finns en brasklapp för att kunna vidtaga sådana åtgärder.

Den andra frågan gällde utkomstmöjligheterna, och de har berörts här förut i dag. Situationen är i många avseenden prekär, och den drabbar i högsta grad kvinnor med akademisk utbildning. I propositionen sägs, och jag vill gärna instämma i den tankegången, att vi måste söka nya områden för de akademiskt utbildade. Men, herr statsråd, var finns de områdena? Det skulle vara intressant om man från de planerande och verkställande myndigheternas sida inte bara talade om att vi skall hitta dessa områden utan också försökte definiera hur och var vi skall hitta dem. Under tiden växer arbetslösheten bland akademikerna.

Den högre utbildningen är i en svår situation. Antalet studerande är okänt. Målet är för många av de studerande okänt. Förkunskaperna är ofta för universitetsmyndigheterna okända, och slutkraven är okända. Nu har de sittande utredningarna - U 68 och kompetensutredningen - att behandla bl. a. dimensioneringen av den högre utbildningen. Vad vi säkert vet är att tillströmningen kommer att öka. Detta kräver ökade ekonomiska resurser, men det kräver också planering avseende hur vi skall använda dessa högutbildade personer och hur de själva skall använda sin utbildning. Om vi inte har det klart för oss, blir det nämligen omöjligt för oss som håller på kvaliteten att ställa några kvalitativa krav. Dessutom finns det risk för att utbildningen blir en sorts sysselsättningsterapi för ungdomar i vissa åldrar, och det kan vi inte acceptera.

Frågan måste också ställas, om den kraftigt ökade tillströmningen till forskarutbildningen är ett resultat av svårigheterna på arbetsmarknaden. Jag träffade en professor och institutionsledare som sade: Jag har två

Fredagen den
16 april 1971

Vissa gemensamma frågor

typer bland dem som går i forskarutbildningen. Den ena är de som jag har valt själv, och den andra är de som inte kunde få en adekvat sysselsättning.

Tillströmningen till forskarutbildningen tror jag är svår att bemästra. Vi tycks alla vara överens om att en begränsning måste komma till stånd, och den mest aktuella frågan i framtiden är denna: Vem skall svara för den begränsningen? Tills vidare är det de lokala myndigheterna som har ansvaret, men vi kan knappast – och det framgår också av statsverkspropositionen – i framtiden acceptera en politik som ställer handledare till förfogande där bristen är störst, om man därmed bidrar till en snedvridning av hela resursfördelningen. En planering för en utbyggd forskningsverksamhet är en viktig uppgift. Inställningen till forskningen och vetenskapen och viljan att satsa pengar blir alltmer avgörande för ett lands utveckling. Forskningsplaneringen är till sist en samhällets uppgift, och det blir samhällsbedömningen som avgör anslagens storlek och i viss mån deras fördelning.

Man kan då fråga sig: Vad finns det för partipolitiska bedömningar? När vi ser på utbildningsutskottets betänkande nr 3 vill väl knappast någon påstå att enskilda motioner om personliga eller andra professorer är ett utslag av partipolitiskt tänkande. Men genomgående är att när utskottet varit enigt – som utskottet varit i de flesta fall – är det den samhällsekonomiska situationen som ligger bakom. Vi har helt enkelt varit tvugna att hålla kostnaderna nere.

Kvar står ändå att utskottet och de som ansvarar för forskningspolitiken i detta land i framtiden måste göra bedömningar, vetenskapliga och andra. Man brukar säga att det finns tre yttre kriterier för sådana samhällsbedömningar av vetenskap och forskning. Det är de sociala synpunkterna där det gäller att uppnå ett socialt mål. Mot den bakgrunden får vi se den ökade satsning som gjorts på bl. a. samhällsforskning i vårt land. Det är också bedömningen av det teknologiska framåtskridandet, det teknologiska målet; den har kanske haft förtur i den hittillsvarande satsningen på forskning och vetenskap, vilket också framgick av herr Richardsons uttalande.

Det tredje kriteriet är den vetenskapliga bedömningen, och det är utan vidare den för oss politiker svåraste. Det talas ofta om behovet av förbättrade förhållanden mellan forskare och politiker. De får inte begränsas till enskilda personkontakter. I framtiden kommer avgöranden att träffas också i denna sal som måste grundas på insikter av djupare slag. Jag vill bara erinra om de resultat som ligger inom räckhåll på områden som genetik, kärnforskning och datateknik och som allvarligt kommer att påverka människans situation i framtidens samhälle. De beslut som vi politiker fattar blir där av avgörande betydelse.

Herr talman! Jag har heller inget yrkande att ställa under denna punkt; jag har bara velat redovisa några principiella synpunkter och också något beröra de bedömningar beträffande högre utbildning och forskning som vi måste göra i framtiden.

Fru MOGÅRD (m):

Herr talman! Bland de motioner som behandlas under punkten 2 i

utbildningsutskottets betänkande finns också nr 382 med bl. a. mitt namn, som behandlar kvoteringsystemet och särskilt könskvoteringen. Motionen pekar på icke önskvärda effekter vid nuvarande tillämpning av kvoteringsystemet och hemställer att riksdagen som sin mening ger till känna att könskvotering icke bör förekomma.

Utbildningsutskottet förutsätter att icke önskvärda effekter av kvoteringen skall rättas till. Beträffande könskvoteringen uttalar utskottet att könskvotering visserligen inte ensam kan lösa könsrollsproblemen i valet av utbildningsvägar men att man inte anser sig ha anledning att motsätta sig försöksverksamhet. Någon reservation mot detta uttalande har icke avgivits, vilket mot bakgrund av frågans principiella vikt är mycket förvånande.

Vid urvalet av studerande till olika utbildningsvägar måste i ett demokratiskt samhälle den vägledande principen vara, att varje individ skall bli likvärdigt behandlad utifrån de krav som utbildningsvägen kan ställa. Varje enskild individ skall alltså bedömas efter sina kunskaper, sina färdigheter, sina intressen, sina personliga anlag.

Nu är det som bekant ofta mycket svårt att väga olika basutbildning, olika kunskaper och erfarenheter mot varandra. I strävandena efter en rättvis fördelning av utbildningsplatserna har man tvingats tillgripa kvotering, vilket måste och skall betraktas som en nödlösning. Men i stället för att betrakta kvotering så, har man upphöjt nödlösningen kvotering till något ofrånkomligt, och den enskilda individen har kommit alltmer i bakgrunden. Systemet har gjorts alltmer invecklat, alltmer svåröverskådligt och har mycket riktigt fått allt fler icke önskvärda och ibland rent absurda konsekvenser. Arbetet på att skapa något för den enskilda individen mera rättvist system har till synes avstannat; gruppen har fått ta över individen.

Kvoteringsbestämmelserna har alltså tillkommit för att i dagsläget göra en jämförelse mellan olika kvalifikationer möjlig. Helt annorlunda förhåller det sig med könskvotering. Att betrakta den omständigheten att en individ tillhör det ena eller det andra könet som kvalifikation hör till en förgången tid. När man försöker komma åt de effekter som könsrollerna fortfarande har på valet av utbildningsväg genom att införa könskvotering väljer man en djupt reaktionär väg. Det hjälper inte att man försöker krypa bakom beteckningen försöksverksamhet — det är principen som är helt oacceptabel. Resultatet är ju t. ex. att en man med sämre kvalifikationer kan slå ut en kvinna med höga sådana, då båda söker sig till förskoleseminarium. Skulle alltså enbart det förhållandet att den lycklige är man uppväga underläget i övriga kvalifikationer?

Vi har en sned könsfördelning på många håll i samhället, och det är naturligtvis i och för sig mycket angeläget att ändra på det förhållandet. Generaldirektörerna, landshövdingarna, ja, riksdagen och statsrådsretsen är utmärkta exempel på kvinnlig underrepresentation — skall vi försöka ändra på *det* förhållandet genom att tillämpa kvotering efter kön? Det skulle otvivelaktigt gynna oss kvinnor, som det nu är, men jag tror att vi alla betackar oss för en sådan bedömning.

Det är, herr talman, knappast någon mening med att mot ett enigt — jag skulle vilja tillägga aningslöst — utskott ställa ett yrkande om bifall till

motionen 382 i den del den behandlar könskvotering. Jag har dock inte ansett det möjligt att låta frågan passera utan att påtala det orimliga och som sagt reaktionära i könskvotering.

Herr PERSSON i Karlstad (s):

Herr talman! I egenskap av medmotionär tar jag till orda i denna så utomordentligt viktiga utbildningsfråga. Det gäller motion nr 889, som syftar till en decentraliserad forskarutbildning, förlagd till våra universitetsfilialer. Den av 1965 års riksdag beslutade utbyggnaden av universitetsfilialer har nu fortskridit så långt att utbildning på de flesta ämnesområden inom humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet har kommit till stånd. Vi har i motionen framhållit vikten av att man uppmärksammar att en mera sektorsvis bedriven forskning och utbildning vid våra filialer kräver rätt långtgående och omsorgsfulla förberedelser och kan komma att kräva ganska stora resurser.

Hitintills har den grundläggande akademiska utbildningen i viss omfattning decentraliserats, bl. a. genom tillkomsten av universitetsfilialerna. Vi motionärer anser att det är dags att ytterligare decentralisera utbildningen och medelst försöksverksamhet påbörja viss forskarutbildning vid våra universitetsfilialer.

De tankegångar vi framhållit angående en sektorsvis bedriven forskarutbildning kommer förr eller senare att vinna gehör, inte minst bland studenterna. Vi motionärer har alltså ansett att tiden är inne att påbörja denna försöksverksamhet. Ett enhälligt utskott har för sin del ej kunnat tillmötesgå de av oss motionärer framförda synpunkterna och yrkandet att denna forskarutbildning skall decentraliseras till universitetsfilialerna, vilket jag beklagar.

Herr talman! Jag skall inte yrka bifall till motionen, men jag vill än en gång starkt understryka vikten av att den här frågan löses. Och när tiden är mogen, vilket jag hoppas blir rätt snart, då bör Karlstad som en av universitetsfilialerna också med prioritet ihågkommas.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Jag kommer att hålla ett kort anförande. De inlägg som gjorts tidigare har inte inneburit några andra yrkanden än bifall till utskottets hemställan, och jag betraktar dessa inlägg huvudsakligen som personliga deklARATIONER, som jag saknar anledning att bemöta. Jag tar inte upp den av herr Nordstrandh kastade handsken, när han talar om jämlikhetsfloskler. Det finns enligt min mening inte anledning att ta upp en debatt i utbildningsfrågan på den nivån. Likaså avstår jag från att bemöta fru Mogård, när hon säger att utskottet är aningslöst. Tidigare har jag inte i kammardebatterna upplevt att man på moderat sida har betraktat de egna ledamöterna Nordstrandh och Sundberg som aningslösa i utbildningsutskottet.

Herr talman! Med stor tillfredsställelse noterar jag att det här viktiga avsnittet i statsverkspropositionen har behandlats så att utbildningsutskottet är praktiskt taget enhälligt. Det är endast på tre punkter som det föreligger reservationer, och dem kommer vi i vanlig ordning att under vederbörande punkter diskutera.

Det har i anslutning till detta betänkande väckts ett 40-tal olika motioner. De har alla avstyrkts. Men de av kammarens ärade ledamöter som uppmärksamt läser detta betänkande kommer att finna att utskottet har vissa skrivningar som, såsom sagts tidigare, kommer att bli vägledande för departementets behandling av de här frågorna i framtiden. Men det är skrivningar som är intressanta också i det avseendet att de tydligare än på mycket lång tid i riksdagen betonar att vi nu i högre grad än förut måste prioritera det humanistiska forskningsområdet. Herr Richardson har erinrat om det, och jag vill understryka det från utskottets sida. Vi har gjort beställningar på en del forskningsområden, där det är betydelsefullt att samhället engagerar sig så snart det finns ekonomiska resurser för detta.

Många av de motionsyrkanden som i övrigt har avstyrkts är i och för sig berättigade. Det är önskemål om professurer och om anslag till olika ändamål, och om vi hade pengar till det, skulle vi säkerligen vara överens om att tillstyrka anslag. Men vi måste ju i det här huset göra en samlad samhällsekonomisk bedömning. Det är mot den bakgrunden vi har tvingats – liksom jag förstär att föredragande statsråd tidigare har tvingats – till att gå på avslagslinjen där man kanske skulle ha velat tillstyrka, om man hade haft resurser.

Får jag säga några ord, herr talman, om UKAS-systemet. Den kritik mot UKAS som har riktats från några talare i dag har icke något som helst stöd i utbildningsutskottet – och här är utskottet enhälligt. När det gäller utspärrningen t. ex., säger utskottet: "Utskottet har funnit att bestämmelserna för den s. k. utspärrningen utformats så att de synpunkter helt tillgodosetts som vederbörande utskott framförde i samband med riksdagens ställningstagande år 1965 till principerna för begränsning av rätten till utbildning."

I fråga om utvärderingen av UKAS-systemets effekt säger det enhälliga utbildningsutskottet: "Enligt utskottets mening har alltför kort tid förflutit sedan det nya utbildningssystemet vid de filosofiska fakulteterna började tillämpas för att det skall vara möjligt att nu göra en utvärdering av reformen vare sig i dess helhet eller med avseende på delar av densamma, t. ex. samhällskunskap." Det finns alltså inget stöd i utskottsutlåtandet för den uppfattning som har framförts från bl. a. herr Molin, som menar att man nu bör göra en omedelbar utvärdering genom någon form av kommitté.

Till fru Ryding vill jag i sammanhanget säga, att det har inte till utbildningsutskottets kännedom kommit någonting som stöder hennes påstående att UKAS fullständigt misslyckats och inte alls fungerar.

Till sist: Vi kommer naturligtvis, herr talman, att få en debatt om universiteten genom åren framöver. För min personliga del är jag angelägen om att betona att universiteten är arbetsplatser. De som får förmånen att studera där måste prestera ett arbetsresultat som medborgarna på alla andra arbetsplatser måste prestera. Vi kommer aldrig att ha råd med ett utbildningssystem där människor kan gå planlöst drivande, där människor kan få fortsätta studierna på det sätt som de själva önskar, utan att samhället ställer krav på motprestation från deras sida.

UKAS är inte färdigt. Det är självklart att den reformen fortlöpande

måste justeras och förändras allteftersom erfarenheter vinnas. De myndigheter som har till uppgift att sköta det här gör det också, och sedermera kanske riksdagen i sin tur får ta ställning till nya förslag. Vi kommer alltid att få den här debatten, och vi kommer säkerligen aldrig att vara nöjda med vårt utbildningsväsende. Så snabbt som samhället förändras, så snabbt kommer också kraven på ändringar i utbildningssystemet att resas. Men vi måste också alltid, herr talman, göra våra bedömningar mot bakgrund av de samhällsekonomiska övervägandena.

Med detta ber jag att på denna punkt få yrka bifall till utbildningsutskottets hemställan.

Fru RYDING (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Alemyr får jag väl säga att jag talade faktiskt för ett särskilt yttrande som fogats till utbildningsutskottets betänkande, och så där alldeles helt med enigheten i uppfattningen var det alltså inte i fråga om PUKAS.

Sedan är det ju tråkigt att herr Alemyr som ordförande i utbildningsutskottet inte följer den här tidningen som heter Studenten. Jag skall gärna låna ut den – det är nr 1 för år 1971 – så att den kritik som studenterna verkligen framför kommer till utbildningsutskottets kännedom. Där hävdas på ledande plats att PUKAS *har* misslyckats, och i övrigt framför man de synpunkter som jag redovisade i mitt första anförande.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Ordet och begreppet jämlikhet är för mig, herr Alemyr – utan att jag nu vill initiera en stor debatt – någonting som är förnämt, innehållsrikt och djupt mänskligt. Men jag vänder mig mot missbruket av ordet och begreppet. Jag anser, att ett sådant missbruk har skett t. ex. i U 68:s resonemang – det var där jag talade om det – när man vid varje tillfälle då ett utbildningspolitiskt problem måste lösas kryper bakom ett onyanserat tal om jämlikhet som ett speciellt slagträ mot den som har en annan utbildningspolitisk åsikt. Därvid gör man inte klart vad man menar med jämlikhet och vad det innebär, utan låter det betyda än det ena än det andra, och ibland använder man det utan att det egentligen betyder någonting. Det är missbruk av ett begrepp och ett tillstånd som vi alla är överens om att vilja arbeta för.

Herr ALEMYR (s) kort genmäle:

Herr talman! Utbildningsutskottets utlåtande är enhälligt. Vid den punkt som jag har talat om har det inte fogats någon reservation utan endast ett särskilt yttrande. Och fru Ryding har varit med i riksdagen så pass länge att hon borde känna till att ett särskilt yttrande inte bryter enhälligheten i ett utskott.

Sedan polemiserade tydligen herr Nordstrandh mot den diskussion som förs i U 68. Den debatten tycker jag dock att herr Nordstrandh skall föra i U 68, där han har placerats i den referensgrupp där parlamentariker sitter med. Det är ett ovanligt tillvägagångssätt att i en diskussion i riksdagen ta upp en intern U 68-diskussion.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag vill börja med att göra några korta kommentarer till två motioner som har mitt namn som första namn. Den ena gäller planen för en utbyggnad av högre tjänster vid universiteten.

Vi har ju helt nyligen fått den nya forskarutbildningen, och de svårigheter som denna utbildning i dag möter vid universitet och högskolor är såvitt jag förstår nästan helt och hållet beroende av klyftan mellan de uppställda målen och de anvisade resurserna. En huvudtanke i den nya forskarutbildningen var som bekant att man kraftigt skulle intensifiera handledningen, men de resurser i form av högre tjänster som måste till för en sådan intensifierad handledning har tyvärr i stor utsträckning uteblivit. Jag tror att det är angeläget med en stark planmässighet i utnyttjandet av de begränsade resurser som kan ställas till förfogande, och just denna starka begränsning av resurserna är ett särskilt argument för en långtidsplan för inrättande av högre tjänster.

Utbildningsutskottet skriver på den punkten att utskottet delar motionärernas uppfattning om värdet av att forskningsorganisationens utveckling planeras på längre sikt, men utskottet har inte velat tillstyrka motionen med hänsyn till att man vill avvakta resultaten av arbetet inom en arbetsgrupp inom universitetskanslersämbetet. Jag tycker att det är ett fullt acceptabelt ställningstagande.

Får jag sedan till herr Alemyr, som uppehöll sig ingående vid den glädjande enighet som han tyckte sig ha konstaterat i utskottet, säga att på två punkter när det gäller forskningsresurserna har det ju ändå avgivits en folkpartireservation, som syftar just till att öka handledningsmöjligheterna.

Den andra motion som jag vill säga några ord om är motionen 198, som herr Fiskesjö och jag har väckt och som handlar om lärarutbildningen i samhällskunskap. Bakgrunden till den motionen är den personliga erfarenhet som herr Fiskesjö och jag i egenskap av universitetslärare har när det gäller de kunskaper om det sociala, politiska och ekonomiska system som den nuvarande samhällskunskapslärarutbildningen ger utrymme för. Vi är helt enkelt oroliga för att tiden är för knapp för att meddela lärarna i samhällskunskap tillräckliga kunskaper.

Utbildningsutskottet har varit något så när positivt också till den motionen, och utskottet har pekat på att det finns behov av att se på den frågan, men utskottet vill dels inte göra detta nu, dels inte se samhällskunskapens problematik separat. Den senare synpunkten tycker jag är helt riktig. Man bör behandla denna fråga i samband med problem som gäller blockämnena över huvud taget. Och när utskottet skriver att utskottet kan tänka sig en omprövning efter en något längre tids erfarenhet, så anknyter det till min tidigare diskussion med statsrådet Moberg om när en omprövning på den punkten kan bli aktuell. Vågar man hoppas, herr Alemyr, att uttrycket "en något längre tids erfarenhet" kan betyda att en omprövning blir aktuell år 1972? Det vore i så fall ganska tillfredsställande.

Huvudfrågan i diskussionen mellan statsrådet Moberg och mig har varit om vi skall ta intryck av erfarenheterna från genomförandet av en

reform och lära därav, och när det skall ske. Statsrådet sade i sitt senaste inlägg att han menade att det var naturligt att så skulle ske och att vi bara var oense om när det skulle vara möjligt att göra det.

Jag vill emellertid säga att jag tror att det är betydelsefullt att man tar intryck av dessa erfarenheter på ett förutsättningslöst sätt, och det är det tveksamt om statsrådet Moberg gör. Han sade i fråga om genomströmningshastigheten att den låga måluppfyllelsen hade samband dels med de nya studieplanerna, dels med den negativa kritiken från lärarna och studenterna.

När det gäller den första punkten tycker jag inte att det stämmer; en huvudsak i de nya studieplanerna har ju varit att organisera de olika momenten inom ämnet på ett sådant sätt att man ökar den pedagogiska effekten, givetvis vid en oförändrad utbildningskvalitet – det har aldrig ifrågasatts att själva kvaliteten på de olika ämnena skulle förändras. Därmed må nu vara hur som helst.

Den andra förklaringen, alltså att den kritiska inställningen hos många lärare och studenter på något sätt skulle ha försvårat genomförandet av reformen, har jag svårare att förstå, måste jag säga. Jag vet inte om statsrådet menar att dessa lärare och studenter har känt mindre entusiasm och därför inte på ett alldeles lojalt sätt velat föra ut statsmakternas intentioner i praktiken. Om det var det som avsågs, tycker jag att det inlägget är ytterligt diskutabelt och orättvist mot majoriteten av lärarna och studenterna. De kritiska synpunkter som framförts både före och i samband med PUKAS-systemets genomförande och nu efteråt när vi har sett resultaten har dock varit av mycket olika karaktär. Långt ifrån alla – bara en liten minoritet av politikerna – hade hämtat inspiration från händelserna vid Sorbonne. Det framfördes mycken saklig kritik, och när denna sakliga kritik nu efteråt på väsentliga punkter visat sig riktig, tycker jag inte det är hederligt att i det sammanhanget tala om krypskytte från de aktiva och ange det som en förklaring till misslyckandet.

Enligt min mening är alltså statsrådet Mobergs tolkning av orsakerna till den låga måluppfyllelsen föga övertygande. Jag tycker att det hade varit riktigare att peka på brister i själva systemet, riktigare att ta ansvar för de åtgärder som man har genomfört och de delar av dessa åtgärder som har lett till detta resultat.

När det sedan gäller de särskilda utbildningslinjerna är det inte för tidigt att göra de konstateranden som jag gjorde i min interpellation; vi har ju möjligheter att jämföra 1969 med 1970, och de "originella studenterna", som herr Moberg kallade dem, har ju blivit fler och fler. De har ökat från 15 till 35 procent. Nu inser jag mycket väl att det bara är en del av dem som dessa siffror avser som kan räknas till kategorien "de originella studenterna", men andelen som väljer särskild utbildningslinje är i kraftigt stigande, och det är väl ett viktigt konstaterande när man diskuterar erfarenheterna av PUKAS-systemet.

När det sedan gäller utspärningen tolkade jag statsrådet Mobergs svar på min fråga på det viset att han ansåg att utbildningsnämnderna hade handlat riktigt. Han reserverade sig för att han inte hade studerat materialet i detalj, men såvitt han nu kunde bedöma hade utbildnings-

nämnderna handlat rätt i utspärrningsfrågan. Det betyder ju att det hade varit riktigt att inte slå ut dem som enligt 31 § i kungörelsen skulle slås ut. Jag vill jämföra detta med vad statsrådet Moberg sade på denna punkt 1969: "Vi säger nej till den obegränsade kvarsittningsrätten inom ramen för en utbildningslinje och hävdar att studenten på 50 procents längre tid än vad som normalt krävs skall kunna fullfölja sina studier."

Den senare delen av detta uttalande av statsrådet måste ju ändå betyda att de skall utspärras i de fall då inte särskilda skäl föreligger. Såvitt jag vet har inget enda utspärrningsbeslut ännu trätt i kraft. Detta visar ändå en stor skillnad mellan avsikten med denna bestämmelse och den praxis som har utformats på universitetsorterna.

Sedan är det väl ändå så att en liberal praxis i fråga om utspärrningen leder till en ökad kostnad per student och betygsenhet; det får alltså konsekvenser på kostnadssidan.

Jag har alltså tolkat både herr Alemyr och statsrådet Moberg på det viset, att de nu är beredda att acceptera denna praxis, som väl ändå inte kan anses stå i överensstämmelse med bokstaven i beslutet.

Låt mig till sist, herr talman, säga att denna otillfredsställande måluppfyllelse i PUKAS har föranlett en betydande uppmärksamhet och debatt bland lärare och studenter, och inte minst studentpressen har uppehållit sig mycket vid de erfarenheter vi nu har. Vi bör inte här i kammaren avstå från en öppen debatt om dessa frågor; vi skall inte avstå från möjligheten att anpassa systemet till de erfarenheter som redan har vunnits.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Jag måste verkligen be kammaren om ursäkt för att jag kommer upp i talarstolen en gång till i en fråga som jag trodde var avklarad. Jag kan emellertid inte underlåta att återkomma när herr Molin envisas med att fortsätta en debatt som jag trodde var avslutad för den här gången.

Herr Molin missuppfattar mig när jag talar om utbildningsnämnderna. Jag sade och upprepar att kanslersämbetet utvärderar de första insatserna, och innan det arbetet är klart vill jag inte säga någonting definitivt. På basis av vad jag dessutom sade, nämligen att kanslersämbetet bedömde det arbete som hann utföras före konflikten vara acceptabelt och hyggligt, försöker herr Molin göra gällande att det skulle motivera en annan tolkning av avstängningsbestämmelserna än som var avsikten med riksdagsbeslutet 1968. Det är självfallet en helt felaktig slutsats.

När det gäller de särskilda utbildningslinjerna upprepar jag, att studenter som från början har en mycket bestämd uppfattning om vilken ämneskombination de vill läsa får möjlighet att läsa en särskild utbildningslinje, om den valda kombinationen inte finns inom någon av de 17 eller 18 utbildningslinjerna. Dessa studenter är förhållandevis få; statistiken vederlägger inte det påståendet. "De många" i statistiken som herr Molin för tredje gången återkommer till är helt andra grupper vilka

– självfallet med goda motiv – har att välja särskild utbildningslinje.

Att det blev särskilda svårigheter vid igångsättningen av denna reform sammanhänge inte enbart med de generella problem som uppstod när vi skulle börja tillämpa en ny ordning, utan också med den stämning i vilken detta system sjösattes. Det var de upprörda debatterna, med många destruktiva inslag, som i Sverige ännu pågick som efterklanger till det som hände i Paris i maj 1968. Är det så konstigt, herr Molin, att den speciella atmosfären har ytterligare försvårat igångsättningen?

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag då bara ställa två frågor till statsrådet Moberg. Den ena gäller utspärrningen. Skall de studenter, som inte har klarat de avsedda studiemålen på 50 procents längre tid än avsett, enligt statsrådets mening avstängas eller inte?

Den andra frågan är: När statsrådet nu talar om den atmosfär i vilken denna reform sattes i verket, betyder det då att statsrådet menar att en del av de lärare, som ute på fältet skulle omsätta denna reform i verkligheten, på grund av sin kritiska inställning inte lojalt gjorde det?

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag beklagar att jag inte förrän nu har fått tillfälle att bemöta en beskyllning från herr Alemyr. Utskottets ärade ordförande insinuerade nyss med djup och storslagen rörelse att jag röjde hemligheter från U 68:s interna förhandlingar genom att jag framhöll att i resonemang därstädes begreppet jämlikhet användes på ett högeligen otillfredsställande sätt.

Ja, herr Alemyr, vilka hemligheter! Herr Alemyr kan studera användningen av begreppet på nytt – jag förutsätter att han en gång har läst dem – i t. ex. U 68:s offentliga debattskrifter. Så var det alltså med dessa speciella hemligheter!

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Jag har inte använt ordet hemligheter över huvud taget. Herr Nordstrandh har inte lyssnat på mitt korta genmäle. Jag har sagt att jag tycker att det är överraskande att herr Nordstrandh för en intern U 68-debatt i samband med denna diskussion i riksdagen.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag står väl inte, herr Alemyr, och för en intern debatt med U 68, dvs. med mig själv?

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag vill yttra mig i all korthet såsom svar på herr Molins två sista, hoppas jag, frågor i denna omgång.

Utbildningsnämnderna har att tolka givna bestämmelser. Jag har från kanslersämbetet begärt in en rapport om på vad sätt utbildningsnämnderna har agerat. När denna rapport föreligger, har jag anledning att fråga mig om utbildningsnämndernas praxis har stått i överensstämmelse med andan bakom bestämmelserna.

Om herr Molin nödvändigtvis i mina inlägg nu och tidigare vill lägga in den tolkning han synes vara ute efter, må herr Molin göra det.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3

Humanistiska fakulteterna m. m.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Efter den diskussion som vi nyss har åhört vill jag säga att herr Nordstrandhs uttalanden om akademiker och andra präglades – som jag uppfattade det, med rätta eller kanske felaktigt – av en akademisk högfärd. Jag har själv aldrig fått del av den akademiska utbildning som vissa akademiker sätter så skyhögt. De menar att den som har gått den långa vägen skulle sakna möjligheter över huvud taget att göra några bedömningar i sådana här sammanhang. Nu när jag ändå dristar mig att ta till orda om detta utskottsbetänkande beror det på att jag varit med om att väcka en del motioner, som gäller utbildning, vetenskap och forskning samt på att även icke-akademiker tvingas att i det praktiska arbetet ta ställning till vissa problem för att samhället skall kunna fungera.

Vi har yrkat att riksdagen måtte besluta om inrättandet av en professur i estetik. För att inte behöva upprepa alla olika argument ber jag att få hänvisa till vad jag och övriga motionärer har anfört i motionen 378. Vårt förslag om en professur i estetik kan sägas ha fått en välvillig behandling, och utskottet har i sin skrivning understrukt behovet av utbildning vid de filosofiska fakulteterna i detta ämne. Den 12 mars 1971 har på visst sätt möjligheterna till utbildning ökat genom av Kungl. Maj:t vidtagna åtgärder.

När jag inte yrkar bifall till motionen vill jag endast understryka att jag förutsätter att statsrådet eller regeringen skall följa denna fråga med uppmärksamhet och vidta de olika åtgärder som är erforderliga för att denna gren av utbildningen skall få sitt beaktande. Utskottet understryker också att det är nödvändigt att vi gör en förstärkning på detta område.

Vidare har jag varit med om att väcka en motion om inrättande av en professur i japanologi, särskilt modern japanska, vid universitetet i Stockholm. Utöver de motiv vi anfört i motionen – som fått anslutning på många håll – vill jag framhålla, att orsaken till att vi är tvingade att vidta åtgärder på detta område är den handelspolitiska utvecklingen och förändringarna av olika marknader och industriell verksamhet. Om vi skall ha möjligheter att konkurrera och ge arbetstillfällen – kanske inte så mycket åt akademiker, utan framför allt på arbetsmarknaden i övrigt – tvingas vi att göra en förstärkning på detta område.

Om jag förstår utskottets skrivning rätt understryker utskottet just behovet av en ökad utbildning på detta område. Jag skall även härvidlag nöja mig med att rikta en vädjan till statsrådet att han skall beakta dessa

praktiska frågor och ge oss möjligheter till den utbildning, speciellt i språk m. m., som är erforderlig för att vi inom den industriella sektorn skall kunna möta Japan. Det är visserligen en stormakt, men i fråga om industriell verksamhet är landet intressant för oss och erbjuder en konkurrens som vi måste möta på det sätt som erfordras i sammanhanget.

Herr talman! Jag fattar utskottets skrivning på denna punkt som en beställning för framtiden och ställer därför inget yrkande. Med hänsyn till den skrivning som gjorts och den utveckling vi går till mötes kommer ämnet som sådant, hoppas jag, att ges erforderlig plats. Tyvärr skjuter vi emellertid denna fråga – som vi nu borde ha haft klarlagd – minst ett år framåt i tiden. Men just nu kan vi inte göra något åt detta.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Rivningsraseriet i våra svenska städer sveper fortfarande fram som en stormvåg, och i den vågens väg utplånas byggnader och miljöer, som givit våra stadsbilder deras karaktär och som ofta har kulturhistoriskt intresse och värde. Den här utvecklingen innebär också en väldig värdeförstörelse, som är inflationsdrivande och som är en svår belastning på samhällsekonomin och som driver lägenhets- och lokalhyror i höjden på ett orimligt sätt.

Vi vet att många människor i vårt samhälle ser med undran och avsky på denna destruktiva verksamhet. Vi vet också att få känner trivsel med de slätstrukna och helt opersonliga byggnader och miljöer som växer upp ur de rivna kvarterens kratrar. Vi har också erfarit att sakförståndiga människor ute i Europa, som lärt sig sätta värde på de rester av byggnadskultur, som finns kvar där ute efter de två världskrigens förstörelse, nu kommer hit till oss för att beskåda vårt barbari och lära sig hur man inte bör göra.

I det här läget och medan det ännu finns något kvar att bevara är det angeläget att hos stadsplanerare och byggnadsskapande arkitekter öka och fördjupa kunskaperna om vad som är värdefullt från kulturhistorisk och miljöskapande synpunkt. Det behövs tydligen också ökade kunskaper om hur sådana byggnader skall kunna bevaras i sin egen miljö och ges en rationell funktion i det moderna samhället.

I två motioner till årets riksdag, den ena av fru Kristensson m. fl., den andra av mig och ett antal medmotionärer, har framställts yrkanden beträffande resurser för utbildning och forskning i ämnet byggnadskultur. Utbildningsutskottet avstyrker dessa motionsyrkanden för närvarande. Därmed blir tyvärr denna angelägna frågas lösning ytterligare försenad. Men, herr talman, jag lovar att komma igen.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 4

Teologiska fakulteterna

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Frågan om en professur i religionssociologi har

motionsledes underställts riksdagen flera gånger men har inte haft någon större framgång här, och Kungl. Maj:t har visat föga intresse, krypande bakom en utredning rörande den religionsvetenskapliga utbildningens mål och organisation. Först förde universitetskanslersämbetet fram förslaget, förmående att det förelåg behov av en sådan professur oavsett vilket resultat utredningen skulle komma till. En professur i religionssociologi behövdes under alla förhållanden, sade UKÄ, och kompetent kandidat till professuren fanns inom landet.

I årets petita vek sig emellertid också universitetskanslersämbetet och tog liksom regeringen skydd bakom utredningen. Nytt är emellertid i dagens situation – något som jag vill uttrycka min tillfredsställelse med – utskottets klart uttalade mening om att det inte kan råda någon tvekan om att det föreligger ett behov av en professur i religionssociologi, vare sig denna professur skall tillhöra teologisk eller annan fakultet. Inför ett sådant ställningstagande kan även en prövad motionär känna sig tillfredsställd och på denna grund invänta meromnämnda utredningsbetänkande om vilket fakultetsalternativ som bör väljas, i synnerhet som utredningen – som heter RUMO – beräknas avsluta sitt arbete under år 1971. Motionärerna kan alltså för sin del räkna med tillkomsten av en professur i religionssociologi fr. o. m. lät oss säga senast budgetåret 1973/74.

Vad beträffar Religionssociologiska institutet i Stockholm vill jag understryka att det står öppet för biträde vid forskarhandledning men att det givetvis då också för sina tjänster måste få del av tillgängliga medel för sådan handledning. Det är att hoppas att universitetskanslersämbetet ser till att så också sker. Institutet är alltför värdefullt för att inte utnyttjas, och utnyttjas det, bör det också stödjäs. Också ett institut med teologisk inriktning måste för sin verksamhet leva även på pengar.

Jag har inte något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Källstad (fp).

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 5

Juridiska fakulteterna

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag har föreslagit att de juridiska fakulteterna skulle sammanslås med de samhällsvetenskapliga. I motionen nr 376 har jag argumenterat för en sådan sammanslagning. Utskottet anför att en expertgrupp för närvarande utreder denna fråga och anser att man redan nu har vidtagit åtgärder för att kunna tillmötesgå det önskemål om ur samhällets synpunkt nödvändiga förändringar inom den juridiska utbildningen som vi har framfört.

Jag skall bara här understryka att Alf Ross konstaterar i sin bok

”Varför demokrati” – den utgavs redan 1948 – under kapitlet ”Demokratins sociala förutsättningar” att man kommer att kräva att styrelsen tas bort från politiken och läggs i händerna på experter. Han fortsätter. ”Detta kan formellt ske genom att bestämmanderätten delegeras till ett autonomt expertorgan. Men en sådan överflyttning av makten är så omfattande och väsentlig och i så hög grad i avsaknad av objektiva direktiv, att den demokratiska kontrollen härmed i verkligheten är uppgiven.”

Herr talman! Det finns anledning för oss att när vi skapar fler och fler jättestora ämbetsverk ge akt på att den egentliga makten överflyttas från riksdagen till ämbets- och tjänstemän och att dessa ämbets- och tjänstemän i sin utbildning – det är alltså inte deras eget fel – bibringas en konservativ och bevarande uppfattning i fråga om juridisk bedömning m. m., som har sin rot i det gamla ståndssamhället. Det är självklart att när samhällets olika resurser och verksamhet växer ut så måste samhället mer och mer kräva av dem som har låt oss säga den egentliga makten att de också skall förstå demokratins problem och skapa möjligheter för åtminstone riksdagen att inte bara formellt utan även reellt påverka utvecklingen över huvud taget. Det är ur den synpunkten som jag har tagit upp dessa juridiska problem och ansett att en förändring är nödvändig. Jag tror inte det finns möjligheter att få den juridiska utbildningen riktigt utformad genom att anlita experterna igen.

Jag är medveten om att i denna fråga skulle mycket kunna sägas. Det juridiska tänkandet över huvud taget är obegripligt. Det är obegripligt därför att vi inte i något avseende har en myndighet som försvarar samhällets rätt. Vi tillåter olika intressen att spela ut på skilda områden, låt vara i en juridisk atmosfär – men i en atmosfär där samhällets urgamla rättigheter och respekten för grundlag aldrig har upprätthållits. Det är angeläget att man inom Kungl. Maj:ts kansli men framför allt hos myndigheterna lär sig att respektera just dessa faktorer som är av sådan betydelse inom samhället.

När professor Per Olof Ekelöf installerades 1966 höll han en föreläsning om semantik och juridik. Han citerade att i stadfästelsen av 1734 års lag erinrar Fredrik I om att Karl XI – vår högt ärade svärfader, som Fredrik fördragsfullt uttryckte sig – nödigt funnit att utse och förordna vissa lärda och förståndiga män, som skulle sätta lagen på tydlig och brukelig svenska. Det har ju gått några år sedan dess. Är det någon som i dag kan säga att vi har Sveriges rikets lag på tydlig och begriplig svenska? Hur skall exempelvis norrlänningarna kunna förstå att man genom olika finter kan få en lagfart utan att ha en förvärvshandling som är giltig? Hur skall man i Norrland kunna förstå att tusentals hektar mark på detta sätt har överförts från kronan till enskilda eller från enskilda till andra intressenter eller att urminnes rättigheter, som är inskrivna i grundlagens §§ 77 och 78 och som det har givits uttryck åt vid olika tillfällen, t. o. m. i äldre tid, då har respekterats?

I dag kan väsentliga värden, som rättsligt endast kan basera sig på grundlagen och som kan tolkas enbart genom beslut i riksdagen, överlåtas till ett spel om miljoner åt en liten grupp människor som troligen mycket bristfälligt har läst Sveriges grundlag.

Jag är medveten om att det är litet svårt att ställa ett yrkande på denna punkt, men jag tror faktiskt att statsrådet borde ta bättre hänsyn till de s. k. reformer inom juristutbildningen, som en företrädare talade om vid ett visst tillfälle och som bara grundade sig på tro, icke på erfarenhet och vetenskap. Jag vill därför direkt säga till statsrådet att vi visserligen inte behöver något stort ämbetsverk för detta ändamål men att vi skulle kunna avskaffa och inrätta något av våra nuvarande ämbetsverk, låt oss säga kammarkollegiet, till ett museum, där man skulle kunna studera hur olika handlingar tillverkades på 1600- och 1700-talen.

Vi skall naturligtvis inte ställa stora krav på detta museum, eftersom en väsentlig del av de gamla handlingarna gick till spillo när kungl. slottet en gång brann ner, men det finns tillräckligt kvar för att visa att detta "förfämliga" ämbetsverk har varit med om att skriva ut köpehandlingar och att lämna ut kvitton på ett sätt som vi med nuvarande språkbruk skulle säga var av brottslig karaktär. Men det var den tidens sed, eftersom ämbetsmännen efter 1611 med Gustav II Adolfs och Axel Oxenstiernas goda minne icke hade till uppgift att skapa rätt utan mera att fullgöra en politisk uppgift.

Jag tror att det är på tiden att hela utbildningen och inriktningen i juridikämnet skulle anpassas så att den ungdom, som i dag skall studera bl. a. det, inte skall kvarbliva i ett tänkande som tillhör ett förgånget samhälle. Vi lever i en dynamisk tid, och det vore väl ändå nu dags att man gjorde någonting i detta avseende. Om statsrådet verkligen beaktar vad jag nu anfört, skulle han göra mycket mera för utbildningen på detta område än vad som gjordes av en företrädare, som sade sig skola uträtta något men glömde att utföra det.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 6

Medicinska fakulteterna m. m.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Nu kommer vi in på ett annat ämne som kanske ligger mera jordnära och berör människor som vi skulle behöva ge extra hjälp i olika avseenden.

Då det gäller en professur i barnkirurgi har jag en känsla av att utskottets skrivning är sådan att herr statsrådet bör effektuera motionsförslaget genom en framställning till nästa års riksdag, så att vi får bättre möjligheter att ge hjälp åt de olyckliga barn som vi ofta dömer till att leva i en sjuksäng. Vi vet ju att ökad forskning och ökad utbildning på det här området skulle innebära väsentliga förbättringar för barn som är så olyckligt lottade att de behöver hjälp från början.

Jag har begärt denna professur därför att vi måste i utbildningen över huvud taget försöka få in kunnighet i fråga om kirurgiska ingrepp på barn, ty de flesta ingrepp måste göras inom en dag eller i varje fall inom en vecka för att de skall kunna lyckas. Den som har följt kostnaderna för

barnsjukvården och samtidigt upplevt den inhumana inställningen till att försöka rädda barn från att ligga i en sjukbädd hela livet måste säga sig att det är underligt att detta ämne inte har uppmärksammats och att vi inte har någon professur i ämnet i hela landet. Forskning är nödvändig för att en förbättring skall kunna åstadkommas, och därför hälsar jag utskottets skrivning i det här sammanhanget med tillfredsställelse och önskar att statsrådet beaktar vad utskottet anfört.

Beträffande förslaget om inrättande av en professur i lungmedicin intar utskottet däremot en mycket underlig attityd. Det fanns förut två professurer i lungmedicin här i landet. De var avgränsade till visst ämne, och när möjligheterna att bota lungtuberkulos hade starkt förbättrats gjorde ämnets avgränsning att man inte kunde ha kvar dessa professurer. Sedan har man sökt lösa frågan genom att inrätta en tjänst som biträdande professor. Det är ju egentligen bara en namnförändring, men att vi har en biträdande professor, när det inte finns någon ordinarie professur i landet, är ju litet underligt. Den biträdande professorn har en sådan kapacitet att han har uppmärksammats både inom landet och utanför vårt lands gränser. Inom den medicinska fakulteten anses han lämplig att vara dekanus, men eftersom han inte är professor måste han vara det efter dispens. Är detta ett rimligt förhållande? Han tillhör socialstyrelsens grupp av experter och företräder där just lungmedicinen.

Om statsrådet hade begärt att få ett nytt ämbetsverk för några tiotal miljoner kronor hade han utan vidare fått det — sådant diskuterar man ju inte. För att komma till rätta med det förhållande som jag nu har berört behövs kanske 10 000 kronor, men då måste man säga nej — då har man inte pengar. Det är verkligen konstigt.

När jag som ung reste i de uppländska bygderna träffade jag på en lungsjuk i vart och vartannat hem. Jag har positivt kunnat medverka till att den bilden har förändrats. Nu håller vi på och upptäcker nya fall av tuberkolos på grund av att den nuvarande läkarstaben inte har den utbildning som behövs för att i tid upptäcka sjukdomsfall. Vi upplever nu att den gamla stendamslungan — silikosen — skördar allt fler offer. Ännu vet vi så litet på detta område att det i många fall är först när en patient dör som man kan konstatera att han lidit av silikos. Det finns risk för silikos för dem som arbetar inom stenindustrin, i stålgiuterier och i gruvor. Det sista jag sett är en uppgift om att om jag går ut på gatorna i Stockholm löper jag risk för silikos på grund av bilarnas bromsdamm.

Därutöver har vi det förhållandet att ungefär 10 procent av befolkningen är allergiska. Vi har tidigare diskuterat allergin inom allmänmedicinen. I Uppsala har vi i anslutning till lungmedicinen byggt upp en avdelning för att kunna ge hjälp åt allergiska personer. Den hjälpen måste kunna ges snabbt varför det krävs ständig jourtjänst. I dag står vi i den situationen att vi inte kan vidta erforderliga åtgärder för att sprida kunskap till de nya kandidater som skall ge sjukvård inom olika grupper.

Men det är inte bara det. De nya kemikalierna och den förändring som sker inom industrin kommer absolut att träffa något av det känsligaste som vi har näst blodet; det är fråga om luftföroreningars inverkan på våra lungor och på vår livsföring över huvud taget. Det är givet att när jag nu vänder till statsrådet även här så skulle jag kunna göra det genom att yrka

bifall till min motion, men i en nästan tom kammare är det självfallet ganska meningslöst. Jag vill bara understryka något som utskottet inte har beaktat tillräckligt, nämligen att situationen är den att vi håller på att få tillbaka proletärsjukdomarna. Vi borde väl i tid kunna vidta åtgärder för att förhindra dessa helt enkelt omotiverade sjukdomar och den dyra sjukvård som de kräver i olika sammanhang. Vi lär väl inte förrän nästa år kunna få denna professur, men jag uttalar ändå, herr statsråd, den förhoppningen att situationen klaras upp.

Naturligtvis är det ett alltför blygsamt belopp som krävs för det här ändamålet. Jag är ju gammal bruksjobbare och van att ha respekt för pengar, men jag vill också ha ut någonting positivt av de pengar man satsar. Inom hälso- och sjukvården har vi fått ut det mest positiva vi kan få. Tänk på vad tillbakaträngandet av lungtuberkulosen har betytt för landet, för landstingen och i humanitärt avseende! Och vad har inte exempelvis bekämpandet av barnförlamningen inneburit! Vi hade ungefär 4 000 barnförlamningsfall ute i bygderna för några år sedan: förra året var det väl två. Det är en ekonomisk satsning vi gör av humanitära skäl, men det är också en satsning som ger utdelning för industri och samhälle.

Jag tillhör ju den grupp som har fått syssla praktiskt med hälso- och sjukvård och har naturligtvis inte de akademiska kvalifikationerna osv., men jag tror att det är farligt om akademikerna – som jag sätter mycket stora förhoppningar till – glömmer bort att vi inom samhället behöver ha och ta till vara praktisk erfarenhet och kunnighet. Man har här i riksdagen en känsla av att den delen väger fjäderlätt när man skall diskutera olika teoretiska problem. Men vi lever ju inte bara av teori, utan teorin måste följas av praktiskt inseende och praktisk vilja att handla.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Utbildningsutskottet har under den här punkten behandlat en motion, nr 869 av herr Mattsson i Lane-Herrestad och mig, som gäller ett program för en stegvis utbyggnad av åldringsforskningen, och jag skulle vilja säga några ord härom.

En avsevärd del av samhällets totala sociala utgifter gäller ju de äldre människorna. Det är, tycker jag, ganska anmärkningsvärt att när det gäller läran om åldrandet och läran om åldrandets sjukdomar någon långsiktig forskning egentligen inte förekommer i vårt land. Eftersom social och psykologisk åldersforskning i stort sett saknas måste, menar jag, en första åtgärd vara att bedöma vilka områden som ter sig angelägna att satsa forskning på och i andra hand hur denna forskning skall bedrivas.

När det gäller den s. k. gerontologiska forskningen i Sverige, alltså forskningen om åldrandet, finns det, för att nämna ett exempel, i Holland en permanent organisation med ca 160 anställda som ägnar sig åt de här problemen. Det finns också strävanden i vårt land att få till stånd fastare former. Ett exempel är den planering av ett institut för gerontologi – alltså läran om åldrandet – i Göteborg-Jönköping som har pågått under några år. Institutets struktur skulle göra det möjligt att kontinuerligt jämföra levnadsvillkor i storstad och i glesbygd med hjälp av en hel uppsättning olika vetenskapsgrenar. Men fortfarande saknas

Fredagen den
16 april 1971

*Medicinska fakul-
teterna m. m.*

ekonomiska möjligheter för institutet att träda i verksamhet.

Men också inom geriatriken – läran om åldrandets sjukdomar – är forskningsresurserna anmärkningsvärt små, särskilt med tanke på åldringsvårdens oerhört stora sjukvårdsekonomiska betydelse. Visserligen har vårt land genom riksdagens beslutsamhet nyligen fått sin första lärostol i geriatrik – en professur i Uppsala – men övriga medicinska utbildningsorter saknar fortfarande geriatriska forskningsinstitutioner. En snar utbyggnad av denna forskning menar jag vara synnerligen angelägen. Förutsättningar finns att inrätta forskningsprofessorer i varje fall i Stockholm och Göteborg och sannolikt också vid övriga medicinska lärosäten.

År 1969 biföll riksdagen i stor utsträckning den motion som herr Mattsson i Lane-Herrestad och jag hade väckt och man gav i en skrivelse Kungl. Maj:t till känna att man räknade med att regeringen skulle lägga fram förslag till ökade resurser för åldersforskning i den mån personella och ekonomiska resurser för en utbyggnad ansågs föreligga. Det är därför med förvåning som jag har noterat att regeringen i årets statsverksproposition inte föreslagit ytterligare en professur i geriatrik utöver den som sedan någon tid finns i Uppsala och att man långt mindre ställer i utsikt någon mera omfattande utbyggnad av åldersforskningen. Såvitt jag förstår finns det ingenting i statsverkspropositionen som tyder på att regeringen tagit hänsyn till eller uppmärksammat detta beslut av riksdagen för något år sedan.

Det verkar emellertid som om utskottet har korrigerat detta en aning, ty utskottet delar motionärernas uppfattning om önskvärdheten av ökade forskningsresurser både när det gäller det geriatriska och det gerontologiska området. Utskottet understryker betydelsen av att resultatet av den hittillsvarande verksamheten inom ifrågavarande forskningsområde snarast utvärderas så att statsmakterna och utbildningsmyndigheterna får bättre grundval för den fortsatta planeringen. Jag skulle alltså särskilt vilja betona att denna utvärdering, som snarast skall ske, verkligen kommer till stånd så att vi snabbt får veta om och när förstärkningar inom detta område kan göras.

I detta anförande instämde herr Mattsson i Lane-Herrestad (c).

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Jag skall bara helt kort redovisa min uppfattning i den här frågan.

Jag har i en motion tillsammans med några andra ledamöter av kammaren begärt att man skall inrätta en professur i perifer kärldkirurgi. Vi har ju tidigare haft den här frågan uppe vid flera tillfällen i riksdagen och några gånger haft ganska långa debatter, så det finns väl inte anledning att upprepa argumenten för behovet av en sådan här professur, som kan ge läkarna möjlighet att skaffa sig bättre kunskaper om den perifera kärldkirurgin. Behovet av en utveckling av den perifera kärldkirurgin tror jag är oerhört stort, och framför allt blir man ju klar över det när man möter de fall som har blivit behandlade av docent Sven Bellman, som arbetat särskilt mycket på det här området.

Det ligger ju väldigt mycket i det herr Lundberg sade här tidigare, när han gjorde en jämförelse mellan hur man prioriterar anslagsbehoven. Man kan anslå stora summor till en ökad administration – exempelvis nya statliga verk – medan man är synnerligen försiktig och restriktiv när det gäller utvecklingen av den här forskningen.

Jag vill också instämma i vad herr Lundberg sade om behovet av utveckling av forskningen när det gäller barnkirurgi och lungmedicin. Även det är kolossalt viktiga områden. Men i lika hög grad behövs inom den perifera kärnkirurgin en ytterligare stimulans genom en professur.

Nu skall jag inte yrka bifall till motionen – jag säger som tidigare talare, att det är väl omöjligt att få kammaren med på ett sådant yrkande, när ett enhälligt utskottsutlåtande föreligger. Men jag kan lova kammarens ledamöter att jag återkommer i denna fråga vid kommande riksdagar, därför att detta är en nödvändig sak. Och jag hoppas att någon gång skall väl insikten om behovet härvidlag komma till uttryck även i utskottets skrivning.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Punkterna 7–9

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 10

Tekniska fakulteterna m. m.

Herr förste vice talmannen BENGTON (c):

Herr talman! Under de närmaste fem åren beräknas landstingen sammanlagt investera 8 miljarder 112 miljoner i byggnader och inventarier för sjukhusanläggningar. Den summan är lågt beräknad, därför att om man ser på denna femårsperiod finner man att för 1971 är det en investeringsvolym på 1 470 miljoner i byggnader och för 1975 bara 962 miljoner. Det är sannolikt att det inte kommer att bli så – landstingen kan inte riktigt överblicka vad som skall hända 1974-1975 – och därför är beloppet 8 miljarder troligen lågt räknat. Man kan säkerligen säga att investeringarna icke kommer att understiga 10 miljarder kronor på de närmaste fem åren.

Ser man längre framåt – kanske över en tio- eller femtonårsperiod – kommer man upp till enorma belopp. I ett enda län – mitt eget län – beräknas för centrallasarettet till nybyggnad 734 miljoner plus ett färdigställt sjukhus som kostar 100 miljoner. Och jag skulle tänka mig att i de flesta landsting är det så att man har att göra med planerade miljardinvesteringar. Det är enorma resurser som måste fram i fråga om personal till att bygga och materiel och allt sådant, och man tänker med rätt stor fasa på vad detta kommer att innebära på skattsedlarna. Jag tror att varje landsting har stora farhågor för vart det egentligen skall rusa i väg med landstingsskatten.

Men om man tänker på allt detta byggande som man nu planerar och

skall genomföra, så kommer man till en märklig slutsats. Det förekommer ingen forskning i fråga om sjukhusbyggnader. Det förekommer heller ingen särskild utbildning av arkitekterna. För dessa människor som skall rita enormt dyrbara sjukhusanläggningar finns det ingen specialutbildning. Arkitekterna får på egen hand och av eget intresse studera hur man bäst skall bygga ett sjukhus. Detta tycker jag är förvånande. Inte mindre än 80 procent av landstingens utgifter gäller sjukvården, men trots att man offrar så mycket pengar går sjukhusbyggandet alltså så enkelt till.

Jag har nu motionerat om inrättandet av en professur i sjukhusbyggnad, någonting som jag tycker är i högsta grad ekonomiskt berättigat. Men utskottet har behandlat motionen mycket summariskt – jag skall använda det milda uttrycket – och hänvisar till att grunderna för sådana byggnadsprojekt studeras i byggnadsfunktionsläran. Vidare har utskottet hänvisat till SPRI. Men egentligen har utskottet bara behandlat en del av motionen, nämligen den som handlar om forskningen, och inte arkitektutbildningen som också finns med i motionen. Och vad undervisningen i byggnadsfunktionslära angår är det givet att en arkitekt kommer att syssla med många olika projekt och bara i försvinnande liten grad med sådana oerhört stora som det är att bygga ett sjukhus.

Vad sedan gäller SPRI har jag här tagit med mig en broschyr, i vilken det talas om vad SPRI skall syssla med. I den broschyren står det: "Detta är SPRI" – och sedan skriver man att SPRI skall "främja och samordna planering och rationalisering i hälso- och sjukvården samt socialvården, insamla och sprida information inom området, verka för en samordning mellan hälso- och sjukvård samt socialvård, fastställa svensk sjukhusstandard". Men det står ingenting om att SPRI skall bedriva någon forskning eller medverka till att vi får kvalificerade arkitekter som kan rita sjukhus. Jag måste därför säga att den delen av motionen är behandlad högst summariskt.

Efter vad jag kunnat finna har utskottet inte heller tillfrågat de mycket betydelsefulla institutioner som finns på området. Landstingsförbundet har inte fått yttra sig och inte heller SPRI. Motionen har inte remitterats, och följaktligen har utskottet inte heller den vägen fått reda på någonting om hur det förhåller sig på detta jättelika område.

Det har här i riksdagen åtskilliga gånger föreslagits inrättande av nya professurer, många säkerligen mycket berättigade, men det behövs ju lokaliteter och andra resurser om man skall kunna arbeta. En professur i sjukhusbyggnad skulle avsätta oerhört viktiga resultat, och bara en ringa besparing på ett stort sjukhusbygge skulle ge tillräckligt för att betala professuren.

Jag skall emellertid inte förlänga denna debatt ytterligare utan vill bara tillägga att det finns bara tre sjukhusbyggnadsprofessurer i världen, nämligen vid Columbia University i Amerika, i Warszawa och i London; den sistnämnda professuren dock ännu inte fast etablerad. Denna fråga har alltså uppmärksammats i andra länder, och eftersom vi här i Sverige är kända för att ha en hög sjukhusstandard hade det varit utmärkt om utskottet hade tagit litet allvarligare på denna fråga och övervägt om man ändå inte kunde medverka till att på detta betydelsefulla område ännu mera forskning bedrivs och ännu mer kvalificerade människor sysslar

med de olika uppgifterna.

Det finns ingen anledning att yrka bifall till motionen. Men när utskottet har försummat att göra en utredning, kan jag givetvis försöka att själv införskaffa de uppgifter som behövs och återkomma med en ny och utförligare motiverad motion nästa vår. Då kanske också utskottet kan tänka sig att införskaffa mera uppgifter och överväga frågan grundligare än vad utskottet har gjort vid årets riksdag.

Herr talman! Jag framställer inget yrkande.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! För arbetet här i dag har jag valt den metoden att endast begära ordet i de fall då det framställs andra yrkanden än om bifall till utskottets hemställan. Nu går jag ifrån den metoden med ett kort inlägg, därför att herr förste vice talmannen har riktat skarp kritik mot utbildningsutskottets sätt att arbeta.

Herr förste vice talmannen var också vänlig nog att läsa upp ett stycke ur utskottets betänkande. Det var bara synd att han inte läste upp ytterligare ett stycke, ty då hade det av hans anförande klarare framgått hur utskottet resonerat. Det står nämligen i utskottets betänkande följande: "Nyligen har en vid tekniska högskolan i Stockholm nyinrättad professur i byggnadsfunktionslära fått sin första ordinarie innehavare. Ett av motiven för riksdagens beslut om denna professur var att de växande statliga och kommunala investeringarna i vårdbyggnader och laboratorielokaler ökar behovet av utbildning och forskning i dessa frågor."

Riksdagen har alltså ägnat den problematik uppmärksamhet, som herr förste vice talmannen här talar om. Men propäer om en speciell professur i sjukhusbyggnadslära har icke någon gång kommit från annat håll än från motionärens. Den tekniska fakultetsberedningen har aldrig framfört något sådant förslag, byggnadsforskningsrådet har inte heller gjort det. Detta önskemål är icke underbyggt och framfört i något annat sammanhang än i den av förste vice talmannen väckta motionen.

Utskottet har för sin del menat att de myndigheter som har att följa utvecklingen på detta område bör inkomma med framställningar om forskning utöver den som bedrivs vid tekniska högskolan, om man finner att ett sådant här projekt är angeläget.

Herr förste vice talmannen BENGTSO (c):

Herr talman! Beträffande läsandet i utskottets betänkande vill jag bara göra kommentaren att man i så fall bör läsa ännu längre fram där det heter: "I ämnet byggnadsfunktionslära studeras grunderna för byggnadsprojekten och utvecklas metoder för att funktionskraven i skilda byggnadstyper, t. ex. bostäder, sjukhus och industrier, skall kunna bestämmas." Det gäller alltså hela det området.

Vidare talar man om att motivet till beslutet att inrätta en professur i byggnadsfunktionslära var de växande statliga och kommunala investeringarna i vårdbyggnader och laboratorielokaler. Vad jag ville påvisa var att det bara blir en ringa del av denna professurs verksamhet som ägnas sjukhusbyggande. Men jag skulle vara mycket tacksam om vi till nästa år kunde konstatera att en avsevärd del av verksamheten ligger just på detta

Fredagen den
16 april 1971

Vetenskapliga bibliotek: Bokinköp m. m.

område; då har vi kommit fram till det som jag önskar att man skall beakta.

Tiden får utvisa hur det förhåller sig. Jag skall till nästa år göra mig underrättad om hur mycket av den här professuren som har kunnat ägnas åt den här saken.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 11 och 12

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 13

Vetenskapliga bibliotek: Bokinköp m. m.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Som ett viktigt led i den fortgående utbyggnaden av universitetsfilialerna har riksdagen under tidigare budgetår anslagit särskilda medel för uppbyggandet av bokbeståndet vid filialbiblioteken. För innevarande budgetår har således till filialerna i Örebro, Växjö och Karlstad anvisats 280 000 kronor.

I årets statsverksproposition har dock anslagen till de nämnda filialerna strukits utan att någon motivering lämnats för detta. Denna strypling av biblioteksanslagen har kommit mycket överraskande för filialernas lärare och studenter, som på olika sätt uttryckt stark oro för att studierna vid filialerna nu kommer att allvarligt försväras.

I motion nr 854 har jag och några medmotionärer från skilda partier påpekat vilken besvärlig situation som filialerna kommer i om anslaget dras in och vi har krävt att samma belopp beviljas för budgetåret 1971/72 som för innevarande budgetår. Men utskottet har med hänvisning till det ansträngda budgetläget inte ansett sig kunna gå med på det föreslagna modesta beloppet. Jag beklagar utskottets inställning i den här frågan, och jag beklagar filialerna.

Med den arbetsordning som riksdagen har inser jag det fåfänga i att yrka bifall till motionen. Men jag vill gärna uttrycka den förhoppningen att anslagsbortfallet skall vara av tillfällig natur och att det således redan i nästa års budget skall återfinnas ett särskilt anslag till filialbiblioteken i Örebro, Växjö och Karlstad. Statsmakterna har ju gjort en medveten satsning på universitetsfilialer. Avsikten är också att denna satsning – som jag tycker är riktig – skall fortsätta framöver. Studentantalet ökar från år till år, nya ämnen kommer till vid filialerna och till de etablerade ämnena fogas nya påbyggnadskurser. Om den fortgående utbyggnaden skall vara meningsfull krävs det självfallet också en fortgående utbyggnad av biblioteksresurser. I annat fall kan inte undervisning och studier bedrivas effektivt.

Jag har således, herr talman, under förhandenvarande omständigheter inget yrkande. Filialbiblioteken får väl försöka övervintra ett budgetår och i förekommande fall hoppas på att de landsting och kommuner där

de är lokaliserade skall visa litet större förståelse för dem än vad statsmakterna nu gör.

I detta anförande instämde herr Johansson i Växjö (c).

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Punkterna 14 och 15

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 16

Decentraliserad universitetsutbildning m. m.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! När det gäller försöksverksamheten med decentraliserad universitetsutbildning är Kungl. Maj:t ytterligt restriktiv. Tre orter i Norrland — och så inte mer! — trots att U 68, som initierade verksamheten, bör kunna — som utskottet med en bra skrivning uttryckt det — ”grunda sina förslag på en så vid erfarenhet som möjligt av hur decentraliserad universitetsutbildning fungerar på orter av olika karaktär och att det därför är angeläget med en större lokal spridning än den nuvarande”. Utskottet nöjer sig dock med att acceptera begränsningen till de tre orterna.

Och även jag skulle väl, motionerande i fjol och i år, ha kunnat låta utskottets skrivning passera utan kommentar, om inte finansminister Sträng i propositionen nr 29 för 1971 angående omlokalisering av viss statlig verksamhet gjort ett, som det synes mig, något egendomligt uttalande.

Han säger i denna proposition att närhet till högre utbildning är av stor vikt för det organ och den personal som berörs av lokaliseringen. Han utgår från att U 68, som prövar frågan om fortsatt decentralisering av den högre utbildningen, i sitt arbete beaktar konsekvenserna av att det framlagda förslaget om utlokalisering av statlig verksamhet genomförs.

Vidare finner herr Sträng — och det är det som jag något vill uppehålla mig vid — efter samråd med statsråden Carlsson och Moberg att ytterligare några orter utöver de i propositionen nämnda lokaliseringsorterna bör kunna komma i fråga för högre utbildning. Speciellt intressant i ljuset av utbildningsdepartementets och regeringens tidigare ställningstagande till denna försöksverksamhet är påståendet att lokaliseringsorter som nu inte har eller snarast får högskoleutbildning bör kunna komma i fråga för högre utbildning. Vi har alltså nu bara dessa tre orter i Norrland, och någon utvidgning av försöksverksamheten skall enligt regeringens mening inte heller ske i år, trots att det — som jag ser det — finns ett uppenbart behov av sådana försök exempelvis även i Mellansverige.

Sådant är läget. Erfarenheterna av hur decentraliserad universitetsutbildning kan komma till stånd och fungera på olika orter av olika

Fredagen den
16 april 1971

*Decentraliserad uni-
versitetsutbildning
m. m.*

karaktär och belägenhet är alltså ganska begränsade, och så skall de tydligen bli även för en tid framåt. Märkligt är därför statsrådet Strängs påstående – om nu detta påstående skall förutsättas vara grundat på erfarenhetsrön – att ytterligare åtskilliga lokaliseringsorter bör kunna komma i fråga för högre utbildning. Samrådet med herrar Carlsson och Moberg, som ju, efter vad jag kan förstå, motsätter sig – av penningkäl eller andra skäl – en mer allsidig försöksverksamhet, bör ju inte ha gett herr Sträng någon ny erfarenhetsgrund.

Det är mycket möjligt – ja, det är till och med troligt att fler lokaliseringsorter lämpar sig som säten för högre utbildning.

Men därom kan ännu ingenting med visshet sägas. Det av föredraganden gjorda påståendet i lokaliseringspropositionen får därför tas för vad det är: en möjlighet och ingenting annat, inte en verklighet. Förhåller det sig på annat sätt skulle jag vara väldigt belåten med det.

Jag tycker att uttalandet i lokaliseringspropositionen understryker att det faktiskt är ännu nödvändigare än vad jag kanske framhållit i mina motioner att försöksverksamheten med decentraliserad universitetsutbildning snarast utsträcks till alla de orter de är inte så förfärligt många – utan sådan här utbildning vilka avses i propositionen 29 år 1971 om lokalisering.

Jag vore glad att få höra statsrådets syn på detta, eftersom finansministern direkt appellerar till samråd med bl. a. herr Moberg.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag är tacksam för att herr Nordstrandh tog upp denna sak, så att jag kanske kan klarlägga ett missförstånd.

Den punkt i det aktuella betänkandet som vi nu diskuterar gäller den s. k. systematiserade decentraliserade universitetsutbildningen. Där har jag i propositionen sagt att man bör avvakta resultaten av denna mycket speciella utbildning och uppläggning. Det som finansministern åsyftar i sitt uttalande i den stora lokaliseringspropositionen är däremot decentraliserad utbildning över huvud taget. Det som där står skall närmast tolkas såsom en viljeyttring från regeringens sida att den decentralisering av universitetsutbildning som vi håller på med att genomföra bör kunna utökas och utvidgas till att avse även orter utöver dem som hittills har fått del av sådan. Där gäller det alltså den generella problematiken, medan det här gäller den mycket speciella utbildning som nu är aktuell.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag förstår, och det görs nu tydligt, att litet olika saker avses även om det sannerligen inte framgår så särskilt klart. Men också den utbildning som är tänkt att förläggas till orterna i fråga – även jag uppfattade det såsom en viljeyttring snarare än någonting som kunde ske omedelbart – är väl en form av systematiserad universitetsutbildning. Den är väl inte osystematiserad eller någon annan egenartad universitetsutbildning. Jag anser att det hade varit önskvärt, ty nu börjar tiden bli knapp, att man på de orter som jag två gånger framhållit i motioner gjorde försök med universitetsutbildning, låt oss kalla den speciell, för att få en uppfattning om hur en sådan undervisning passar på orten, kan

etableras där osv.

Det vore ganska bra, föreställer jag mig, att ha litet mer erfarenhet av vad nyetableringar innebär på orter med olika belägenhet än vad vi för närvarande har. Då skulle man ha haft ett bättre underlag -- herr Sträng också -- för denna något djärva viljeyttring, som jag förstår att han gärna vill ha fram för att lugna de människor som blir utflyttade. Det är naturligtvis avsikten. Men denna viljeyttring bör snarast ta sig uttryck i att utbildning kommer till dessa orter eller att man åtminstone försöker att se hur utbildningen kan fungera där.

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

*Bidrag till Svenska
diakonsällskapets
sociala utbildnings-
verksamhet*

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 17

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 18

Bidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet

Kungl. Maj:t hade (punkt E 32, s. 312) föreslagit riksdagen att till Bidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet för budgetåret 1971/72 anvisa ett anslag av 323 000 kronor.

I denna punkt hade behandlats motionen 1971:379 av herr Nelander m. fl., vari hemställts att riksdagen skulle besluta att Svenska diakonsällskapet för sin sociala utbildning utöver nu utgående statsbidrag skulle erhålla ekonomisk kompensation för under kommande budgetår beräknade automatiska kostnadsökningar med 32 000 kronor.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1971:379 till Bidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet för budgetåret 1971/72 anvisade ett anslag av 323 000 kronor.

Reservation hade avgivits

1. av herrar Wikström (fp), Larsson i Staffanstorp (c), Richardson (fp), Nordstrandh (m) och Elmstedt (c) samt fru Sundberg (m) och fröken Andersson i Stockholm (c), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1971:379 till Bidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet för budgetåret 1971/72 anvisade ett anslag av 355 000 kronor.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Under punkten 18 behandlas frågan om statligt bidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet. Föredragan-

Fredagen den
16 april 1971

*Bidrag till Svenska
diakonsällskapets
sociala utbildnings-
verksamhet*

de statsrådet har föreslagit ett oförändrat bidrag för nästkommande budgetår trots att kostnaderna självfallet kommer att stiga. Direktionen hade hemställt om en höjning med 58 000 kronor. Något motiv företes inte för att inte räkna upp anslaget för täckning av kostnadsökningar såsom sker med andra anslag i statsverkspropositionen. I en trepartimotion med herr Nelander som första namn har hemställts om en höjning med 10 procent, dvs. 32 000 kronor, som skulle utgöra kompensation för beräknade kostnadsökningar.

Utskottsmajoriteten avfärdar denna framställning med samma kallsinighet som statsrådet behandlat direktionsens hemställan med. Några skäl som motiverar en uppräknig av anslaget har inte anförts i motionen, heter det. Visst har skäl anförts och därtill ett nog så hållbart skäl, nämligen att det finns anledning förmoda att lönekostnaderna kommer att stiga under nästa budgetår. Att den utbildning av ca 50 socionomer som sker vid Sköndalsinstitutet skulle vara utan betydelse för samhället har inte påståtts. Institutet gör det allmänna samma tjänst som tidigare – och därmed innebär kostnadsstegringen ett högst hållbart skäl för en motsvarande anslagsuppräknig.

Det kan också förtjäna att uppmärksammas att föredragande statsrådet aviserar att frågan om bidrag till den sociala utbildningen över huvud kommer att omprövas inför budgetåret 1972/73. Motiveringen är den kraftiga utbyggnad av socionomutbildningen som 1970 års riksdag fattat beslut om. Bristen på socionomer kommer därför att i väsentlig grad minska, heter det. Utbyggnaden av socialhögskolorna blir dock, enligt en nyligen avlämnad proposition, inte alls så omfattande som det kan framgå av statsverkspropositionen. Det borde bl. a. av det skälet vara tacknämligt att samhället får detta tillskott av socialarbetare till en för staten ringa penning och det borde också vara följdriktigt att anslaget för budgetåret 1971/72 räknades upp med det måttliga belopp som motionärerna begär.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen I som är fogad vid punkten 18 i utskottets betänkande.

I detta anförande instämde herr Nelander (fp).

Fru GRADIN (s):

Herr talman! På denna punkt har utskottsmajoriteten följt Kungl. Maj:ts förslag att bidraget till Svenska diakonsällskapets utbildning vid Sköndalsinstitutet skall vara oförändrat. Skälen bakom utskottsmajoritetens ställningstagande är att detta bidrag liksom allt annat i statsverkspropositionen är beräknat på 1970 års löner.

Motionärerna har egentligen gjort en onödig sak när de anført att anslaget på grund av ökade lärarlöner skulle behöva räknas upp med 10 procent. De vet ingenting om vad den lönerörelse som pågår kommer att ge för resultat. Vi vet inte om lönerna kommer att öka med 10 procent. Därför vore det att gå händelserna i förväg om man i dag skulle lämna ett extra påslag av de skäl som motionärerna har anført. När lönerörelsen är över får direktionen för Svenska diakonsällskapet, med hänsyn till löneuppgörelser och annat, i traditionell mening såsom tidigare, begära

det ytterligare anslag som det kan finnas skäl att begära.

Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Jag vill notera att statsrådet här avviker från tidigare praxis. Såväl 1969 som 1970 höjdes anslaget till Sköndalsinstitutet med hänvisning till kostnadsökningen. Jag kan inte finna annat än att man här frångått den praxis som tidigare gällt för anslag till samma institut och för andra anslag.

Jag tycker att Kungl. Maj:ts förslag vittnar om småsnålhet och oinhnet. Det kan väl ändå inte vara så, fru Gradin, att man inte värdesätter den utbildning som sker på Sköndalsinstitutet?

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag har icke frångått någon praxis. De uppräknningar herr Richardson här åsyftar är sådana som gjorts på ett bidragsanslag när en avtalsrörelse är klar. Såsom fru Gradin sade har vi vid ett tidigare tillfälle i anslutning till resultatet av en avtalsrörelse via det s. k. tackningsanslaget kompenserat verksamheten. Jag kan försäkra herr Richardson, att vi kommer att göra detsamma även denna gång, om riksdagen följer utskottsmajoritetens förslag.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Moberg för denna försäkran. Om jag fattat saken riktigt kommer alltså ett tilläggsanslag för att täcka kostnaderna att beviljas.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Richardson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 3 punkten 18 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Richardson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 152
Nej - 139
Avstår - 2

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

*Bidrag till Svenska
diakonsällskapets
sociala utbildnings-
verksamhet*

Fredagen den
16 april 1971

*Särskilda åtgärder
för forskarutbild-
ning*

Punkterna 19 och 20

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 21

Särskilda åtgärder för forskarutbildning

Kungl. Maj:t hade (punkt F 41, s. 320–321) föreslagit riksdagen att till Särskilda åtgärder för forskarutbildning för budgetåret 1971/72 anvisa ett anslag av 5 444 000 kronor.

I denna punkt hade behandlats motionen 1971:491 av herr Molin m. fl. i vad avsåg hemställan att riksdagen skulle besluta att till Särskilda åtgärder för forskarutbildning anvisa ett anslag av 6 500 000 kronor.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1971:491 såvitt nu var i fråga till Särskilda åtgärder för forskarutbildning för budgetåret 1971/72 anvisade ett anslag av 5 444 000 kronor.

Reservation hade avgivits

2. av herrar Wikström (fp), Richardson (fp) och Nordstrandh (m) samt fru Sundberg (m), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1971:491 såvitt nu var i fråga till Särskilda åtgärder för forskarutbildning för budgetåret 1971/72 anvisade ett anslag av 6 500 000 kronor.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! "Utbyggd handledning är enligt min mening en grundläggande förutsättning för att målet för forskarutbildningen såväl kvalitativt som tidsmässigt skall kunna nås." Detta yttrande är en deklARATION från våren 1969, då riksdagen fattade beslut om omorganisation av forskarutbildningen. Men det var inte vilket yttrande som helst. Det var en deklARATION av dåvarande utbildningsministern i propositionen om forskarutbildningen till 1969 års riksdag.

Samma tongångar hörs fortfarande men nu betecknande nog från universitetens och universitetskanslersämbetets sida. Man är allmänt besviken över att denna utbyggnad blivit så obetydlig. Anslaget till särskilda åtgärder för forskarutbildning som behandlas under punkten 21 har visat sig vara mycket värdefullt inte bara därför att det har inneburit en faktisk ökning av de samlade resurserna utan också därför att det på ett smidigt och effektivt sätt kan utnyttjas för att tillgodose de mest akuta behoven.

UKÄ har begärt en höjning av detta anslag med 3,2 miljoner kronor och bl. a. pekat på behovet av medel till de metodkurser och tvärvetenskapliga kurser, gemensamma för flera ämnesområden, som är så viktiga i den nya forskarutbildningen.

Vi har från folkpartiets sida betraktat det som en nära nog moralisk

förpliktelse att se till att 1969 års forskarreform inte förfuskas genom att helt otillräckliga resurser för handledning ställs till förfogande. I motionen nr 491 har yrkats att anslaget skall räknas upp med 2 miljoner kronor. Eftersom utskottet inte velat tillmötesgå detta förslag, har vi reservationsvis yrkat bifall till vårt motionskrav.

Med hänvisning till de skäl som jag här har redovisat ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 2.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Forskarutbildningsreformen har enligt praktiskt taget alla initierades mening inte blivit vad den skulle ha kunnat bli. Många yngre forskare ställde stora förväntningar på en effektivisering av forskarutbildningen. De var i övermått blåögda och föga hårdade gentemot utbildningsdepartementets visioner utan ordentlig verklighetstäckning. Nu är de helt förstäligt ganska bittra, då förväntningarna inte infriats i någon större mån. Vi som varnade när reformen togs blev alltså - det har hänt förr - sannspådda. Jag skall ta som exempel en institution som jag fann uppgifter om häromdagen, en institution med svåra förhållanden. Institutionschefen påstod att han för alla sina doktorander kunde ställa till förfogande ungefär en undervisningstimme per forskare och år. Jag hoppas detta var någon överdrift, ty är det sant är ju forskarutbildningen faktiskt betydligt sämre nu än vad den var på 1930- och 1940-talen, då vi väl ändå åtminstone hade mer än en timme per år och forskare. Men även om uppgiften är en aning överdriven, så speglar den i alla fall ett läge som icke på något sätt är tillfredsställande.

Jag vill för moderata samlingspartiets del i denna fråga bara säga att vi redan i fjol, i en partimotion t. o. m., krävde vissa förbättringar när det gäller handledarna och andra undervisningsresurser. Vi fullföljer i år - trots budgetläget som ju ingalunda är bättre nu än då - vår linje och stöder alltså årets folkpartimotion i denna fråga.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen 2.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Herr talman! Eftersom det har tagit så lång tid att gå igenom de delar av utskottets betänkande där utskottet varit enigt, skall jag i likhet med de två andra talarna, som hållit föredömligt korta anföranden, också fatta mig mycket kort.

Jag vill konstatera att detta anslag kom till 1964/1965 och första gången belöpte sig till 1,5 miljoner kronor. Det har sedan successivt ökats under årens lopp. De senaste tre åren har det höjts med ungefär 1 miljon varje år. Det gör alltså sammanlagt 3 miljoner i ökning under de senaste åren.

Dessutom skall jag bara anföra att utskottsmajoriteten är väl medveten om att behoven på denna punkt är större än de pengar som kan ställas till förfogande. Det finns ingen anledning att dölja det. Vi tycker också att anslaget är värdefullt genom att det smidigt och snabbt kan förstärka resurserna. Jag anser däremot att vi av budgetskäl inte kan gå längre den här gången, tyvärr. Denna post måste ju, liksom många andra poster, få känna av det kärva budgetläget. Men utskottet pekar dessutom på att det

inom UKÄ pågår ett arbete med att utforma riktlinjer för resurstilldelningen till forskarutbildningen. Vi har också uttalat att det är angeläget att man snart kan ta ställning till dessa resursfrågor.

Jag skall nöja mig med detta, herr talman, och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Det är självfallet riktigt som herr Gustafsson i Barkarby sade, att budgetläget är ansträngt. Jag vill ändå påpeka att detta är en relativt rimlig begäran. Jag vill också erinra om att utbildningsutskottet i går utan att blinka tillstyrkte 35 miljoner kronor på tilläggsstaten.

Det sägs i utskottets betänkande att man i avvaktan på den här utredningen inte vill föreslå en höjd summa. Jag kan inte finna att den pågående utredningen i sig själv är ett skäl till att inte höja. Det är ju så att UKÄ fördelar de här medlen efter ansökan. Jag kan nämna att för budgetåret 1970/71 kunde medel bara beviljas till knappt 25 procent av de framställningar som gjorts.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag konstaterar med tillfredsställelse att utskottets talesman ger uttryck åt den insikten att det här är ett område inom universitetsutbildningen som vi verkligen måste ta oss an. Nu menar han att budgetläget är svårt. Det har han sannerligen rätt i, och det är gott och väl att man även från regeringshåll erkänner det, ty där ligger ju skulden till att det är på detta sätt.

Men situationen på just det här området kan man gott säga är bland de allra värsta. Det finns många besvärligheter inom universitetsutbildningen, men jag tror inte att jag gör mig skyldig till någon överdrift, om jag säger att detta är en av de allra ömmaste punkterna. Om vi icke vill tillgripa en annan radikal åtgärd, och det vill vi i alla fall inte ännu, nämligen att stoppa upp tillströmningen till doktorandutbildningen, alltså helt enkelt använda det hårda medlet ordentliga spärrar, utan vill vara generösa – och det tycker jag vi skall vara så länge som möjligt – då får vi också se till att det finns handledningsresurser. Annars står vi här så småningom med en rad ganska autodidaktiska doktorander, och det kan ha sina problem med en hop sådana.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Med anledning av herr Nordstrandhs enligt min mening något överdrivna beskrivning vill jag bara utöver det som herr Gustafsson i Barkarby förut sade anföra följande.

Först och främst är förhållandena vid de flesta fakulteterna i det här avseendet hyggliga. Problemen finns koncentrerade till de filosofiska fakulteterna. Jag lät i vintras göra en snabbgenomgång av situationen institution för institution och kunde konstatera, att förhållandena även vid de filosofiska fakulteterna i ett flertal ämnen är acceptabla. Det är ett fåtal ämnen inom vilka förhållandena är oacceptabla i den meningen, att antalet studerande i relation till antalet lärare är för stort.

Med de begränsade ökningarna vi har lyckats få till stånd i år kommer vi

därför – dock inte under detta anslag utan under andra anslag – att särskilt och hårdare än tidigare styra de nya resurserna till de institutioner som har det allra sämst. På det sättet tror jag att vi kan få ett mer maximalt utnyttjande av dessa resurser nästa år än vi haft möjlighet till under innevarande och tidigare år.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Också jag menar, statsrådet Moberg, att i ett nödläge som det vi befinner oss i får man tillgripa sådana hårda styrningsåtgärder. Men jag vill understryka att jag tycker att herr Moberg begår samma fel som han beskyllde mig för, nämligen att överdriva, när han säger att det huvudsakligen eller bara gäller de filosofiska fakulteterna. Men det groteska exempel, som jag tog upp, härrör från ekonomisk fakultet, från handelshögskola. Det finns nog anledning att även titta på andra fakulteter än bara den filosofiska. Jag tror att man annars gör det hela litet för enkelt för sig.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Ekonomutbildningen är förlagd till filosofisk fakultet.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Herr talman! Det finns ingen anledning att dölja att budgetläget är kärvt, och att det är skälet till att man på denna punkt inte kan gå så långt som man skulle önska i och för sig. När herr Nordstrandh säger att på detta område finns de värsta problemen och att vi här har en av de alla ömmaste punkterna så är det en värdering herr Nordstrandh ger uttryck åt. Det kan finnas andra som tycker att andra områden inom utbildningssektorn har ännu värre problem. Här har också sagts att det är en så liten summa som yrkas utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit. Ja, men små summor kan tillsammans bli stora summor. Man måste ju skära ner på olika punkter, och ibland kan det vara fråga om så små summor att det kan tyckas vara hugget som stucket. Här har emellertid Kungl. Maj:t gjort en bedömning av hur nedskärningarna skall fördelas med hänsyn till budgetläget, och den bedömningen har utskottsmajoriteten inte haft något att erinra emot utan tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag.

Jag ber att återigen få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Richardson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 3 punkten 21 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Richardson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	200
Nej	–	86
Avstår	–	6

Punkten 22

Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier

Kungl. Maj:t hade (punkt E 42, s. 322) föreslagit riksdagen att till Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier för budgetåret 1971/72 anvisa ett reservationsanslag av 11 942 000 kronor.

I denna punkt hade behandlats

dels motionen 1971:491 av herr Molin m. fl. i vad avsåg hemställa att riksdagen beslutade att till Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier i enlighet med universitetskanslersämbetets förslag anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 2 050 000 kronor förhöjt anslag om avrundat 14 000 000 kronor,

dels motionen 1971:853 av herr Fiskesjö m. fl., vari hemställts att riksdagen skulle besluta att till Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier för budgetåret 1971/72 anvisa ett reservationsanslag av 13 022 000 kronor.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna 1971:491 och 1971:853, förstnämnda motion såvitt nu var i fråga, till Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier för budgetåret 1971/72 anvisade ett reservationsanslag av 11 942 000 kronor.

Reservation hade avgivits

3. av herrar Wikström (fp), Richardson (fp) och Nordstrandh (m), fru Sundberg (m) och fru Söder (c), herr Fiskesjö (c) samt fröken Andersson i Stockholm (c), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna 1971:491 och 1971:853, förstnämnda motion såvitt nu var i fråga, till Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier för budgetåret 1971/72 anvisade ett reservationsanslag av 13 600 000 kronor.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! När riksdagen beslutade om den nya forskarutbildningen innebar detta bl. a. en anpassning till utbildningsförhållandena i andra länder. Vår svenska doktorsexamen som resultat av många års akademisk möda ställde krav som knappast fanns på annat håll. Den nya doktorsexamen skall i motsats till den gamla inte utgöra ett slutresultat

utan får ses som en etapp på vägen till fortsatt forskningsverksamhet samtidigt som den för många kommer att vara en examen före verksamhet i näringsliv och samhälle.

Att vi på detta sätt sänkt de formella kraven för doktorexamen innebär emellertid inte att vi får sänka kravet på forskarmaterialet. Även en lägre formell utbildning måste vara förstklassig på den nivå det här gäller. Vi måste alltså ge de studerande goda förutsättningar för det hårda arbete som ligger i den typen av utbildning. Felsatsningar kanske inte kan undvikas men de måste begränsas, och det medverkar vi inte till genom att försvåra studiernas genomförande.

Handledarbristen är redan välbekant, och här har nyss framförts synpunkter på den. Den innebär med all säkerhet att den föreslagna tiden till doktorexamen, fyra år, inte kommer att kunna hållas av flertalet. Det innebär i sin tur ökade studieskulder, åtminstone i de fall då den studerande måste finansiera sina studier med studiemedel. För dessa finns en tidsbegränsning – man kan inte få studiemedel mer än 16 terminer. Dessutom kommer många att vara i den situationen att studiemedel inte räcker till försörjning av familjen. Då återstår bara forskarstipendier.

Moderata samlingspartiet har, inte minst i förra årets partimotion, fört fram krav på en ökning av antalet forskarstipendier. Det är en orimlig situation att av 9 500 studerande inom forskarutbildningen har ungefär 1 000 statliga stipendier. Dessa innebär dessutom för samhället en ekonomisk satsning som kommer att vara gynnsam. Kampen om stipendierna är hård, och det måste innebära att många tvingas avstå från att göra en fullvärdig insats – de måste nämligen finansiera sina studier genom yrkesarbete. Det kan inte vara rimligt att ställa platser, utbildningslokaler och handledare till förfogande men inte se till att de studerande har möjlighet att försörja sig.

150 extra stipendier är inte mycket, men vi har ändå i reservationen 3 vid utbildningsutskottets betänkande begärt den tilldelningen i år. Vi måste på sikt se till att frågan om studiefinansieringen för alla de studerande, också på forskarnivån, kan lösas.

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationen 3.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Låt mig även i denna fråga gå tillbaka till forskarpropositionen år 1969.

Departementschefen uppgav att antalet licentiand- och doktorandstipendier under senare delen av 1960-talet i avvaktan på statsmakternas ställningstagande till forskarutredningens förslag hållits i stort sett oförändrat och att antalet under läsåret 1968/69 utgjorde 135. Samtidigt hade, framhölls det i propositionen, tillströmningen till forskarutbildning ökat kraftigt under 1960-talet.

Av minst lika stort intresse är följande uttalande av dåvarande utbildningsministern: "Den starka tillströmningen av studerande motiverar emellertid att antalet stipendier successivt höjs." Höjningen har emellertid varit ytterligt blygsam och i själva verket mindre än ökningen av antalet studerande. Omkring 9 500 aktiva licentiander och doktorander får nu konkurrera om de ca 1 000 stipendierna. Det innebär att fler

Fredagen den
16 april 1971

*Stipendier för
främjande av hög-
re vetenskapliga
studier*

studerande nu blir utan stipendier än 1969 då forskarreformen beslutades.

UKÄ framhåller i sina anslagsäskanden att en ökning av antalet stipendier i snabbare takt än hittills är synnerligen angelägen och föreslår en ökning med 240. Av detta blev det emellertid efter budgetmanglingen kvar bara 50 nya stipendier. Det är en otillräckligt tilltagen ökning. Vi har från folkpartiets sida i motion nr 491, med herr Molin som första namn, krävt en höjning till det av UKÄ föreslagna antalet stipendier. Då utskottsmajoriteten inte velat biträda detta förslag har vi fått lov att reservationsvis begära vad vi betraktar som ett absolut minimum.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 3.

Herr FISKEJÖ (c):

Herr talman! 1969 års forskarreform har kommit knaggligt i gång, det har omvittnats här tidigare, och jag skall inte ta upp en ny omfattande diskussion om detta. Men man kan gott framhålla att ambitionen bakom reformen var lovvärd i högsta grad: studietiden fram till doktorsexamen skulle skäras ner till fyra år. Och de medel genom vilka man skulle nå detta mål var bl. a. en effektiv forskarhandledning och ökad undervisning. Denna ökade satsning på handledning och undervisning har tyvärr – det är väl känt – inte kunnat komma till stånd över hela linjen i den utsträckning som man tänkt sig, främst på grund av att tillräckliga resurser inte ställts till universitetens förfogande. Antalet doktorander är i många ämnen och vid många institutioner mångdubbelt större per handledare än vad 1963 års forskarutredning tänkte sig som maximum. Det kan självklart inte bli tal om en effektiv individuell handledning under sådana omständigheter. Jag noterar dock med tillfredsställelse att statsrådet Moberg i ett tidigare anförande lovat vissa åtgärder.

Ytterligare en viktig förutsättning för att målsättningen från 1969 skulle kunna uppfyllas var att doktoranderna kunde ägna sig åt studierna på heltid. Det betonades bl. a. i den proposition som låg till grund för beslutet 1969. Och en förutsättning för att man skall kunna studera på heltid är givetvis att studiefinansieringsfrågan löses på ett tillfredsställande sätt. Den bästa finansieringsformen på det här stadiet är utan tvivel stipendiering.

Det framhölls också 1969 att antalet doktorandstipendier borde öka successivt. Den ökning som då beslutades var dock blygsam. Det rörde sig om totalt 50 nya stipendier. Den ökningstakten har sedan permanentats, och även i årets budget föreslås att antalet nya forskarstipendier skall stanna vid 50. Detta tycks ha blivit något av ett heligt tal i det här sammanhanget, som man håller fast vid utan någon som helst hänsyn till hur många doktorander som skall konkurrera om stipendierna.

Det faktiska läget är det, som redan framhållits här, att antalet forskarstipendier var alltför litet redan 1969, och genom den kraftiga tillströmningen till forskarutbildningen har konkurrensen om stipendierna ytterligare hårdnat. Det stora flertalet doktorander har numera i själva verket ingen chans att få stipendium. Till omkring 10 000 doktoranders förfogande står endast ungefär 1 000 forskarstipendier. Detta innebär att huvudparten av doktoranderna tvingas antingen att ta ett omfattande

förfärdarbete vid sidan av studierna eller också att dra på sig en betydande ytterligare skuldsättning. Ingetdera alternativet är särskilt rekommendabelt, och det står också i strid med den målsättning som man hade 1969.

Risken är att vi med det läge som uppstått får dels utdragna studietider, dels ett betydande antal studieavbrott, dels en ekonomisk spärr som bestämmer vilka som skall kunna gå vidare till högre studier. Allt detta är saker som man ville komma ifrån genom 1969 års forskarreform. Det är således ur olika aspekter mycket angeläget att antalet stipendier ökar i en snabbare takt än hittills.

I den reservation som är fogad till utskottets betänkande på den här punkten föreslår vi också en sådan snabbare ökningstakt. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 3, som är avgiven under punkten 22.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Herr talman! Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier – den punkt som vi nu behandlar – har funnits ganska länge, men av tidsskäl skall jag självfallet inte gå in på någon utförligare historik. Jag vill bara konstatera att den här posten också har ökats under de senare åren. Den togs upp till 8,1 miljoner 1968/69 och ökades till 10,2 miljoner året därpå. Det blev ytterligare en ökning till 11,4 miljoner 1970/71, och innevarande år föreslås alltså en ny ökning – men något mindre – till 11,9 miljoner, vilket innebär 50 nya stipendier.

Från folkpartiet har man yrkat på 240 nya stipendier och från centern på 150. Reservationen i utskottet, som även moderaterna biträdde, blev ett slags kompromiss, tydligen, på 200 nya stipendier. Även oppositionen har här plockat in en formulering om att man av budgetskäl anser sig bara vilja förorda 150 stipendier mer än regeringspartiet.

Reservationen ligger alltså, på 5 stipendier när, precis mitt emellan centerns 150 och folkpartiets 240 stipendier. Jag skall inte försöka analysera varför man har kommit just till den punkten. Det skulle annars ligga nära till hands att förmoda att det är ett exempel på mittensamverkan i ny, nästan renodlat aritmetisk mening, som här har kommit till stånd.

Jag vill för utskottets del bara säga att vi bedömer dessa stipendier som värdefulla, precis som man gör från reservanterna. Posten har ökats med drygt tre miljoner sedan 1968/69, och det är alltså inte alldeles obetydliga satsningar. Återigen vill jag säga att vi tyvärr av budgetskäl inte har bedömt det som möjligt att gå längre. Det skulle, tycker även vi, ha varit önskvärt i och för sig att kunna öka anslaget i hastigare takt. Något heligt tal, herr Fiskesjö, utgör inte de här 50 nya stipendierna varje år. Det är självfallet andra motiv som ligger bakom. Att även denna post måste få känna på det kärvarare budgetläget är alldeles ofrånkomligt.

Jag skall i den här omgången nöja mig med detta, och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Fredagen den
16 april 1971

Humanistisk forskning

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Wikström m fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Sundberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 3 punkten 22 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Sundberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja --	154
Nej --	136
Avstår --	2

Punkterna 23 och 24

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 25

Humanistisk forskning

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Redan 1943 uttalade riksdagen sitt intresse för akademisk forskning och undervisning om de svenska folkrörelserna och deras historia. Regeringen lät emellertid saken bero. Nya uttalanden gjordes av 1947 års riksdag, men de professorer i den moderna sociala och politiska historien, som då begärdes, inrättades inte.

I tre år har nu humanistiska forskningsrådet föreslagit en professur i de svenska folkrörelsernas historia. I följd avslög riksdagen en motion av mig om en dylik forskningstjänst. Först i år föreslår regeringen inrättande av en sådan professur. Det är ett sent – men välkommet – svar på den begäran som 1943 års riksdag gjorde.

Då den typ av forskningsrådsanknutna tjänster som det här är fråga om kan förväntas öka i antal i framtiden finns det anledning att med utgångspunkt i det aktuella fallet ta upp formerna för tillsättning av professorer vid forskningsråden.

Enligt min mening bör dessa professorer som regel tillsättas efter samma offentliga förfarande som tillämpas beträffande professorer vid universitet och högskolor. Undantag från denna regel kan dock tänkas i de fall då professurens inriktning är sådan att endast en person kan komma i fråga.

Till grund för tillsättningen av den föreslagna professuren i de svenska folkrörelsernas historia kommer att ligga ett utlåtande från humanistiska forskningsrådet. Jag ber att få läsa detta sakkunnigutlåtande i dess helhet.

I enlighet med forskningsrådets uppdrag av den 2 innevarande oktober att nominera innehavare av den föreslagna professuren i historia, särskilt de svenska folkrörelsernas historia, får vi vördsamt anföra följande.

Den föreslagna professurens nära anknytning till forskningsrådets projekt 'Klassamhället: folkrörelserna' medför, att till professurens innehavare bör, endast om starka skäl motivera det, utses någon annan än en av projektets forskningsledare. Sådana skäl föreligger ej. De två ledande vetenskapsmännen inom projektet, docenterna Carl Göran Andrae och Sven Lundkvist, har från början i nära samarbete organiserat arbetsfördelningen och utformat den speciella metod för maskinell bearbetning av folkrörelsedata, som utgör projektarbetets grundförutsättning. De har båda företett stora arbeten i manuskript inom projektets ämnesområde och äger i dagens läge båda en god professorskompetens i historia, särskilt de svenska folkrörelsernas historia. Deras meriter är sådana, att det erbjuder avsevärda vanskligheter att utpeka den ene framför den andre såsom bättre skickad att inneha befattningen. Doc Lundkvists insatser som forskare och forskningshandledare kunde måhända i nuläget anses ligga mer centralt inom projektet än doc Andraes, men då vi stannat för att föreslå den sistnämnde till professurens innehavare beror det dels på att hans vetenskapliga produktion synes något överlägsen, dels därpå att han stått för de avgörande metodiska impulserna och fört ut dem på ett internationellt plan. Vi vill emellertid uttala förhoppningen att det skall yppa sig möjligheter att för framtiden bereda även doc Lundkvist möjlighet att ägna sig åt den forskning och forskningshandledning, som han med framgång bedriver.

Vår konklusion är, att docenten Carl Göran Andrae föreslås till professor i historia, särskilt de svenska folkrörelsernas historia.

Stockholm den 29 oktober 1970.

Sten Carlsson

Erik Lönnroth

Sven A Nilsson”

Därmed har jag läst upp hela det sakkunnigutlåtande som ligger till grund för tillsättningen av denna professur, som riksdagen alltså begärde första gången 1943. Enligt min mening är det tillsättningsystem som departementet här tillämpat klart otillfredsställande. Även om hela frågan om förfarandet vid professorstillsättningar är föremål för utredning av en särskild sakkunnig har jag velat understryka vikten av att systemet med offentligt utlysning förfarande och sedvanligt sakkunnigförfarande tillämpas även i fråga om professorer i forskningsråden.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Låt mig bara för undvikande av missförstånd upplysa herr Wikström om att det förfarande som humanistiska forskningsrådet tillämpat denna gång står helt i överensstämmelse med tidigare förfaranden. Om någon har fått det intrycket att man här har tillämpat ett annat förfarande, så är detta fel.

Det var bara det förtydligandet jag ville göra.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag vill bekräfta vad statsrådet Moberg säger. Jag har tagit detta som ett exempel på en systematik som jag finner helt otillfredsställande, och jag tolkar statsrådets inlägg så att även han för egen del upplever det så att detta inte är ett särskilt bra system.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 26

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 27

Naturvetenskaplig forskning

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! Utbildningsutskottet har bland många andra motioner också behandlat motionen 371, som några kammarkamrater och jag har väckt och i vilken vi begärt ett tilläggsanslag till statens naturvetenskapliga forskningsråd på 800 000 kronor för ett särskilt projekt för ekologisk forskning av ekosystemanalystyp. I ett särskilt yttrande har folkpartiledamöterna i utskottet med all rätt förklarat att forskningsråden själva måste få disponera de medel som anslås. Jag har heller inte något annat yrkande på den punkten.

Men som motionär vill jag understryka det väsentliga i att detta forskningsprojekt får de behövliga anslagen, därför att här finns det en konkret möjlighet, som snabbt kan förverkligas, att få praktiskt användbara svar på en av de svåraste miljövårdsfrågorna i dag: Vad händer med kalhyggerna? Det är nämligen i klartext vad det här handlar om. Jag skall inte här upprepa hela den debatten, där tekniska och ekonomiska skäl talar för att man hugger rubb och stubb och nästan inte lämnar något organiskt material kvar på marken, samtidigt som starka misstankar framförs från biologers och ekologers sida om att man därmed kanske sätter i gång en process som vållar obotliga skador på det naturliga kretsloppet. Det är för att kunna överblicka dessa skador som naturvetenskapliga forskningsrådets ekologikommitté i samarbete med det internationella biologiska programmet har utarbetat ett storprojekt med det något ogenomskinliga namnet *Terrester ekosystemanalys*. Inom ett par tre år anser de sig därigenom kunna ge tillräckliga svar på frågan om kalhyggens ekologiska effekter.

Samma grupp har också tagit upp ett motsvarande storprojekt om Östersjön, och det behöver ju inte heller sägas hur viktigt det är att verkligen få reda på vad som händer med nedsmutsningen av Östersjön och vad som kan göras åt den.

Herr talman! Jag har som sagt inget yrkande, men jag har velat fästa kammarens uppmärksamhet på de djupt ingripande miljöfrågor, som berörs i dessa betydelsefulla storprojekt av svenska forskare i livsvetenskaperna, och uttrycka min förhoppning om att anslagen kommer att anses räcka till att stödja dem.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

Punkterna 28–30

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 31

Lades till handlingarna.

§ 5 Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 4 i anledning av motion om företagarutbildning.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 6 Regionalt transportstöd

Föredrogs trafikutskottets betänkande nr 3 i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning rörande anslaget till regionalt transportstöd för budgetåret 1971/72 jämte motioner.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:tt (bilaga 8, s. 124 i utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 4 januari 1971) föreslagit riksdagen att till Regionalt transportstöd för budgetåret 1971/72 anvisa ett förslagsanslag av 25 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats

dels motionen 1971:143 av herr Hedlund m. fl., vari hemställdes att riksdagen skulle besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:tt 1. anhålla om utredning och förslag till höstriksdagen angående stöd till flygtransporter, 2. uttala dels att fraktstöd borde utgå i avståndsklassen 201–300 km med en rabattsats av 10 procent, dels att fraktstöd skulle få utgå för sändningar med en vikt överstigande 200 kg, 3. anhålla om utredning och förslag till höstriksdagen angående dels frågan om stöd till transporter in till stödområdet i fråga om råvaror och halvfabrikat, enligt i motionen anförda grunder, dels frågan om stöd till transporter in till stödområdet i fråga om inom jordbruket använda förnödenheter samt 4. anhålla om

Fredagen den
16 april 1971

*Regionalt transport-
stöd*

utredning och förslag angående frågan om stöd till personaltrafiken genom maximering av biljettpriserna på tåg, buss och flyg,

dels motionen 1971:146 av herr Winberg m. fl.,

dels motionen 1971:206 av fru Jonäng m. fl.,

dels motionen 1971:207 av herr Karlsson i Malung m. fl., såvitt nu var i fråga,

dels motionen 1971:254 av herrar Jonsson i Mora och Eriksson i Arvika, vari yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om förslag till följande ändringar av bestämmelserna för transportstödet 1. att den lägsta viktgränsen för stödberättigad enskild sändning fastställdes till 200 kg, 2. att det kortaste avståndet för transportstödet skulle fastställas till 200 km, 3. att transportsträcka i Norge fick räknas som kvalificerad transportsträcka och att fraktstöd utgick för den del av transporten som utfördes inom Sverige,

dels motionen 1971:258 av herr Sellgren m. fl., vari yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t 1. hemställde om utredning om förslag till transportstöd för intransporter av råvaror, halvfabrikat och varor för jordbrukets behov på sätt som anförts i motionen, 2. uttalade dels att den nedre viktgränsen för enskild sändning borde sänkas till i första hand 200 kg, dels att transportsträcka i Norge och Finland fick räknas som avståndsgrundande och att fraktstöd borde kunna utgå för den del av transporten som utförts inom Sverige, 3. hemställde om utredning och förslag rörande ett samlat program för sänkta kostnader för persontransporter med tåg, buss, flyg och bil för att skapa jämställdhet mellan landets olika delar,

dels motionen 1971:263 av herr Winberg m. fl., vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga om ändring i kungörelsen (1970:592) om ställigt regionalpolitiskt transportstöd så att som kvalifikation för transportstöd även räknades transportsträcka i Norge,

dels motionen 1971:498 av herr Nordgren m. fl. i vad avsåg yrkandet att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhänga A. att Kungl. Maj:t framlade förslag om att trafikpolitiken i ökad utsträckning samordnades med lokaliseringpolitiken, B. att en skyndsam utredning skulle genomföras i syfte att klarlägga flygets plats i svensk transportpolitik med särskilt beaktande dels av flygtrafikens regionalpolitiska betydelse för det allmänna stödområdet, dels av möjligheterna att öka inrikesflygets person- och godstransport samt att reducera dess taxor,

dels motionen 1971:937 av fru Jonäng i vad avsåg yrkandet att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om skyndsam utredning och förslag av frågan om stöd till persontrafiken på långa avstånd,

dels motionen 1971:943 av herr Lothigius m. fl.,

dels motionen 1971:953 av herrar Petersson i Gäddvik och Johansson i Holmgården,

dels motionen 1971:970 av herr Winberg m. fl.,

dels motionen 1971:976 av herr Åsling m. fl., vari hemställts att riksdagen skulle besluta 1. att vid beräkning av transportavstånd som underlag för fraktstöd avståndet från den svenska riksgränsen till hamn

vid Trondheimsfjorden, Mo i Rana eller Narvik skulle få inräknas i stödunderlaget, 2. att fraktstöd även skulle utgå i avståndsklassen 201–300 km med en rabattsats av 10 procent samt 3. att viktgränsen 500 kg för stödberättigad varusändning slopades.

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

*Regionalt transport-
stöd*

Utskottet hemställde att riksdagen

1. till Regionalt transportstöd för budgetåret 1971/72 på driftbudgeten under sjätte huvudtiteln anvisade ett förslagsanslag av 25 000 000 kronor,

2. skulle avslå motionen 1971:207 i vad den avsåg översyn av bestämmelserna för transportstödet,

3. skulle avslå motionen 1971:498 i vad den avsåg förslag om att trafikpolitiken i ökad utsträckning samordnades med lokaliseringpolitiken,

4. skulle avslå motionerna 1971:143 och 1971:976 i vad de avsåg hemställa att fraktstöd skulle utgå i avståndsklassen 201–300 km samt motionen 1971:254 i vad den avsåg hemställa att det kortaste avståndet för transportstödet skulle fastställas till 200 km,

5. skulle avslå motionen 1971:263 samt yrkandet i motionen 1971:254 att, i fråga om kvalifikation för transportstödet, transportsträcka i Norge fick inräknas och att fraktstöd fick utgå för den del av transporten som utfördes inom Sverige, yrkandet i motionen 1971:258 att transportsträcka i Norge och Finland fick räknas som avståndsgrundande och att fraktstöd borde kunna utgå för den del av transporten som utfördes inom Sverige samt yrkandet i motionen 1971:976 att, vid beräkning av transportstöd, avståndet från den svenska riksgränsen till hamn vid Trondheimsfjorden, Mo i Rana eller Narvik skulle få inräknas i stödunderlaget,

6. skulle avslå motionerna 1971:143, 1971:254 och 1971:258, samtliga motioner i vad de avsåg nedre viktgräns för stödberättigade fraktsändningar,

7. skulle avslå motionerna 1971:206 och 1971:976, sistnämnda motion i vad den avsåg hemställa att viktgränsen för stödberättigad fraktsändning slopades,

8. skulle avslå motionerna 1971:143 och 1971:258 i vad de avsåg utredning och förslag till transportstöd för transporter in till stödområdet i fråga om råvaror och halvfabrikat samt i fråga om förnödenheter eller varor för jordbrukets behov,

9. skulle avslå motionen 1971:953,

10. skulle avslå motionerna 1971:143 i vad avsåg dels yrkandet om stöd till persontrafiken, dels hemställa om förslag angående personflygtransporter, 1971:258 i vad avsåg yrkandet om ett samlat program för sänkta kostnader för persontransporter med tåg, buss, flyg och bil, 1971:937 i vad avsåg yrkandet om utredning och förslag i fråga om stöd till persontrafiken på långa avstånd och 1971:498 i vad avsåg yrkandet om en skyndsam utredning i syfte att klarlägga flygets plats i svensk transportpolitik,

11. skulle avslå motionen 1971:143 i vad avsåg hemställa om utredning och förslag angående godsflygtransporter,

12. skulle avslå motionen 1971:146,
13. skulle avslå motionerna 1971:943 och 1971:970.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande *avståndsgräns för transportstödet* av herrar Persson i Heden, Håkansson och Torwald (samtliga c), som ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till kännas vad reservanternas anförda i anledning av motionerna 1971:143 och 1971:976 i vad de avsåg hemställa att frakstöd skulle utgå i avståndsklassen 201–300 km samt motionen 1971:254 i vad den avsåg hemställa att det kortaste avståndet för transportstödet skulle fastställas till 200 km

2. beträffande *inräknande av transportsträckor i Norge och Finland som kvalifikationsgrundande för transportstöd* av herrar Lothigius (m), Persson i Heden (c), Sellgren (fp), Håkansson (c) och Torwald (c), fröken Hörlén (fp) samt herr Komstedt (m), som ansett att utskottet under 5 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till kännas vad reservanternas anförda i anledning av motionen 1971:263 samt yrkandet i motionen 1971:254 att, i fråga om kvalifikation för transportstödet, transportsträcka i Norge fick räknas samt att frakstöd fick utgå för den del av transporten som utfördes inom Sverige, yrkandet i motionen 1971:258 att transportsträcka i Norge och Finland fick räknas som avståndsgrundande och att frakstöd borde kunna utgå för den del av transporten som utfördes inom Sverige samt yrkandet i motionen 1971:976 att, vid beräkning av transportstöd, avståndet från den svenska riksgränsen till hamn vid Trondheimsfjorden, Mo i Rana eller Narvik skulle få inräknas i stödunderlaget,

3. beträffande *viktavgränsningar* av herrar Lothigius (m), Persson i Heden (c), Sellgren (fp), Håkansson (c) och Torwald (c), fröken Hörlén (fp) samt herr Komstedt (m), som ansett att utskottet under 6 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till kännas vad reservanternas anförda i anledning av motionerna 1971:143, 1971:254 och 1971:258, samtliga motioner i vad de avsåg nedre viktgräns för stödberättigade fraktsändningar,

4. beträffande *stöd av transporter in till stödområdet* av herrar Lothigius (m), Persson i Heden (c), Sellgren (fp), Håkansson (c) och Torwald (c), fröken Hörlén (fp) samt herr Komstedt (m), som ansett att utskottet under 8 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till kännas vad reservanternas anförda i anledning av motionerna 1971:143 och 1971:258 i vad de avsåg utredning och förslag till transportstöd för transporter in till stödområdet i fråga om råvaror och halvfabrikat samt i fråga om förnödenheter eller varor för jordbrukets behov,

5. beträffande *stöd till persontrafiken* av herrar Lothigius (m), Persson i Heden (c), Sellgren (fp), Håkansson (c) och Torwald (c), fröken Hörlén (fp) samt herr Komstedt (m), som ansett att utskottet under 10 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört i anledning av motionerna 1971:143 i vad avsåg dels yrkandet om stöd till persontrafiken, dels hemställan om utredning och förslag angående personflygtransporter, 1971:258 i vad avsåg yrkandet om ett samlat program för sänkta kostnader för persontransporter med tåg, buss, flyg och bil, 1971:937 i vad avsåg yrkandet om utredning och förslag i fråga om stöd till persontrafiken på långa avstånd och 1971:498 i vad avsåg yrkandet om en skyndsam utredning i syfte att klarlägga flygets plats i svensk transportpolitik.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande angående *transportstöd vid export* i vissa fall av herrar Lothigius och Komstedt (båda m).

Herr PERSSON i Heden (c):

Herr talman! Jag skall endast säga några få ord om de reservationer som är fogade till trafikutskottets betänkande nr 3.

I reservation nr 1 beträffande avståndsgränsen för transportstödet hemställs att det kortaste avståndet för transportstödet måtte fastställas till 200 kilometer. 1970 års riksdagsbeslut om fraktstöd inom och ut ur allmänna stödområdet har haft betydelse för konkurrensmöjligheterna för näringslivet inom området.

Fraktkostnaderna utgör en inte ringa del av förädlingskostnaden för en vara. Det finns varor för vilka fraktkostnaden utgör över 20 procent av förädlingskostnaden. Varje liten minskning av dessa fraktkostnader förbilligar sålunda produktionen och ökar därmed konkurrensmöjligheten för näringslivet. Den fastställda gränsen för fraktstödet är för högt satt, och för att uppnå största effektivitet måste den sänkas i enlighet med reservationen. Vissa områden inom stödområdet kommer faktiskt att lämnas utan möjlighet till något som helst fraktstöd om inte avståndsgränsen sänks. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen 1 i trafikutskottets betänkande nr 3.

Reservation 2 behandlar transportsträckor i Norge och Finland som grund för transportstödet. Företag i främst Jämtland och Norrbotten som har norska hamnar som utförselhamn och sålunda nödgas föra varorna genom delar av Norge – det är deras naturliga transportväg – får därigenom för kort transportavstånd i Sverige för att bli kvalificerade till transportstöd. Det borde då vara en självklar sak att även transportsträckan till den norska hamnen får läggas till den svenska sträckan. Det måtte väl vara en rimlig begäran. Givetvis skall dock transportstödet utgå för den del av transporten som utföres i Sverige. Men utan att man får tillräkna transportsträckan i Norge skulle inget stöd kunna utgå, trots att den sammanlagda sträckan väl kan vara kvalificeringsgrundande. Det torde därför, herr talman, vara berättigat med ett bifall till reservationen 2.

Reservation 3 rör viktavgränsningen. Den föreslagna viktgränsen, 500 kg, är för hög. Särskilt de mindre företagen, som ofta levererar sina produkter direkt till förbrukare, kan i många fall aldrig komma i åtnjutande av fraktstöd på grund av den höga spärren. Det kan dessutom vara produkter vilkas råvaruvikt varierar för olika varuslag. En sänkning till 200 kg taxerad vikt torde härvidlag vara enda sättet att garantera att

Fredagen den
16 april 1971

*Regionalt transport-
stöd*

viktspärren inte orättvist förhindrar erhållande av ett fraktbidrag i vissa fall.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall också till reservationen 3. Reservation 4 gäller stöd av transporter in till stödområdet.

Det är inte bara transporter från stödområdet till avnämare av färdiga varor som behöver stöd. Även stöd av transporter in till stödområdet, Norrland och jämförbara områden, av råmaterial som skall förädlas i företag inom dessa områden torde vara lika behövligt för att därigenom förbilliga den färdiga varan. Bl. a. det norrländska näringslivet behöver härigenom få de bättre möjligheter i konkurrensavseende, som fraktstödet kan medverka till.

Detta gäller lika visst det norrländska jordbruket, som befinner sig i en svår situation bl. a. på grund av de långa avstånden i fråga om transport av produktionsfaktorer för jordbruket och skogsbruket. Att en utredning i fråga om fraktstöd för jord- och skogsbruket av dylika förnödenheter kommer till stånd torde sålunda vara helt motiverat liksom att en sådan utredning snabbt sker så att förslag kan föreläggas höstriksdagen.

Herr talman! Jag yrkar sålunda bifall till reservationen 4.

Slutligen har vi reservation 5 beträffande stöd till persontrafiken.

I bygder med de långa avstånden spelar även kostnaderna för persontrafiken en betydande roll. De höga kostnaderna härför är en betydande faktor i konkurrensavseende. Här gäller det såväl järnväg, bussar som flyg. En samordning bör vara möjlig och nödvändig. Maximitariffer bör kunna komma in i bilden, och kostnaderna härför bör naturligtvis bestridas av statsmedel.

Jag yrkar sålunda även här bifall till reservationen 5.

Herr talman! Jag har här endast kort och rubrikmässigt berört reservationerna i trafikutskottets betänkande nr 3. Jag har fattat mig så kort därför att det är tidsnöd. I övrigt hänvisar jag till de i reservationerna anförda synpunkterna, som klart torde motivera reservationerna.

Herr SELLGREN (fp):

Herr talman! Det statliga transportstödet, som vi diskuterar nu, har tillkommit efter en lång och ganska intensiv debatt. Höga fraktkostnader och resekostnader som följer på stora avstånd visar sig mer och mer vara ett hinder för en aktiv regionalpolitik. Tillämpningen av 1963 års trafikpolitiska beslut med dess starka betoning av kostnadstäckningskravet torde ha utgjort en av orsakerna till den uppkomna debatten. De som bor och driver företag i norra delen av landet och i inlandet har inte bara den besvärande tidsfaktorn att kämpa med, utan drabbas även av förhållandevis höga transportkostnader. Det är här som kravet på en tillfredsställande transportförsörjning till viss del slagit slint.

Främst får transportstödet ses som ett led i den statliga regionalpolitiken och utgör som princip ett utomordentligt komplement till denna. Transportstödet tillkomst har också mötts av en allmän tillfredsställelse. Fördelen med stödet är att det är konkurrensneutralt mellan de olika landtransportmedlen och torde, som jag ser det, till mycket ringa del skärpa konkurrensen mellan land- och sjötransporterna. För min del kan jag emellertid inte se transportstödet i dess nuvarande utformning annat

än som en ganska ofullständig skapelse. Det är visserligen föreslaget som försöksverksamhet under en treårsperiod med början det här året. Men även som sådant bedömer jag det som ett kort och något trevande steg mot ett verksamt system för utjämning av de stora avstånds- och kostnadsskillnader det innebär att bo och verka inom här berörda områden i förhållande till det övriga landet.

Det stora antalet motioner redan under första årets tillämpning talar för att opinionen mot den snäva avgränsningen är stor och att utformningen brister på många punkter. I propositionen 84 år 1970 angående det statliga transportstödet förutsåg också föredragande statsrådet att det skulle kunna visa sig nödvändigt att vidta jämkningar i bidragssystemet. Riksdagen motsatte sig inte detta vid behandlingen av propositionen i fjol. Trafikutskottet har i sitt betänkande nr 3, som vi nu behandlar, anslutit sig till denna uppfattning och anför att även motionsledes gjorda yrkanden i viss utsträckning kan bli tillgodosedda. Det intressanta är emellertid att utskottet stannar med detta uttalande. Utskottsmajoriteten avslår sedan genomgående alla framställda motionsyrkanden! Var finns konsekvensen? Jag vill be att utskottsmajoritetens talesman anför ett enda exempel på ett bifall. Jag frågar: Vadagnar då ett positivt uttalande, när det inte följs av annat än avslag?

Innan jag säger någonting om de olika reservationer som fogats till utskottsbetänkandet vill jag helt kort beröra vad utskottet nästan i förbigående säger om de administrativa rutinerna. En viktig förutsättning för att fraktstödet skall ge den stimulans det är avsett att bli och för att det skall kunna utvidgas är att redovisningssystemet utformas så enkelt som möjligt. Det bör kunna ske utan att göra avkall på kontrollmöjligheterna. En omfattande och detaljrik rapportgivning belastar administrationen såväl hos företagen som hos det kontrollerande statliga organet. För min del hoppas jag att det i inledningskedet nu tillämpade rapportsystemet skall kunna förenklas avsevärt.

I grundkriterierna ingår att transportsträckan i Sverige skall överstiga 300 km. Av propositionen från i fjol framgår att under 1968 från norra Kopparbergs och norra Värmlands län uttransporterats 2 125 000 ton varor och att godstransportarbetet uppgått till 625 miljoner tonkm. Det svarar mot ett genomsnittligt transportavstånd inom Sverige på 295 km, vilket i sin tur talar för att vissa leverantörer inte uppfyller avståndskravet för erhållande av fraktstöd. Området redovisar alltså 56 procent av uttransporterna från det svenska stödområdet i sin helhet. Många företag saknar tillgång till egna hamnar, vilket till en del kan förklara den stora andelen landtransporter från detta område. Den tunga industrin är också starkt företrädd här. Mycket talar för, som herr Persson i Heden anförde, att ett avståndsintervall mellan 201 och 300 km införes i transportstödet. Enligt en färsk tidningsuppgift framföres krav på transportstöd även i Finland och att det borde utgå från lägst 100 km transportsträcka. För min del sympatiserar jag med de motioner som aktualiserar behovet av en sänkning av avståndsgränsen och anser att detta borde prövas av en kommande riksdag. Då emellertid motionskraven mynnar ut i omedelbar verkställighet utan föregående undersökning om kostnaderna kan jag tyvärr inte biträda reservationen 1 såsom den har utformats.

För många företag i norra Sverige är det naturligt att deras export går över norsk hamn eller via Haparanda/Torneå till Finland och Ryssland. Inte sällan understiger avståndet till gränsen 300 km, vilket utesluter möjligheterna till transportstöd. Man kommer måhända då i den situationen att man får en förmånligare frakt, totalt sett, om transporten leds över annan hamn eller gränsstation. Så kan exempelvis ett företag i trakten av Skellefteå, som normalt transporterar sina sändningar med lastbil över Haparanda–Torneå tvingas gå via Norrtälje–Nådendal för att med utnyttjande av fraktstödet uppnå lägsta totala fraktkostnad. En sådan styrning av godsströmmen måste undvikas genom att transportstödet anpassas på det sätt som anförts i motionerna 263, 254, 258 och 976.

För mig synes detta vara ett exempel på sådana jämkningar i bidragssystemet som utskottet ansett det nödvändigt att vidtaga, men som nu likväl avslagits. Jag yrkar därför bifall till reservationen 2.

En av de mer besvärande avgränsningarna för erhållande av transportstöd är att den nedre viktgränsen för enskild sändning satts till 500 kg verklig vikt. Inom parentes vill jag fästa uppmärksamheten på att propositionen 84 år 1970 liksom Svensk författningssamling nr 592 år 1970 använder uttrycket "överstigande 500 kg verklig vikt", medan kommunikationsdepartementets informationsfolder anger att varje sändnings verkliga vikt skall vara minst 500 kg. Jag hoppas att leverantörer som följer broschyrens anvisningar inte blir utan stöd för sändningar vilkas vikt angetts till 500 kg verklig vikt. Det skulle också ha sitt värde om kommunikationsministern eller utskottsmajoritetens talesman – om han har fullmakt till det – uttalar sig på denna punkt.

Transportstödet borde vara avsett att främja inte minst de mindre och medelstora företagen. Kundernas krav på regelbundna och snabba transporter och stor spridning av mottagningsorter är några av hindren för att kunna utnyttja rekommendationerna till samsändningar. Ett transportstöd som gagnar och stimulerar den mindre företagsamheten borde över huvud taget inte ha någon nedre viktgräns. Den årliga fraktomslutningen på 3 000 kronor vore en tillräcklig avgränsning. Intill dess att ett enkelt redovisningssystem utformats, så som jag inledningsvis anført, borde viktgränsen ändå kunna sänkas till 200 kg taxerad vikt. Jag betonar att taxerad vikt borde gälla och inte som för närvarande verklig vikt. Herr talman! Med det anförda yrkar jag således bifall även till reservationen 3.

I den motion som jag själv tillsammans med övriga motionärer väckt liksom i centerpartiets motion krävs en utredning om införande av transportstöd även för transporter till stödområdet för råvaror och halvfabrikat samt för varor för jordbrukets behov. I motiveringen för avslag på motionerna talas i utskottsutlåtandet om någonting annat. Utskottsmajoriteten anför att införseln till stödområdet av högförädlade färdigprodukter inte kan ges transportstöd, då det i åtskilliga fall skulle kunna påverka konkurrensförutsättningarna i ogynnsam riktning för den norrländska industrin. Något motionsyrkande i den riktningen har inte anförts.

varor och hög bearbetningsgrad för uttransporterade varor tillsammans med avståndsfaktorn borde kunna utgöra de grundläggande kriterierna för ett effektivt transportstöd. Med nuvarande konstruktion går stödet i stor utsträckning förbi företag som är i verkligt behov av transportstöd för att kunna fortsätta att utvecklas gynnsamt inom stödområdet. För att öka differentieringen av företagsamheten inom området är det nödvändigt att få industrier som utgår från andra råvaror än dem som vanligen finns att tillgå inom området. Jag kan som exempel nämna plastindustrier, bagerier, läderindustri, läderhantverk, emballageindustrier osv.

Många fler skäl talar för att transportstöd bör utgå till intransporter av råvaror och halvfabrikat än dem som eventuellt talar mot ett sådant stöd. Kommunikationsministern har i propositionen 84 år 1970 i alltför stor utsträckning fäst avscende vid intransporten av högförädlade varor och litet för lätt gått förbi råvarorna. Därmed har enligt min mening transportstödet fått en olyckligt snäv avgränsning. Starka skäl talar för bifall till reservationen 4, till vilken jag härmed yrkar bifall.

Det skall erkännas, att den mest svårlösta frågan i hela kommunikationsproblematiken i det här sammanhanget är den som berör persontrafiken till och från stödområdet. Men det hindrar inte angelägenheten av att den frågan utreds skyndsamt och att ett för de berörda människorna positivt beslut fattas. Känslan av isolering förorsakad av höga resekostnader måste brytas.

Utskottet har här gjort en positiv skrivning genom att med instämmande återge statsutskottets uttalande från föregående riksdag. Man anför att med hänsyn till avståndsfaktorns betydelse från lokaliserings- och näringspolitiska synpunkter är det angeläget att den fortsatta uppföljningen i kommunikationsdepartementets regi av transportstödet kombineras med överväganden som innefattar kartläggning av persontransportbehovens styrka och inriktning inom stödområdet och i anslutning därtill möjliga och lämpliga lösningar i fråga om utformningen av ett personstöd. Och så lämnas frågan, sedan utskottet erinrat om det kartläggningsarbete som för närvarande pågår i kanslihuset och den resursförstärkning som i årets statsverksproposition begärts av departementschefen.

Det är i och för sig bra, men reservanterna anser att det måste klart uttalas att den här frågan ges prioritet och att utredningen påskyndas. Frågan kommer att aktualiseras ytterligare i samband med utflyttningen av vissa statliga verk.

Det är inte möjligt att lösa hela problematiken i ett enda tag. Vissa lättnader borde egentligen kunna medges mycket snart. Jag tänker bl. a. på kravet på en taxemässig samordning mellan buss- och järnvägsresor och speciella taxor för järnvägs- och flygresor.

Den personalförstärkning som erhålles på kommunikationsdepartementet borde alltså inriktas på en skyndsamt utredning i syfte att lägga till rätta de olägenheter som följer av boendet på stora avstånd från centralort och landets centrala delar. Till viss del kan en sådan utredning även beröra den nyligen tillsatta utredningen om den regionala trafikplaneringen.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall även till reservationen 5.

I detta anförande instämde herr Westberg i Ljusdal (fp).

Herr KOMSTEDT (m):

Herr talman! Som reservant ber jag att få instämma i herrar Perssons i Heden och Sellgrens yttranden och yrka bifall till reservationerna 2, 3, 4 och 5.

När det gäller det särskilda yttrandet av herr Lothigiuss och mig vill jag mycket kort anför följande:

Att svensk träindustri inom Norrland och stödområdet i vissa fall inte kan tillgodogöra sig det transportstöd som regering och riksdag har godkänt, beror på de leveransformer, som denna industri måste finna sig i, inte minst på grund av de utländska köparnas önskemål. Det har visat sig omöjligt att få de utländska grossisterna att medverka i det samarbete som erfordras för att klara den omfattande pappersexercis som blir följderna om exportören önskar få tillgång till exportstöd. Vi kan inte tänka oss annat än att myndigheterna när de får klart för sig hur detta system i verkligheten fungerar rättar till missförhållandet och ger träindustrin samma möjligheter som andra exportörer.

Detta är endast *ett* fall där transportstödet icke verkar på det sätt som man skulle vilja önska, och man får hoppas att riksdagen efter ett års erfarenhet verkligen ser över hela problematiken på ett annorlunda sätt.

Herr talman! Jag hoppas att kammaren med anledning av rådande tidsbrist håller mig räkning för detta mycket korta anförande som är mitt första inlägg i denna kammare.

Herr STJERNSTRÖM (c):

Herr talman! Avsikten med transportstödet är att det skall utgöra ett verksamt regionalpolitiskt medel, och jag tror att det kommer att få positiva verkningar. Det finns dock några oförligheter som bör förändras för att stödet skall få den gynnsamma effekt vi hoppas på. Förslag om dessa förändringar framfördes förra året när stödet beslutades, men jag noterar med tillfredsställelse att utskottets avisande hållning denna gång är något mjukare än den var då.

Jag har anledning att instämma i vad de tre föregående talarna har anförts. Jag har emellertid begärt ordet därför att jag som det norrländska inlandets representant ville ta till orda och peka på verkningarna av transportstödet i inlandet.

Vi har i motionen 976 pekat på de förändringar som är motiverade, och det är helt otillfredsställande att avvisa dessa förslag med hänvisning till att försöksperioden bör utgå innan dessa justeringar utförs. Skall försöksperioden bli meningsfull, bör enligt min mening dessa uppenbara hinder avlägsnas.

De norska hamnarna är för många inlandsföretag med exportvaror de naturliga utskeppningsställena. Vid hamnen i Hommelvik utlastas från svenska företag normalt 60 000 ton och förra året 100 000 ton beroende på ishinder i Sverige. Utskeppningen vid Hommelvik är lika stor som medeltalet för utskeppningen av skogsprodukter från svenska företag vid hamnarna på den svenska ostkusten.

Förutom hamnen i Hommelvik är det ett flertal hamnar vid

Trondheimsfjorden som utnyttjas av inlandssågarna, och leveranserna av trävaror och papper ökar är för år denna väg. Det är för export till England och andra länder i Västeuropa som detta utskeppningsställe är gynnsamt. Tyskland kan även komma i fråga. Men genom transportstödet utformning har utskeppningsalternativ längre söderut i Sverige blivit förmånligare. Transportstödet utformning innebär alltså en viss snedvridning av valet av transportvägar.

Stödets utformning gynnar således frakterna längs efter landet, medan frakterna till de isfria hamnarna i Norge missgynnas. Detta rimmar illa med den målsättning som sattes upp redan 1956 då avtalet om Storlienvägen gjordes med norrmännen. Då fastslogs att riksgränsens negativa verkningar skulle elimineras. Men även ur andra synvinklar är det viktigt och riktigt att ompröva fraktbidragsreglerna. Genom stödets utformning styrs frakterna till vägar med jämförelsevis hög beläggning. Det vore fördelaktigt både ur ekonomisk och trafiksynpunkt att i högre grad styra transporter till E 75 som har betydligt lägre trafikbeläggning än E 4. En omprövning enligt de förslag som framförs i motionen innebär dessutom att de inlandsföretag som i dag missgynnas i förhållande till kustindustrin kommer i bättre läge. Det måste vara felaktigt att hålla fast vid gällande regler och därmed upprepa något av lokaliseringens försöksperiod som innebar att inlandet halkade efter. Även vid denna tidpunkt fördes det fram förslag om ändringar men de avstyrktes med samma argument som nu används av utskottet, nämligen att det är fråga om en försöksperiod. Politik är tydligen inte att vilja. Politik måste vara att vara envis.

I lokaliseringens politik har man nu ändrat sig så att inlandet prioriteras. Detta borde rimligtvis även gälla transportstödet. I varje fall bör hinder för inlandsindustrin undanröjas. Stödet måste dessutom vara så anpassat att det stimulerar en fraktriktning som är naturlig ur ekonomisk synpunkt. För inlandets del är det med all säkerhet för exportvarorna västlig riktning.

För att undvika onödiga gränseffekter borde det dessutom vara rimligt att ge ett lägre bidrag även för transportsträckor mellan 20 och 30 mil. Detta skulle ha direkt effekt på inlandets exportindustri, och det måste väl ändå vara av intresse även för utskottsmajoriteten.

Också viktgränsen är ett hinder. Jag är medveten om skälen som anfördes när gränsen sattes till 500 kg. Men i våra bygder är det många företag som är specialiserade och tillverkar lättare produkter. För dessa är det inte möjligt att komma i åtnjutande av fraktstödet. Det tycker jag är felaktigt. Det är önskvärt att vi till dessa glesbygder får småföretag, men för att det skall vara möjligt måste de ganska betungande transportkostnaderna elimineras. Det är därför helt otillfredsställande att 500-kilosgränsen finns. Det borde vara tillräckligt med 3 000-kronorsgränsen.

Frågorna om transporter i västerled från inlandet är föremål för intresse på andra håll än här i riksdagen. Nästa vecka skall Jämtlands läns landsting ha sammanträde, och då kommer man att behandla frågor om samarbete med Norge. Det borde vara ett rimligt steg på vägen i den strävan, som man är ganska enig om i inlandet, att undanröja de hinder som i dag finns för transporter västerut.

Fredagen den
16 april 1971

*Regionalt transport-
stöd*

Herr talman! Med hänvisning till det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 3, 4 och 5.

Herr LINDBERG (s):

Herr talman! Låt mig konstatera att det är knappt ett år sedan jag stod i en talarstol – visserligen inte denna utan i en annan kammare – och redogjorde för utskottsmajoritetens ställningstagande i anslutning till den då framlagda propositionen om regionalt transportstöd. Utskottsmajoriteten anslöt sig helt till propositionen.

Det har redan nämnts här att transportstödet föreslogs på försök under en treårsperiod. Den försöksverksamheten har nu pågått i tre månader. När utskottet behandlade ifrågavarande motioner om förslag till ändringar av stödets utformning hade det bara gått två månader. Utformningen är fortfarande densamma. Motionerna är i stort sett desamma som förra året. Inget väsentligt utöver de erinringar som gjordes då mot stödets utformning har framkommit under den tre-månadersperiod som stödet utgått.

Därför kan kammarens ledamöter inte förvänta sig att jag skall ha något nytt synsätt på dessa problem. Jag skulle helt enkelt, med tanke på tidsbristen, kunna hänvisa till fjolårets protokoll, ty jag kommer inte att ha något nytt att framföra. Men jag skall inte göra det fullt så enkelt för mig.

Innan jag emellertid går in på att kommentera reservationerna ber jag att liksom herr Sellgren få hänvisa till den skrivning som återfinns i trafikutskottets betänkande nr 3 – jag skall bara göra det litet mer fullständigt – där det sägs att utskottet vid fjolårets behandling av propositionen om transportstöd underströk att "verksamheten i enlighet med propositionens förslag borde bedrivas som försöksverksamhet under en treårsperiod. Under denna skulle en successiv uppföljning och utvärdering ske. Utskottet underströk vidare det angelägna i att med utgångspunkt härifrån och med beaktande av de allmänna erfarenheterna ytterligare överväganden skedde beträffande stödets utformning och tillämpning efter försöksperiodens utgång." Och sedan kommer följande, som jag ber herr Stjernström lyssna på:

"Trafikutskottet ansluter sig till de sålunda gjorda uttalandena men vill härutöver framhålla att det även under tillämpningsperioden kan visa sig nödvändigt att vidta vissa jämkningar i bidragssystemet liksom i de administrativa rutinerna. Om så skulle bli fallet förutsätter utskottet att sådana ändringar kommer till stånd utan dröjsmål."

Det är inte riktigt, som herr Sellgren säger, att man skall avvakta försöksperiodens utgång innan man gör justeringar.

Vi menar inom utskottsmajoriteten att de krav, som framförts i motionerna och som stöds av reservanternas skrivning, i stor utsträckning blivit tillgodosedda. Låt mig förtydliga mig något ytterligare.

Jag har redan påpekat, men upprepar det än en gång, att den försöksverksamhet som det regionala transportstödet utgör pågått endast under tre månader. Erfarenheterna är ännu så ringa att vi knappast vet vart de pekar. Därför menar vi att om framtida erfarenheter skulle tyda på att det finns berättigade krav till förändringar skall justeringar ske i

den uppföljning som görs inom kommunikationsdepartementet. Man kan gott påstå att de krav som innefattas i reservationerna innehåller en önskelista i syfte att tillgodose företagens önskemål. Jag skulle utan större svårigheter kunna bidra till att förlänga denna önskelista. Låt vara att detta sker i det vällovliga syftet att förbättra förutsättningarna för företag inom stödområdet, men i det sammanhanget ber jag att få påpeka att man inte får se transportstödet som någon isolerad företeelse. Man måste koppla samman det med det lokaliseringspolitiska beslut som fattades av riksdagen samma dag som beslutet om transportstödet.

Jag vill inte redan nu påstå att det ekonomiska stöd som utgår räcker till för att främja ökad sysselsättning i tillräcklig omfattning inom stödområdet, men jag vill samtidigt hävda att verksamheten pågått under alltför kort tid för att man skall kunna påstå motsatsen. Därför är det rimligt att avvakta resultatet av den nya lokaliseringspolitiken, i vilken jag innefattar transportstödet, innan vi binder oss för nya kostnader.

Jag skulle som en kommentar till herr Stjernström, som menar att politik inte skulle vara att vilja, utan att vara envis, säga, att man också kan sammankoppla begreppen vilja och envishet. Men det finns även en annan viktig del i politiken, nämligen att veta, och jag tror att det är betydelsefullt i detta sammanhang att man skaffar sig erfarenheter innan man fattar beslut.

Transportstödet utgår om transportavståndet överstiger 300 km. Gränsen 300 km har satts med hänsyn till önskvärdheten av att utesluta lokaltrafik och med beaktande av förhållandet att medeltransportsträckan för SJ:s godstransporter i genomsnitt för landet som helhet ligger ungefär vid denna gräns.

Det har av de borgerliga reservanterna föreslagits att även transportsträcka i Norge och Finland skulle få inräknas som kvalifikationsgrundande för transportstöd. Låt mig då först slå fast att de företag inom stödområdet som exporterar exempelvis över norsk hamn har ett relativt sett gynnsamt geografiskt läge med en transportsträcka, som i stort överensstämmer med de avstånd som företag i södra och mellersta Sverige har till sina marknader. Bortsett från olika principiella betänkligheter har företagen i dessa fall ej behov av ett transportstöd för att bli likställda med sina konkurrenter i andra delar av landet.

Allmänt kan hävdas att ett inräknande av transportsträcka som faller inom Norge inte kan anses förenligt med stödets syfte. Däremot kan det sägas att stödområdesföretagen, om vi inte hade haft ett transportstöd, skulle ha haft ett handikapp vid export över exempelvis Göteborg eller Skånehamnar. I dessa fall utgår därför transportstöd fram till vederbörande svensk utskeppningshamn.

Det finns emellertid också en allvarlig principiell betänklighet mot att utländsk transportsträcka skall vara kvalifikationsgrundande. I ett vidare geografiskt marknadssammanhang är ett sådant arrangemang oförenligt med spelreglerna för det internationella varuutbytet. Eller enklare uttryckt: Vad vi tillskapat i fråga om transportstöd med referens till transportsträckor inom landet lär få accepteras som en regionalpolitisk satsning, men skall vi principiellt låta transportsträckor utom landet kvalificera, då är vi inne på något som mera direkt kan uppfattas som

Fredagen den
16 april 1971

*Regionalt transport-
stöd*

snedvridande av varuutbytet, i den meningen att vi sätter våra egna företag i ett gynnsammare läge i förhållande till företag i andra länder. Jag tycker att integrationsmedvetna borgerliga reserver bör ha detta i minnet.

Bortsett härifrån medför reservantförslaget olika följdproblem och även administrativa olägenheter. Jag vill i sammanhanget framhålla att statsmakterna nu har antagit ett transportstöd för en försöksperiod. Det är viktigt att man då får tillfälle att utan ogenomtänkta innovationer studera verkningarna av stödet. Särskilt är det angeläget att undvika hastiga beslut och improvisationer som drar med sig följdproblem, gör stödet svårare att administrera och även kan innebära att de regionalpolitiska effekterna reduceras.

Herr talman! Jag skulle kunna stanna här utan att vidare kommentera detaljerna i reservationerna, men det finns särskilt en reservation som jag ändå inte kan låta bli att något kommentera. Den gäller krav på stöd till införsel av produkter till jordbruk och skogsbruk.

Jordbruksministern har nyligen lagt fram en proposition om stöd till det norrländska jordbruket, som bygger på en utredning, där man enhälligt har föreslagit att det fraktbidrag som utgått på fodersändningar till detta område skall tas bort. Det var väl en majoritet av borgerliga ledamöter i den utredningen. Nu har de borgerliga ledamöterna i trafikutskottet en helt motsatt uppfattning. De vill införa stödet igen. Det vore kanske på sin plats med litet samordning i resonemangen inom de borgerliga partierna.

Men därutöver finns det också en principiell invändning som jag vill göra i sammanhanget. Ett stöd till det norrländska jordbruket har jag ingenting emot, men jag tycker att det bör diskuteras i sammanhang med den proposition som är framlagd om stöd till Norrlandsjordbruket vilken har åtföljts av borgerliga motioner med krav på ytterligare förbättringar. Det är mycket lättare att diskutera dem, om vi får göra det i anslutning till den propositionen och slippa diskutera stödet till det norrländska jordbruket i samband med transportstöd och andra frågor.

När det gäller stödet till persontransporterna är jag väldigt förvånad över den borgerliga reservationen. Här är vi ju fullständigt ense. Herr Sellgren påpekade att man borde ge denna fråga högsta prioritet. Ja, men det är ju det man håller på med inom kommunikationsdepartementet. Man har givit utredningen ökade resurser, man har kompletterat den med ytterligare en anställd, och den arbetar intensivt. Det finns därför ingen anledning att sträcka sig längre än utskottsmajoriteten har gjort i sitt betänkande.

Herr talman! Jag har på känn att de borgerliga reservanternas kommer upp i repliker; jag skall därför inte gå längre i mina kommentarer utan ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr PERSSON i Heden (c) kort genmäle:

Herr talman! Visst är det sant som herr Lindberg säger att försöken med transportstöd inte har pågått i längre tid än tre månader, men därmed är inte sagt att utformningen av det är riktig. Vi har redan tidigare framhållit att vi anser att avståndet 300 km är en alltför lång

sträcka för att vara gräns. På grund av den bestämmelsen kommer vissa företag att utestängas från möjligheten att erhålla transportstöd. I t. ex. de södra delarna av stödområdet finns mycket betydelsefulla industrier som har transporter, bl. a. till Stockholmsområdet och Mälardalskapen. För dessa transporter kommer stöd inte att utgå om 300-kilometersbestämmelsen bibehålles. Det behövs ingen försöksperiod för att man skall konstatera det. Man vet utan försök att den bestämmelsen drabbar dessa områden, som alltså inte får något transportstöd. Och det är att märka, herr Lindberg, att det främst drabbar dem som bäst behöver stödet, nämligen de mindre företagen. Detta anser i varje fall centerpartiet, och därför har vi reserverat oss på den punkten. Vi anser att i första hand dessa företag, vilka också har mycket stor betydelse ur lokaliseringssynpunkt, bör få transportstöd.

Betraktas för övrigt inte jordbruket också som en näringsgren, en företagsamhet? Varför skall jordbruken undantas från transportstöd? Jag är förvånad över att herr Lindberg, som representerar de stora avståndens bygder, inte har sinne för att denna företagsamhet bör stödjas -- inte minst med tanke på att jordbrukets produktionsfaktorer är tunga -- tar avstånd från tanken att jord- och skogsbruket skall få transportstöd.

Herr SELLGREN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindberg gick ganska kraftigt åt mig och sade att jag hade citerat utskottsbetänkandet fel. Det har jag inte alls gjort. Jag vet inte vad herr Lindberg satt och drömde om -- jag återgav korrekt vad som står i utskottsbetänkandet om möjligheterna att få vissa jämkningar i bidragssystemet. Jag sade inte att det enligt utskottsbetänkandet skulle kunna ske först efter försöksperiodens utgång. Jag har fattat departementschefens uttalande så att man under denna försöksperiod skall kunna få till stånd jämkningar. Detta har utskottsmajoriteten förstärkt genom att uttala att man även motionsledes skall kunna få igenom sådana jämkningar, fastän det i propositionen bara står att Kungl. Maj:t skall kunna göra det.

Det är möjligt att herr Lindberg gjorde denna vridning för att undgå att behöva besvara min fråga. Varför skriver utskottsmajoriteten på detta sätt för att sedan konsekvent säga nej till alla förslag? Ge ett exempel på vilka jämkningar man skulle kunna tänkas få under denna period! Man behöver inte pröva systemet under någon längre tid. Vi vet ju vilken transportstruktur vi har.

När det gäller utländsk sträcka -- jag måste fatta mig kort för att hålla tiden -- säger herr Lindberg att det blir en snedvridning i konkurrensen gentemot utländska leverantörer om man tar med utländsk sträcka som fraktbidragsgrundande avstånd. Läs motionen, herr Sven Lindberg, och finn där att man vill ha avståndet såsom bidragsgrundande men att bidraget skall utgå endast på den del som avser svensk sträcka. Man måste här ha snittfrakterna.

När det gäller intransport av varor stannar herr Lindberg enbart vid frågan om jordbrukets och skogsbrukets behov och går försiktigtvis förbi övriga intransporter. Det kanske var klokt, för annars hade vi fått en längre debatt. Men inom jordbruket i Norrland har vi många specialjord-

Fredagen den
16 april 1971

*Regionalt transport-
stöd*

brukare som behöver råvaror i rätt stora kvantiteter. Skall inte de kunna få transportstöd? Går en norrländsk representant emot den tanken?

Herr STJERNSTRÖM (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror nästan att herr Lindberg mest representerar envisheten och i betydligt lägre grad erfarenheten i den här frågan. Hade han representerat erfarenheten, då hade han lyssnat på företagarna i Norrlands inland som har uttalat sig, då hade han lyssnat på myndigheter som har kallat ihop oss riksdagsmän – dvs. oss som kunde komma – för att presentera de här problemen. Herr Lindberg hade ju inte tillfälle att komma och representerar därför kanske inte den erfarenhet som myndigheterna och företagarna i inlandet besitter. Vi visste det här t. o. m. innan de tre månaderna påbörjades, och därför framfördes det här förslaget även förra året. Men envisheten tar överhand över viljan och erfarenheten, och då blir det på det här viset.

Man kan emellertid göra vissa jämkningar, och det är det som jag betecknar som en mjukare skrivning. Det är mycket bra. Men om man kan göra vissa jämkningar och om de som är berörda kan bevisa att det här är uppenbara hinder, varför då vara så envis, varför då inte rösta med reservationen, herr Lindberg? Stöd den i så fall!

Transportstödet är sammankopplat med lokaliseringpolitiken. Den nuvarande utformningen innebär en viss motsats därvidlag, eftersom den relativt sett missgynnar inlandsföretagen, som är beroende av Västerhavet som exporthamn. Stödet anpassas ju inte till de gynnsammare regler som inlandet har. Vårt förslag är alltså en koppling till lokaliseringpolitiken för att få en likhet i det avseendet.

Sedan kommer herr Lindberg in på flera stycken principfrågor, och en av dem gäller utlandsaffärerna och EEC. Jag kan bara notera det ytterst tråkiga i att herr Lindberg, en inlandets egen representant, redan nu börjar anpassa sig till de krav som de mycket stora företagen inom EEC tycks ställa på honom.

Herr LINDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Stjernström har nyss fastslagit att jag representerar envisheten. Följaktligen skulle väl han representera erfarenheten. Låt mig då först säga till erfarenheten, att något transportstöd för pappersmassa utgår inte, så det kan vi koppla bort när det gäller transporter till Västerhavet.

Jag tror att jag är skyldig herr Sellgren en ursäkt, om jag sade att det var han som hade påstått att justeringarna skulle göras efter försöksperioden. Det var herr Stjernström som gjorde det.

När det gäller intransporterna får jag väl lov att utveckla mig litet närmare. Grunden för vårt ställningstagande är inte någon direkt avoghet mot jordbruket utan helt enkelt att vi har tagit principiellt avstånd från stöd till intransporter. Det skulle inte vara helt utan risker att införa ett sådant. Även det kan påverka konkurrensen, herr Sellgren – både halvfabrikat och råvaror. Ett mycket enkelt exempel, som både herr Sellgren och jag känner väl till gäller skogsråvara. Om vi får införsel av skogsråvara från Mellan- och Sydsverige, så blir det en konkurrens med

skogsbruket i Norrland som betyder att vi med all säkerhet flyttar den så beryktade nollzonsgränsen ännu närmare kusten – och det är ju det vi försöker motarbeta. Detta var bara ett enda exempel – det finns flera.

Herr Sellgren efterlyste saker som kan bli föremål för justeringar. Jag tror inte i dag att viktgränsen kommer att bli det, men vi har inte sagt definitivt nej. Viktgränsen är ett exempel på bestämmelser som kan bli föremål för justeringar. I fråga om nästan alla områden som motionärerna tagit upp har vi sagt att det sannolikt inte blir justeringar. Men vi har inte efter de här två, tre månaderna en sådan erfarenhet att vi vill ta definitiv ställning, och därför har vi lämnat denna väg öppen. Vi skall komma ihåg att syftet med viktgränserna var att man skulle få ett administrativt lätthanterligt system. De förändringar vi gör i detta avseende betyder att vi försvårar det administrativa systemet. Därför bör man ha fullständig vetskap om och erfarenhet från den här försöksverksamheten innan man gör justeringar som kan bli till förfång för transportstödet.

Herr STJERNSTRÖM (c) kort genmäle:

Herr talman! Hade herr Lindberg varit talesman för erfarenheten, hade han känt till att till de norska hamnarna vid Trondheimsfjorden transporteras mycket stora mängder trävaror och papper. Det är bidragsberättigat, och det kommer dessutom från inlandsindustrin.

Om herr Lindberg hade varit talesman för inlandet i ordentlig grad, hade han stött våra förslag.

Herr SELLGREN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindberg har ännu inte besvarat någon av mina frågor beträffande vad utskottsmajoriteten säger om möjligheterna till jämkningar. Han använder i stället tiden till att tala om något annat, och det ligger väl taktik även i det.

Men så innästlade han sig nog i en del svårigheter i resonemanget. Han säger att om man skulle ge transportstöd för intransport av råvaror, vad händer då? Man kommer i ett konkurrensförhållande som inte skulle gynna industrin uppe i norr – och han tar skogsråvaran som exempel. Transportstöd för intransport av skogsråvara skulle, menar han, göra att vi tog varan från mellersta Sverige. Det gör vi nu och behöver kanske göra det i ännu högre grad. Så säger han att nollzonen skulle flyttas längre upp.

Men jag fattade inte riktigt detta, herr Lindberg. Skulle inte nollzonen kunna drivas längre norrut genom att man får transportstöd för intransporter av råvaror och halvfabrikat? Skulle man få transportstöd för råvaror – på avstånd över 300 kilometer – fick man det naturligtvis även om det gällde transporter inom stödområdet.

På den punkten högg kanske herr Lindberg i sten, eller också får han utveckla sina synpunkter ytterligare.

Herr PERSSON i Heden (c) kort genmäle:

Herr talman! När herr Lindberg säger att det är principiella skäl som gör att man tar avstånd från stöd till intransport – inbegripet transport för jordbruket – så må det vara hänt att herr Lindberg har den

uppfattningen. Detta är dock icke sakskäl, och sådana måste i första hand vara avgörande för en bedömning. Här gäller det ju att också skapa möjligheter för förbilligande av intransporten av råvaror, som skall förädlas inom stödområdet, och det har väl lika stor inverkan på konkurrensen vare sig det är intransport eller transport ut av en färdigvara.

Herr LINDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Stjernström vill ju inte tillskriva mig någon som helst erfarenhet. Litet erfarenhet har jag dock fått de senaste dagarna genom att studera transportströmmarna över Storlien till Trondheim. Jag har inga siffror som man direkt kan spika som fullständigt säkra, men när vi vet att den stora delen av transportströmmarna över Storlien består av rundvirke, pappersmassa och produkter som inte är berättigade till transportstöd, så skulle – enligt en ganska enig bedömning av vad jag vill kalla nära nog expertis inom detta område – det varusortiment som återstår utgöras av fem eller högst tio procent som skulle bli stödberättigat. Det är alltså inte precis någon stor fråga för vårt län.

Om man dessutom tar i betraktande att sträckan från Östersund till Trondheim är 27 mil, så finner man att det blir en mycket liten del av det som produceras i inlandet och som inte har en naturlig transportväg till Sundsvallshamnen som kommer i åtnjutande av stödet. – Men detta är, som sagt, ingen stor fråga. Den kommer att följas upp, och den kommer sannolikt att prövas under den här försöksperioden, om skäl finns för det.

Jag beklagar att jag inte hinner svara på herr Sellgrens alla frågor, eftersom min repliktid är bara tre minuter. Men låt mig förklara detta med nollzonen en gång till.

Får vi en billigare införsel av råvaran till Norrland, så betyder det helt enkelt att de kostnadskrävande delar vi har uppe i de fjällnära regionerna, där lönsamheten i dag är ytterst tveksam eller i vissa områden över huvud taget inte finns, blir flyttade ner till kusten. Vi får större områden med sysselsättningsvårigheter på det sättet. Dessutom är det inte stimulerande för en fortsatt ökning av skogsvarlden som behövs i syfte att öka produktionsresultaten i Norrlandsskogsbruket.

Herr Persson i Heden sade att jag hade principskäl men inte sakskäl. Jo, jag har ett sakskäl som jag tycker är väldigt starkt. Sitter jordbruksministern och förhandlar med jordbrukets parter om stöd till jordbruket, då skall man enligt min mening få göra det utan inblandning av trafikutskottet. Går vi in och beviljar subventioner utöver det, har vi blandat oss i dessa förhandlingar, och det tycker jag verkligen vi skall avstå från.

Fru JONÄNG (c):

Herr talman! Jag har tillsammans med några centerkamrater i en motion anhållit om sådan ändring i bestämmelserna om regionalt transportstöd att krav på nedre viktgräns för erhållande av restitution på fraktkostnader inte skulle förekomma. Ur tidssynpunkt vill jag begränsa mig till att instämma i vad herrar Persson i Heden och Stjernström har

anfört i denna fråga och yrka bifall till reservation nr 3.

Däremot vill jag helt kort säga några ord om min motion nr 937, där jag har begärt skyndsamt utredning och förslag när det gäller stöd till persontrafiken på långa avstånd. Jag har också i samma motion begärt att SJ skulle genomföra en försöksverksamhet med taxenedsättningar inom tåg- och busstrafiken, men frågan om denna försöksverksamhet tas ju inte upp i det här betänkandet utan kommer att behandlas i ett senare betänkande.

Jag har begärt denna utredning därför att det här gäller en komplicerad fråga som fordrar ett noggrant studium och noggranna överväganden. Det är också en fråga av mycket stor angelägenhetsgrad. Persontrafiken och dess villkor är av avgörande betydelse för utvecklingen i Norrland ur lokaliserings- och näringssynpunkt. Det kommer även in utbildnings- och kulturaspekter och sociala aspekter.

Jag tycker att man tar litet för lätt på hela denna problematik i trafikutskottets betänkande. Utskottet har hänvisat till statsutskottets utlåtande 1970, där man uttalade sig mycket vagt när det gäller persontaxornas roll ur lokaliseringssynpunkt och för Norrlands del. Statsutskottet skrev visserligen i fjol att man bör kartlägga persontransportbehovens styrka och inriktning inom stödområdet och undersöka lämpliga lösningar i fråga om utformningen av persontransportstöd, men det sades också att dessa överväganden bör ske i den takt som är möjlig med hänsyn till bl. a. de betydande insatser som i ett inledningsskede krävs i samband med fraktbidragsstödet m. m.

”I den takt som är möjlig” – det kan naturligtvis förefalla vara rimligt och riktigt, men de orden i ett utskottsbetänkande måste nog tolkas ganska negativt. Det är minsann inte fråga om någon hög prioritering, utan man får en känsla av att det är en fråga som i angelägenhetsgrad kommer rätt långt ned. Enligt min uppfattning är detta emellertid en fråga som borde prioriteras högt. Långtidsutredningen visar siffror över våra persontransporter. År 1968 var järnvägstransporterna över fem mil bara 5,1 procent, medan vägtransporterna uppgick till 91,5 procent av hela persontrafiken. Järnvägstransporternas andel av hela persontransporten minskar år efter år och beräknas 1975 vara nere i 3,8 procent av hela persontransporten.

Detta är en betänklig utveckling. De ständigt stigande taxorna – det är aktuellt med höjningar nu igen – har en negativ effekt på hela persontransportstrukturen och bidrar också till den sjunkande resandefrekvensen. De höga taxorna i persontrafiken är också besvärande för näringslivet och för de enskilda människorna, och de med korta intervaller återkommande taxehöjningarna accentuerar bristen på jämlikhet inom landet och ökar prisdifferenserna med de växande avstånden. Kollektivtrafikens stigande taxor stimulerar privatbilismen, med de negativa effekter som detta har.

Jag vill här erinra om de förhållanden som råder i andra europeiska länder och som tyder på en positiv utveckling för järnvägarna. I Västtyskland synes de t. ex. enligt uppgifter i tidningarna vara stadda i mycket kraftig utveckling. Också i Frankrike förefaller järnvägarna inta en central ställning när det gäller att uppnå de trafikpolitiska målen. Jag

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

*Regionalt transport-
stöd*

har i min motion anfört ett exempel på hur man kan resa de 24 milen mellan Paris och Caen på ungefär 1 timme 50 minuter för ungefär 25 svenska kronor. Det är hälften mot vad motsvarande biljett kostar i Sverige, och restiden är ungefär en timme kortare än på motsvarande sträcka i vårt land. Man bör väl inte hårdra en sådan jämförelse, men det kan vara intressant att göra den.

Jag är medveten om att frågan om persontaxorna är en mycket begränsad del av persontransportpolitiken, och till yttermera visso har jag begränsat mitt inlägg här till att gälla tåg- och busstrafiken. Men det är en fråga som bör prioriteras.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 3, 4 och 5.

Punkterna 1-3

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Persson i Heden m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Persson i Heden begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller trafikutskottets hemställan i betänkandet nr 3 punkten 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Persson i Heden m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Persson i Heden begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	222
Nej	—	61
Avstår	—	8

Punkten 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Lothigius m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sellgren begärde votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller trafikutskottets hemställan i betänkandet nr 3 punkten 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Lothigius m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sellgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 148
Nej - 141
Avstår - 2

Punkten 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Lothigius m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sellgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller trafikutskottets hemställan i betänkandet nr 3 punkten 6 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Lothigius m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sellgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 148
Nej - 141
Avstår - 2

Punkten 7

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 8

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av herr Lothigius m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sellgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller trafikutskottets hemställan i betänkandet nr 3 punkten 8 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av herr Lothigius m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sellgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

*Regionalt transport-
stöd*

Ang. mantalsskrivningen av personer som är sysselsatta genom arbetsmarknadsverkets försorg

Punkten 9

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 10

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av herr Lothigius m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sellgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller trafikutskottets hemställan i betänkanudet nr 3 punkten 10 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 5 av herr Lothigius m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sellgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 148
Nej - 141
Avstår - 2

Punkterna 11-13

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna två gånger bordlagda ärenden till kammarens sammanträde onsdagen den 21 april.

§ 7 Ang. mantalsskrivningen av personer som är sysselsatta genom arbetsmarknadsverkets försorg

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Börjessons i Falköping (c) den 9 februari framställda interpellation, nr 42, och anförde:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har i en interpellation frågat mig om jag är beredd att medverka till att klarhet skapas om vilka regler som skall tillämpas för mantalsskrivning av arbetskraft, som är sysselsatt genom arbetsmarknadsverkets försorg, så att tvister mellan kommuner om dessa arbetstagares rätta mantalsskrivningsort kan undvikas i fortsättningen.

fråga interpellanten tagit upp. I början av år 1970 tillsattes en särskild utredning, de s. k. hemvistsakkunniga, med uppdrag att verkställa en översyn av de grundläggande bestämmelserna om kyrkobokföring och mantalsskrivning. Enligt direktiven för utredningen bör man behålla huvudregeln att folkbokföring skall grundas på bosättning. Vilka undantag från denna regel som skall finnas borde emellertid prövas. Jag framhöll därvid särskilt att uppmärksamhet borde ägnas frågan om rätt folkbokföringsort för de personer som arbetar i arbetsmarknadsstyrelsens regi eller eljest vid stora entreprenadarbeten. Enligt min mening bör man avvakta resultatet av hemvistsakkunnigas arbete innan ställning tas till vilka regler som bör gälla på detta område.

Herr BÖRJESSION i Falköping (c):

Herr talman! Jag vill först tacka finansminister Sträng för ett positivt svar på min interpellation. Samtidigt vill jag uttala min tillfredsställelse över att regeringen, sedan den länge haft sin uppmärksamhet riktad på den fråga jag berört i min interpellation, tillsatt en utredning, de s. k. hemvistsakkunniga, med uppdrag att verkställa en översyn av de grundläggande bestämmelserna om kyrkobokföring och mantalsskrivning.

Jag noterar att finansministern i sitt svar framhåller att stor uppmärksamhet i utredningen bör ägnas "frågan om rätt folkbokföringsort för de personer som arbetar i arbetsmarknadsstyrelsens regi eller eljest vid stora entreprenadarbeten". Tyvärr är det så att tvister i mantalsskrivningsfrågor ofta sammanhänger med att lagen tillämpas oenhetligt och i vissa fall kan vara svår att tillämpa.

Enligt folkbokföringsförordningen gäller huvudregeln att man skall vara kyrkobokförd i den församling och på den fastighet där man är bosatt. Var och en skall vara mantalsskriven där han är kyrkobokförd på mantalsskrivningsdagen.

Från denna huvudregel finns i lagen undantagsbestämmelser. I 13 § sägs att den som på grund av sina arbetsförhållanden tillbringar dygnsvilan på annan fastighet än den där hans familj är bosatt anses bosatt hos familjen om han regelbundet besöker den när tillfälligt hinder ej möter.

I 24 § stadgas att intagning på sjukvårdsinrättning inte ändrar den intagnes kyrkobokföring. Motsvarande gäller också den som intagits i förbättrings-, fångvårds-, uppfostrings- eller arbetsanstalt. Villkorligt frigivna eller personer som överförs till öppen vård räknas i kyrkobokföringshänseende som om de vore intagna.

Tyvärr har det som jag tidigare nämnt förekommit tvister kommuner emellan om vilken mantalsskrivningsort som skall gälla exempelvis för dem som är placerade på beredskapsarbeten i AMS:s regi. Bland annat har det förekommit tvister mellan den kommun där arbetsplatsen är belägen och arbetstagarens senaste vistelsekommun, om vilken ort som skall utgöra mantalsskrivningsort. I vissa fall har arbetstagaren mantalsskrivits i den kommun där arbetsplatsen är belägen. Trots att kommunen har motsatt sig detta har beslutet fastställts av länsstyrelse och kammarrätt. I andra, likartade fall, har begäran om ändrad mantalsskrivningsort avstyrkts. De oklarheter som tycks råda om hur gällande regler skall

tolkas har fått till konsekvens att vissa kommuner ställer sig tveksamma till att i fortsättningen ta emot AMS-arbetsplatser inom kommunen. En sådan utveckling skulle enligt min mening vara i högsta grad olycklig.

De personer som anställts vid AMS-arbetsplatser har ofta haft ekonomiska besvär på grund av arbetslöshet eller andra fysiska eller sociala handikapp. Detta innebär givetvis att mantalsskrivningskommunen, som är ytterst ansvarig för att inte en kommunmedlem får illa, kan drabbas av utgifter för socialvård eller andra vårdkostnader. Men det får inte bli på det sättet att kommuner försöker vältra över sina eventuella socialfall på varandra via tillfälliga arbeten t. ex. i AMS:s regi. Det måste vara obehagligt, herr talman, för den person som blir föremål för en tvist mellan kommuner om var han rätteligen skall vara mantalsskriven att liksom skjutsas mellan kommunerna som icke önskvärd. Det påminner alltför mycket om gamla tiders fattigvård, när det gällde att se till att de fattiga skjutsades på grannkommunen för att inte, som det hette, "ligga den egna kommunen till last".

Jag hoppas, herr talman, att hemvistsakkunniga i utredningen skall lägga fram klara rättsregler på hithörande område, så att tillfälliga arbeten t. ex. i AMS:s regi icke skall utgöra skäl för vederbörande arbetstagare att ändra mantalsskrivningsort. Samtidigt vill jag också uttala en förhoppning om att utredningsarbetet bedrivs med största skyndsamhet. Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. regleringen av bruket av luftvapen

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Karl Bengtssons* i Varberg (fp) den 4 februari framställda interpellation, nr 39 och anförde:

Herr talman! Herr Karl Bengtsson i Varberg har frågat mig, om jag vill medverka till att det förslag till ändrad lydelse av 6 § allmänna ordningsstadgan som framlades i en inom justitiedepartementet år 1968 utarbetad promemoria snarast genomförs.

Enligt 6 § andra stycket allmänna ordningsstadgan får den som är under 16 år inte utan särskilt tillstånd begagna luft- och fjädervapen utomhus inom stadsplanlagt område i stad, köping eller annat samhälle, där byggnadslagens bestämmelser för stad äger tillämpning. Vid överträdelse av detta förbud kan i vissa fall barnet eller dess vårdnadshavare dömas till bötesstraff. Ytterligare ordningsföreskrifter kan lämnas i lokal ordningsstadga. Sedan den 1 januari 1968 får enligt 5 § 1 mom. jaktstadgan luft- och fjädervapen inte användas vid någon form av jakt. Överträdelse kan medföra dagsböter och förverkande både av vapen och ammunition.

I en promemoria, som upprättades inom justitiedepartementet år

1968, föreslogs att åldersgränsen 16 år i 6 § andra stycket allmänna ordningsstadgan höjs till 18 år och att förbudet i samma paragraf mot skjutning med luft- och fjädervapen skall gälla även utanför stadsplanlagt område, om inte skjutningen sker under betryggande uppsikt av person som har fyllt 21 år.

Inom justitiedepartementet övervägs för närvarande de frågor som har tagits upp i departementspromemorian med sikte på att en proposition i saken skall kunna föreläggas höstriksdagen.

Herr KARL BENGTSSON i Varberg (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret. Justitieministern säger att man på departementet för närvarande överväger de frågor som har tagits upp i min interpellation och med sikte på höstriksdagen ämnar lägga fram en proposition i saken. Med detta besked bör jag låta mig nöja. Det kanske dock sker med en viss tveksamhet med anledning av att förre justitieministern Kling som svar på en enkel fråga i samma ärende i februari 1967 förklarade att man höll på med att upprätta en promemoria rörande vissa ändringar i vapenförordningen. Justitieministern sade att förslag till ändrade bestämmelser skulle föreläggas riksdagen så snart arbetsläget tillät. Detta var 1967 och beskedet gavs i första kammaren.

Den i dåvarande departementschefens svar nämnda promemorian framlades 1968, Ju stencil 1968:13. Däri ingick ett förslag till ändring av allmänna ordningsstadgan som tog sikte på en ändring av åldersgränsen från 16 till 18 år när det gäller rätten att använda luft- eller fjädervapen. Detta skulle gälla även utanför stadsplanlagt område, om inte skjutningen kunde ske under betryggande uppsikt av person, som fyllt 21 år.

Enligt promemorians bilaga 4, utgörande förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse om ändrad lydelse av 6 § allmänna ordningsstadgan, framgår det att kungörelsen skulle träda i kraft den 1 juli 1969.

Så blev det dock inte. De skador och den skadegörelse på grund av vårdslöshet och okunnighet till följd av minderårigas handhavande av luftvapen, som jag återoppar i min interpellation, kräver en snabb handläggning. Snabbhet har inte kännetecknat ärendets behandling tidigare. Men jag vill gärna tro att vår nuvarande justitieminister nu vill förelägga riksdagen förslag till åtgärder i ärendet vid kommande höstsession.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Ang. möjligheten till civilprocess mot kronan i vissa fall, m. m.

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Lundbergs* (s) den 26 februari framställda interpellation, nr 62, och anförde:

Herr talman! Herr Lundberg har frågat mig, om jag kommer att vidtaga åtgärder för att obehörig instans icke skall behandla, pröva och eventuellt döma i frågor som är inskrivna i grundlag och där riksdagen är

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

*Ang. möjligheten
till civilprocess
mot kronan i
vissa fall, m. m.*

Fredagen den
16 april 1971

*Ang. möjligheten
till civilprocess
mot kronan i
vissa fall, m. m.*

högsta myndighet samt om jag anser att en civilprocess gentemot kronan är möjlig i sådana fall och, om så skulle vara förhållandet, fri rättegång skulle kunna beviljas.

Bakgrunden till interpellationen är att talan har väckts vid domstol av dels vissa samebyar, dels vissa enskilda renägare med yrkande bl. a. om bättre rätt till vissa fastigheter inom de s. k. renbeteslanden.

Frågan om bättre rätt till fast egendom prövas av allmän domstol. Detta gäller även om talan riktas mot staten. I sådant mål kan fri rättegång beviljas part som inte är juridisk person.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret, även om jag måste säga att det var ganska meningslöst, därför att herr justitieministern har förväxlat civillag och grundlag. Grundlagen föreskriver nämligen att kronans egendom icke kan avhändas på annat sätt än genom beslut av riksdagen. Vi kan tänka oss den situationen att kronan äger renbetesland. Så kommer någon – vilken som helst – och säger: Jag skall ha det här området! Sedan går vederbörande till en domstol – vilken som helst – och kräver att få det området.

Vad inträffar om en domstol skulle godkänna ett sådant krav på kronans egendom? Enligt 77 och 78 §§ regeringsformen får egendomen i fråga icke avhändas kronan utan riksdagens beslut. Denna princip har gällt ända från 1442 och godtogs 1734. Den har varit gällande hela tiden, även om numera grundlag anses vara en andrahandslag, som man inte behöver ta hänsyn till. Enligt praxis i övrigt har civillag ansetts vara av lägre valör.

Om det skulle inträffa att rätten godkänner ett krav på kronans egendom – det kan inträffa, eftersom det skett många gånger förr – bör riksdagen då godkänna rättens dom eller vart vill man komma? Jag tycker att detta är ganska illa genomtänkt. I alla äldre utredningar och i den diskussion som har ägt rum i denna fråga under 300 eller 400 år har uttryckligen sagts – och detta har även framhållits av Hjalmar Hammar-skjöld när han satt som utredningsman – att någon äganderätt till kronans egendom icke var möjlig enligt de bestämmelser som här gäller. Här skall alltså staten helt enkelt betala en kostsam process som därest kronan förlorar målet skulle innebära att man kränker grundlagen och går förbi riksdagen. Det är klart att man inte behöver bry sig om riksdagen numera, men det är ju ändå så att grundlag icke bör få tolkas annorlunda än enligt bokstaven. Så länge tvåkammerssystemet fanns, kunde det göras en tolkning av bestämmelserna mellan riksdagarna, men denna tolkning skulle också föreläggas riksdagen. Man måste därför säga att kronan är rättslös. Det finns ingen myndighet som försvarar dess rätt. Denna rätt gäller också enskilda människor som bor inom området.

I det område det här gäller bor ungefär 28 000 à 29 000 människor och av dessa är ungefär 2 procent samer. År 1880 bodde där mellan 1 000 och 2 000 personer. Om exempelvis gruvarbetarna i Kiruna skulle säga: "Vi stämmer kronan, ty vi har rätt att äga marken", skall man då säga: "Ja det är självklart att kronan kan stämmas för detta." Vart tar detta vägen? Vi bör komma ihåg att vi skapar prejudikat som kan

åberopas när det gäller äganderätten till områden som omfattar 165 000 kvadratkilometer jämte vattenområden. Det kan skapas en rättslöshet som kan få stor betydelse. Men eftersom jag förstår att denna rätt att processa gentemot kronan anses föreligga, är det väl ingenting att göra åt saken. Jag beklagar bara att grundlagen numera anses vara en nullitet. Jag begriper inte varför regeringen inte ser till att de som nu utreder grundlagsfrågan slipper fortsätta sitt arbete, eftersom inte riksdagen själv och de myndigheter som finns har någon respekt för svensk grundlag. Den är ju ändå ett skydd för kronan men även för den svenska allmogen, och jag tycker verkligen att det finns skäl att undersöka denna fråga.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag tror att herr Lundberg här bör betänka att det i detta fall inte är fråga om en tolkning eller tillämpning av grundlagens bestämmelser om förbud mot att avhända kronan egendom. Det kan väl ändå vara så, herr Lundberg, att det kan föreligga tvist om vem som har rätt till egendom, och sådana tvister skall ju de allmänna domstolarna slita.

Herr Lundberg menar väl inte att kronan i dessa fall skulle vara i en förmånligare ställning än medborgarna här i landet så att kronan tvärt skulle kunna säga att domstolarna inte får pröva när det är tvistigt vem som är rätt ägare till viss egendom. Det kan ju inte vara t. ex. riksdagen som ensidigt skall sitta och avgöra den saken -- om herr Lundberg menar det -- utan det är väl helt enkelt ett utflöde av de principer som gäller i vårt rättssamhälle att om det är tvist om äganderätten till fast egendom skall opartiska organ som domstolarna avgöra detta.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag vill bara erinra om att beträffande renbetesområdena har vi nu liggande en renbeteslag, enligt vilken man har accepterat att kronan är ägare till områdena. Jag har inte sagt att detta skulle vara något undantag utan det gäller ju här att kronan skall hävda den rätt som kronan enligt grundlag har, och ingenting annat. Grundlagen är i främsta rummet till för att skydda kronan och därmed medborgarna i övrigt från obehöriga ingrepp i olika sammanhang. Jag har tyvärr inte tid och möjlighet att nu peka på rättsfall, men jag skulle kunna visa en rättshistorisk utveckling åtminstone från 1600-talet och fram till dags datum som är helt enkelt underlig. Det finns emellertid ingen anledning att göra det nu.

Vad man skall ha klart för sig är att även om vi har pengar och, naturligtvis, juridiskt utbildade personer så löser vi icke Norrlands problem genom processer som sträcker sig över flera år. Även om kronans rätt är fastställd i grundlag borde man ändå veta att man öppnar inte en process om ett ägande när det är fråga om nyttjanderätt. Hade de jurister som tidigare agerat i stora processer om vatten m.m. gått på nyttjanderätten i stället för äganderätten, så hade man haft vissa möjligheter till framgång. Det kan inte vara rimligt att kronan själv, liksom en kvarn som mal för att den skall mala, river sönder urgamla rättsprinciper i vårt land. Ända sedan 1529 har denna rätt hävdats för kronans vidkommande i

Norrland och då är det orimligt att låta vem som helst öppna processer i underrätter, processer som berör alla de andra människorna i området. Justitieministern bör veta att i Kiruna lever i dag 27 000 – 28 000 människor som är utestängda från all rätt till jakt, fiske och annat. Antag att de också skulle öppna process och säga: ”Vi skall ha rätt till det och vi skall ha rätt till det.” Kronan som ägare kan upplåta vissa nyttjanderätter beständigt eller för begränsad tid, men äganderätten skall kronan inte kunna avhändas. Det skrevs in i lagen redan 1492 att kommande konung – som det uttrycktes – kan ta tillbaka vad man orättmätigt har tagit. Det är det jag principiellt måste hävda i detta sammanhang. Jag är väl medveten om att vi inte har något att göra med juridiken, men då skall man också säga rent ut att riksdagen inte skall syssla med juridik utan överlåta det åt andra. I annat fall är man inne på en ordning som jag inte trodde att man skulle behålla.

Det talas vidare om praxis. Vad är praxis i detta sammanhang? Den 17 december 1918 beslutades det om demokrati i vårt land. Skall då vårt demokratiska samhälle inom rättsväsendet bevara de principer som låg till grund för det gamla ståndssamhället med adel och ridderskap m. m. eller för tidsperioden mellan 1868 och låt oss säga 1918?

Jag vill hävda att samhällets rättigheter på detta område bör skyddas av regeringen liksom även av riksdagen. Sedan må också ämbetsmannamässiga och andra synpunkter kunna framföras, men det är icke de som skall styra kronan utan det är riksdagen som skall ge anvisningar om hur man skall förfara. Det är den principen jag skulle önska att socialdemokraten Geijer skulle ha respekt för i detta sammanhang.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag vill bara ytterligare säga att herr Lundberg i sitt anförande närmast tycks föregripa en kommande dom och föreställa sig att de som har uttagit stämning skall vinna målet. Jag kan inte ha någon som helst uppfattning om det. Det är domstolens sak att avgöra detta. Men det räcker väl att påminna herr Lundberg om att det inte är samma sak att öppna en process som att vinna processen. Vi får väl utgå från att kronans ombud kommer att inför domstol ta till vara kronans rätt och att domstolen kommer att följa den svenska lagstiftningen och svensk rättspraxis.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag har inte utgått från vare sig det ena eller det andra i detta sammanhang. Jag skulle kunna säga så att om fakta matades in i en datamaskin, skulle jag acceptera dess utslag, i vilken riktning det än mände gå. Men vad som ändå är viktigt är ju själva principen, som öppnar möjligheter till ett rättsförfarande som är orimligt. Det är det jag hoppas att justitieministern skall kunna förstå.

I äldre tider ansåg man att sådana här frågor icke skulle få avgöras annat än i högsta instans och att bara denna skulle få utreda det hela. Att sedan civilrätten har erövrat stor mark från grundlagsrätten är en annan sak. Men 1840 när det alltså krävdes att läsa grundlagen tyckte man att det var ganska ovidkommande för dem som satt på ansvariga poster att

§ 10 Ang. det rättspsykiatriska undersökningväsendet

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara fru *Kristenssons* (m) den 18 mars framställda interpellation, nr 85, och anförde:

Herr talman! Fru *Kristensson* har frågat mig om jag anser att förhållandena inom det rättspsykiatriska undersökningväsendet har ändrats så att de nu är godtagbara. I anslutning härtill har fru *Kristensson* särskilt tagit upp frågorna om tidpunkten för Stockholmsklinikens förflyttning från Långholmsanstalten och om den centrala ledningen för det rättspsykiatriska undersökningväsendet.

När riksdagen ungefär vid den här tiden förra året hade anledning att i ett par olika sammanhang diskutera förhållandena inom det rättspsykiatriska undersökningväsendet utgjorde den genomsnittliga väntetiden för häktade ca fyra månader. Under de närmaste åren dessförinnan hade denna väntetid varierat mellan fem och två och en halv månader.

Kort efter frågans riksdagsbehandling i följd försämrades situationen. Undersökningkapaciteten minskade snabbt. Detta berodde främst på brist på kompetenta undersökningsläkare. Under vissa perioder av förra sommaren var t. ex. endast två läkartjänster besatta av de nio som vid den tiden stod till Långholmsklinikens förfogande.

I denna situation tillgrip regeringen särskilda åtgärder för att dra läkararbetskraft till klinikerna och för att stimulera utomstående läkare till ökade insatser i undersökningsarbetet. Med verkan fr. o. m. den 1 juli 1970 höjdes sålunda arvudet per undersökning från 364 till 1 500 kronor för läkare, anställd inom den rättspsykiatriska undersökningsorganisationen, och från 1 500 till 2 500 kronor för läkare utanför denna organisation. Vidare förstärktes personalen vid kliniken på Långholmen med extra tjänster för ytterligare en psykolog, tre kuratorer och tre kansliskrivare.

Effekten av de vidtagna åtgärderna är svår att bedöma. Bilden för dagen är inte entydig och det är därför vanskligt att dra några säkra slutsatser av det tillgängliga siffermaterialet. Den genomsnittliga väntetiden för de häktade är för närvarande ca tio veckor. Antalet väntande undersökningsfall utgjorde den 1 mars i år 117. Av dessa hade 47 väntat mer än sex veckor. Dessa sifferuppgifter bör ställas mot det antal häktade som väntade vid samma tid år 1970, dvs. 132, varav 69 hade väntat under längre tid än sex veckor. Vid en jämförelse mellan perioden fr. o. m. mars 1970 t. o. m. februari 1971 med motsvarande tolv månadersperiod ett år tidigare kan konstateras, att den totala undersökningkapaciteten vid de rättspsykiatriska klinikerna stigit från 510 till 550 avgivna utlåtanden. Det förefaller emellertid som om undersökningkapaciteten på nytt skulle ha gått ned något under de fyra senaste månaderna. Samtidigt har antalet undersökningsfall stigit. Förhållandena är sämre i Stockholm än

Fredagen den
16 april 1971

*Ang. det rätts-
psykiatriska under-
sökningsväsendet*

på andra håll i landet.

Även om de åtgärder som vidtogs förra sommaren har medfört en viss förbättring av situationen är läget alltså otillfredsställande. Ansträngningarna att komma till rätta med förhållandena måste därför fortsätta. Likaså behövs ytterligare åtgärder för att mera omedelbart underlätta arbetet och förbättra situationen. Jag skall i korthet beröra vad jag åsyftar.

De nya klinikerna i Lund och Uppsala har numera helt tagits i bruk. Den nya kliniken i Göteborg kommer att öppnas inom den allra närmaste tiden. Tillkomsten av dessa kliniker kan väntas medföra att situationen inom den rättspsykiatriska undersökningsorganisationen förbättras.

Möjligheterna att omlokalisera Stockholmskliniken undersöks för närvarande. Jag kan här nämna att Kungl. Maj:t genom beslut den 11 september 1970 har uppdragit åt socialstyrelsen att i samråd med kriminalvårdsstyrelsen och byggnadsstyrelsen skyndsamt utreda möjligheterna att förlägga den rättspsykiatriska kliniken i Stockholm till sjukhus inom Stockholmsområdet. Bortsett från vilken ställning som kommer att tas till denna kliniks definitiva förläggning, är det angeläget att den så snart som möjligt provisoriskt flyttas från de nedslitna och otidsenliga lokalerna på Långholmsanstalten till andra för ändamålet mera lämpade lokaler. Även under provisorietiden bör en sjukhusanknytning eftersträvas. Socialstyrelsen undersöker denna fråga.

Frågan om en enhetlig central ledning av den rättspsykiatriska undersökningsverksamheten hänger samman med möjligheten att förlägga Stockholmskliniken utanför kriminalvårdsorganisationen. När så sker bör socialstyrelsen, som redan nu är överordnad myndighet för själva undersökningsförfarandet, överta även förvaltningsansvaret för denna klinik. Om man bortser från den tämligen begränsade verksamhet som tills vidare bedrivs vid den rättspsykiatriska klinik som är förlagd till fångvårdsanstalten i Härnösand, skulle därmed hela undersökningsorganisationen för både häktade och icke häktade personer komma att falla under socialstyrelsens förvaltningsområde.

Jag vill i sammanhanget ytterligare nämna, att jag inom den allra närmaste tiden ämnar begära Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillsätta en utredning för att överse lagstiftningen om påföljder för psykiskt avvikande lagöverträdare. Resultatet av denna utredning kommer sannolikt att inverka på behovet och omfattningen av rättspsykiatriska undersökningar.

Slutligen bör framhållas att en särskild arbetsgrupp inom socialstyrelsen för någon tid sedan har föreslagit – förutom flera av de reformer som jag i det föregående har berört – ett antal olika åtgärder för att ytterligare rationalisera undersökningsförfarandet och förstärka undersökningskapaciteten. Förslaget har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom socialstyrelsen.

Av vad jag här har anfört framgår att man redan har vidtagit eller planerar åtgärder av skilda slag för att försöka förbättra förhållandena. Det är min förhoppning att dessa åtgärder tillsammans skall komma att avhjälpa alltså råddande brister inom det rättspsykiatriska undersökningssväsendet.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag vill tacka justitieministern för det utförliga svaret på min interpellation.

Det är ju bekant att de långa väntetiderna i samband med rättspsykiatriska undersökningar under lång tid har utgjort ett allvarligt problem, och det har uppmärksammats både i riksdagen och på andra håll. JO har t. ex. under en följd av år i mycket skarpa ordalag understrukit hur allvarlig situationen är och framhållit att åtgärder snarast borde vidtas. Personligen tycker jag att justitiedepartementet under den senaste tiden har engagerat sig aktivt i denna fråga på ett sätt som gör att man kan ha vissa förhoppningar om att läget ändå så småningom skall kunna bli bättre.

I svaret anges att kort efter det att frågan behandlades i riksdagen i fjol försämrades situationen, och då ingrep regeringen med vissa åtgärder. Jag skulle som vanlig enkel riksdagsledamot vilja säga att jag trodde att den enhälliga hemställan som riksdagen gjorde till Kungl. Maj:t om att effektiva åtgärder skulle tillgripas också kunde ha sin betydelse för att de åtgärderna verkligen vidtogs. När riksdagen behandlade frågan var situationen allt annat än ljus, och vi bedömde det som nödvändigt att de allvarligaste missförhållandena rättades till. Det kanske är att märka ord, men det hade varit trevligt om det hade poängterats att riksdagsbehandlingen också haft en viss betydelse.

I min interpellation har jag erinrat om den felaktiga statistik beträffande väntetiderna som presenterades av socialstyrelsen. Den har sedermera rättats till och är kanske därför ingenting att orda om; möjligen kan den ha medverkat till att väntetiderna för undersökningsfall nu har stigit. Domstolarna har kanske haft det intrycket att läget inte var så bekymmersamt, och de har därför i stor utsträckning vågat använda sig av denna metod.

Jag konstaterar att statsrådet delar min uppfattning att läget inte heller nu är tillfredsställande. Det tyder på att statsrådet själv är medveten om att ytterligare åtgärder måste vidtas, och det måste göras ganska snart.

Det stora problemet är fortfarande tyvärr Stockholmskliniken på Långholmen. Statsrådet nämner att en utredning skall göras dels om den definitiva förläggningen, dels om provisoriet. Nu undrar jag bara hur länge det skall dröja innan provisoriefrågan blir klar. Mig veterligt föreligger redan nu praktiska möjligheter att exempelvis förlägga provisoriet i anslutning till Långbro, där det finns tomma lokaler som skulle vara utmärkta med en viss komplettering i säkerhetshänseende. På sakkunnigt håll anser man att det inte skulle behövas mer än två, tre månader innan de lokalerna skulle kunna tas i bruk som ett provisorium. Är det inte tänkbart med ett aktivt ingripande från departementets sida för att verkligen lösa upp denna gordiska knut? Det tycks vara svårt för socialstyrelsen att komma sams med sjukvårdens huvudmän — om det nu är landstinget eller Stockholms kommun. Det kanske inte tillkommer mig att göra någon rekommendation, men jag skulle tro att det skulle påskynda handläggningen om statsrådet själv ingrep och försökte få ordning på detta.

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

*Ang. det rätts-
psykiatriska under-
sökningväsendet*

Enligt min mening har det dröjt alldeles för länge innan man löst frågan, i synnerhet mot bakgrund av att det tydligen föreligger praktiska möjligheter att rätt snabbt ordna saken.

När det gäller frågan om den centrala ledningen är det naturligtvis bekymmersamt att inte socialstyrelsen är chefsmyndighet för kliniken här i Stockholm, även om den frågan väl kommer att lösas så småningom. Men det som är särskilt allvarligt är väl att den centrala tillsynen under så pass lång tid har brustit. Jag tror jag kan våga påstå att medgivande att gå utöver den i lag stadgade väntetiden har givits relativt slentrianmässigt. Man har inte haft uppfattningen att man verkligen skulle pröva ifall det var nödvändigt att bevilja anstånd eller om det t. ex. inte fanns möjligheter att placera om vederbörande på någon annan anstalt. Efter vad jag förstår är inte upptagningsområdena fixa, utan det finns möjligheter att göra en förflyttning här från Stockholm till Lund eller Uppsala. Man skulle verkligen kunna undersöka om man inte på sådant sätt kan nedbringa väntetiderna i större utsträckning än vad som skett för närvarande, då det förefaller som om anstånd mer eller mindre slentrianmässigt har beviljats.

Jag tycker alltså att frågan om den centrala tillsynen också är viktig, och även på den punkten undrar jag om det inte skulle vara möjligt för departementet att på allvar markera att det är nödvändigt att snarast åstadkomma en annan organisation.

Jag har ingen annan mening än herr statsrådet när det gäller frågan om att få en utredning om lagstiftningen om påföljder för psykiskt avvikande lagöverträdare. Jag tror att det är nödvändigt att en sådan utredning görs för att man på längre sikt skall kunna få ordning på den rättspsykiatriska problematiken. Jämställdhetsbegreppet har väl utgjort ett bekymmer, och man behöver nog överse det.

Till slut, herr talman, gäller det de förslag som den inom socialstyrelsen tillsatta arbetsgruppen för ett tag sedan har presenterat och som har remissbehandlats. Enligt vad jag vet är också en sammanställning gjord över remissyttrandena. De förslag som här har framlagts kan i varje fall delvis genomföras mycket snabbt, i den mån det inte handlar om lagändringar. Förslagen syftar ju till ett enklare och effektivare förfarande. Jag skulle också på den punkten vilja uttrycka ett önskemål om att frågan inte förhalas. Enligt min bedömning – som kanske inte är så sakkunnig – skulle det vara möjligt att utan alltför lång tidsutdräkt genomföra också den reformen i praktiken.

Om jag får sammanfatta mitt tack till herr statsrådet för det utförliga svaret, skulle jag som min slutsats vilja säga att jag tror att det är nödvändigt att departementet engagerar sig aktivt i de här frågorna, kanske främst i tre hänseenden. Det ena gäller Långholmen och provisoriet, det andra gäller en effektivare central ledning från socialstyrelsen och det tredje gäller att de förslag till förenklingar i förfarandet, som nu har presenterats och som jag tror mig veta har fått ett positivt gensvar hos remissinstanserna, genomförs utan tidsutdräkt.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Vi har väl alla anledning att i hög grad uppskatta de

Fredagen den
16 april 1971

*Ang. det rätts-
psykiatriska under-
sökningssystemet*

många olika strävanden, som här redovisats och som har till syfte att öka kapaciteten inom det rättspsykiatriska undersökningssystemet.

Jag begärde emellertid ordet för att ställa en fråga med anledning av vad justitieministern sade i interpellationssvaret *beträffande en översyn* av lagstiftningen om påföljder för psykiskt avvikande lagöverträdare. Jag utgår ifrån att denna översyn inte kommer att gå ut på en minskad rättspsykiatrisk medverkan vid domstolarnas rättskipning i brottmål. Det är ju här fråga om rättspsykiatriska undersökningar. Skall man i "psykiatriska fall" i ökad mån använda andra påföljder än vanlig kriminalvård, måste man väl då först *undersöka* dessa fall. När denna översyn blir genomförd och leder fram till lagstiftning, blir det väl därmed en *ökad* i stället för en minskad belastning på undersökningssystemet.

Nu uttrycker sig dock justitieministern mycket försiktigt. I sista satsen i det stycke jag åsyftar säger justitieministern: "Resultatet av denna utredning kommer sannolikt att inverka på behovet och omfattningen av rättspsykiatriska undersökningar." Det talas alltså ingenting om huruvida behovet eller omfattningen kommer att öka eller minska, men jag föreställer mig alltså att det kan bli fråga om en ökad belastning på undersökningssystemet.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Om jag får börja med herr Wiklund i Stockholm, så hoppas jag att vi skall kunna ha direktiven för den här utredningen klara inom den allra närmaste tiden, som jag också har sagt i interpellationssvaret, och jag menar med det denna eller nästa månad.

Nu kan jag inte gå närmare in på saken, men en av de synpunkter som vi vill ta fasta på är att undersökningarna mera primärt skall avse vederbörandes vårdbehov och inte i samma utsträckning som kanske förekommer i dag en diagnostiserande verksamhet för att kartlägga vederbörandes mentala tillstånd. Sådana undersökningar som mera tar sikte på vårdbehovet är säkert att föredraga.

Hur sedan detta kommer att utfalla kan jag inte göra något uttalande om här. Men i och för sig är det givetvis inte meningen att man skall genomföra regler som säger att domstolarna skall ha begränsade möjligheter att göra en undersökning av vederbörandes mentala tillstånd. På den punkten tror jag att jag kan lugna herr Wiklund.

Till fru Kristensson vill jag säga något om provisoriefrågan vid Långholmen. Det har ända sedan i höstas pågått undersökningar och gjorts ansträngningar från departementets sida att medverka till att få en lösning av denna fråga. Men som fru Kristensson själv har antytt, har vi här att göra med flera olika myndigheter, och det gäller att samordna och övertala dem för att man skall komma fram till en lösning. Ett par förslag som vi haft har inte kunnat realiseras. Men vi har inte gett upp, utan vi hoppas att vi skall kunna hitta en lösning.

Jag vill också säga till fru Kristensson att det knappast finns någon fråga i justitiedepartementet som för mig har varit så angelägen och som jag har varit så besvärad av som den rådande situationen på detta område. Strax efter det jag kom till departementet gjorde jag ett besök på

Långholmen och fick se hur det var där.

Det finns väl ingen anledning att värdera vems påstötningar som har varit det avgörande. Vi har tagit starkt intryck av vad JO har sagt, och vi har tagit starkt intryck av vad riksdagen har sagt. Men att vi själva sett hur svåra förhållandena är har naturligtvis i hög grad varit det som föranlett oss att försöka komma fram till olika lösningar. Avslutningsvis kan jag bara säga att vi inte tänker sluta med det förrän vi om möjligt uppnått att undersökningstiderna understiger de sex veckor som är föreskrivna.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp):

Herr talman! Jag vill gärna tacka justitieministern för hans beredvillighet att svara på min fråga, som jag inte på något sätt hade förberett honom på.

Skall man vid rättspsykiatriska undersökningar mera ta sikte på vårdbehovet i stället för diagnosen, så förstår jag väl att effekten kan bli den att frekvensen av sådana undersökningsfall visserligen ökar men att det inte är säkert att de fall det då gäller kräver den undersökningstid som *nu* är normalt – om det finns något som är normalt i detta sammanhang. Det kan kanske i stället bli kortare insatser från läkarnas sida i varje särskilt fall, medan antalet fall väl får antas inte komma att minska utan i stället öka. Slutresultatet kan likväl därmed bli en minskad totalbelastning på undersökningsväsendet.

Jag vill gärna tillägga att jag tycker det är en riktig utveckling om man i ökad mån kommer att använda andra former av reaktion från samhällets sida än vanlig kriminalvård i de fall där det klart visas att det är fråga om psykisk avvikelse hos lagöverträdaren.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Det var beklagligt att höra att trots att departementet har medverkat i fråga om att skaffa provisoriska lokaler, så har man inte lyckats nå en lösning. Det är desto mer förvånande som, enligt vad jag vet, det faktiskt finns praktiska möjligheter att lösa problemet. Jag trodde att departementet ändå hade ett relativt stort inflytande på den här frågan, därför att det är ju otillfredsställande att man är efter år tvingas frånga en av riksdagen fastställd lagstiftning när det gäller begränsning av dessa väntetider. Självklart är ju också att lokalerna på Långholmen allteftersom åren går blir mer och mer nerslitna samtidigt som de allmänna kraven på standarden ökas, och genom att väntetiderna är långa blir påfrestningarna desto mer kännbara. Jag menar därför att det verkligen är brådskande att man når resultat.

Mina andra två frågeställningar förbigick herr statsrådet med tystnad. Det gällde alltså frågan om när man kunde vänta sig att förslagen från arbetsgruppen kunde genomföras och frågan om den centrala ledningen från socialstyrelsens sida – som jag tror är central!

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Till herr Wiklund i Stockholm vill jag säga, att jag har nog den uppfattningen att undersökningarna i en del fall i dag är alldeles

för omfattande och att det alltså finns *en* möjlighet där att göra mera begränsade undersökningar, vilket ju skulle innebära en lättnad, medan det kanske i andra fall är lika nödvändigt som nu att undersökningarna blir omfattande.

I övrigt har jag ingenting annat att säga än att jag kan instämma i de synpunkter som herr Wiklund framförde i sitt andra anförande.

Beträffande fru Kristenssons frågor kan jag säga att vi har försökt både med Rålambshov och med Långbro, som fru Kristensson tog upp, men det har tyvärr inte gått att ordna med provisoriska lokaler. Det har stött på motstånd som vi inte har kunnat övervinna.

När de förslag kan genomföras som socialstyrelsens arbetsgrupp lagt fram — jag tror det var vid årsskiftet — kan jag inte ange någon tidplan för. Förslagen är ju föremål för beredning i första hand inom socialstyrelsen. Samma sak gäller beträffande tidpunkten för genomförandet av den centrala ledningen för hela undersökningsväsendet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ang. förbudet att mottaga ersättning vid överlåtelse av bostadslägenheter

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Ullstens* (fp) den 19 mars framställda interpellation, nr 87, och anförde:

Herr talman! Herr Ullsten har frågat mig om jag avser att lägga fram sådana förslag till ändring av gällande lagstiftning att förbudet att ta emot ersättning vid överlåtelse av bostadslägenheter även kommer att gälla lägenheter i hus vilka inte omfattas av hyresregleringslagen.

I hyresregleringslagen finns bestämmelser som avser att hindra enskilda från att utnyttja bostadsbristen för att bereda sig ekonomisk vinning. Sålunda är det i princip förbjudet att ta ut ersättning både vid anvisning på bostadslägenhet och vid överlåtelse av hyresrätt till sådan lägenhet. Överträdelse av förbuden kan bestraffas med böter eller fängelse i högst ett år. Den som har mottagit otillåten ersättning är skyldig att återbetala denna.

Undantagna från hyresregleringen är bl. a. lägenheter i hus som har färdigställts efter utgången av år 1968 och lägenheter i hus som förvaltas av kommuner och allmännyttiga bostadsföretag. I propositionen 103 år 1971 föreslås att även lägenheter i hus som har färdigställts åren 1958—1968 undantas från hyresregleringen.

Beträffande lägenheter som faller utanför hyresregleringen finns i hyreslagen en särskild bestämmelse om återbetalningsskyldighet för den som på bristort har begagnat sig av annans trångmål i följd av läget på bostadsmarknaden till att betinga sig särskilt vederlag för upplåtelse eller överlåtelse av hyresrätt.

De frågor som har berörts i interpellationen torde ha nämnvärd aktualitet bara på bristorter inom det lägenhetsbestånd som inte är hyresreglerat. Inom detta lägenhetsbestånd har de allmännyttiga företagen en dominerande ställning. Lediga lägenheter i hus som tillhör sådana

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

Ang. förbudet att mottaga ersättning vid överlåtelse av bostadslägenheter

Fredagen den
16 april 1971

*Ang. förbudet att
mottaga ersättning
vid överlåtelse av
bostadslägenheter*

företag har sedan lång tid tillbaka i största utsträckning förmedlats av de kommunala bostadsförmedlingarna. Särskilda bestämmelser som ger kommunerna väsentligt ökade möjligheter att tillförsäkra sig förmedlingsrätten infördes år 1967. Riskerna för att enskilda skall kunna utnyttja bostadsbristen för att bereda sig ekonomisk vinning är därför inte stora. Jag anser dock att det finns anledning att uppmärksamma de i interpellationen berörda frågorna inför den ytterligare avveckling av hyresregleringen som avses skola ske.

I propositionen 103 år 1971 har jag anfört att tiden är inne för en översyn av den nya hyreslagstiftningen. Förberedelser för en sådan översyn pågår redan inom justitiedepartementet. Det är min avsikt att vid denna översyn ta upp bl. a. frågan om förbud mot förmedlingsprovision och mot ersättning för överlåtelse av bostadslägenhet. Jag räknar med att översynen skall leda till förslag som kan föreläggas nästa års riksdag.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret på min interpellation. Jag hoppas att jag inte är alltför optimistisk i min bedömning, när jag vill tolka svaret som ganska positivt.

Justitieministern säger att frågan om förbud mot förmedlingsprovision och ersättning för överlåtelse av bostadslägenhet skall tas upp i en proposition som han räknar med att kunna förelägga nästa års riksdag. I det sammanhanget tycks syftet med min interpellation komma att bli tillgodosett.

Att det här rör sig om en allvarlig lucka i lagen – jag tror att justitieministern själv använde just den formuleringen i en tidningsintervju för en tid sedan – fick en ganska drastisk belysning redan dagen efter att jag framställt min interpellation. Då meddelade nämligen överåklagaren i Stockholm att han tvingats lägga ned åtalet mot en person, som på mycket goda grunder misstänktes för att ha ägnat sig åt illegal förmedlingsverksamhet och tjänat ganska grova pengar på den. Vederbörande hade lyckats få ett kommunalt bostadsföretag i Stockholm att skriva kontrakt med personer som han anvisat, och för sådana anvisningar tog han enligt utsago ganska rejält betalt. Eftersom straffbestämmelser finns just i hyresregleringslagen och den lagen undantar de kommunala bostadsföretagen kunde åklagarmyndigheten inte fullfölja målet.

Tanken med att utesluta de allmännyttiga bostadsföretagen från straffbestämmelserna var ju att deras lägenheter i huvudsak skulle hyras ut genom bostadsförmedlingen – den avsikten kom ju också till uttryck i den lagstiftning om bostadsförmedling som justitieministern nämnde – eller i varje fall utan mellanhänder som inte kunde kontrolleras av företaget självt.

Det fall som jag relaterade och som jag av formella skäl inte kan gå in på mera i detalj visar att detta var en alltför from förhoppning. Det kan inte heller uteslutas att det även finns andra, icke uppdagade fall, som visar samma sak.

Om detta kan man säga att det för det första är märkligt att bostadsförmedlingen, som inte tar betalt för sina tjänster, misslyckas med att hyra ut lägenheter, som privatpersoner kan hyra ut mot betalning.

För det andra är det märkligt att man ens skall behöva misstänka ett kommunalt bostadsföretag – i det här fallet AB Familjebostäder – för att försätta sina hyresgäster i situationen att de måste betala stora summor i svarta pengar för att få flytta in i lediga lägenheter.

Det är nu en sak, och det är något som jag hoppas att företaget självt kan reda upp. Men vad vi här i riksdagen har att ta ställning till är om den vetskap vi har fått om möjligheterna för försigkomna och moraliskt skrupelfria personer att också dra in de allmännyttiga företagens lägenheter i sitt exploaterande av bostadsbristen bör leda till lagändringar som gör att man kan straffbelägga sådan verksamhet. Jag har i varje fall mycket svårt att förstå varför just denna kategori lägenheter skulle vara fritt byte på den svarta marknaden.

Nu är det ju dessutom så, som jag påpekat i min interpellation och som statsrådet också nämnde i sitt svar, att hyresregleringslagen inte heller gäller lägenheter som byggts efter den 1 januari 1969. Eftersom det av allt att döma inte finns andra lagar och författningar som kan åberopas mot hyresskojare är det när det gäller denna del av nyproduktionen tydligen också mer eller mindre fritt fram. Till detta kommer att regeringen lagt fram en proposition i vilken man föreslår att hyresregleringslagen skall upphöra att gälla ytterligare tio års produktion, dvs. alla hus uppförda fr. o. m. 1958.

Jag har verkligen för min del ingenting emot en avveckling av hyresregleringen; jag hoppas den skall gå så snabbt som möjligt. Men jag tycker att det verkar vara uppenbart att straffbestämmelserna mot förmedlingsprovision och överlåtelseersättning måste flyttas från hyresregleringslagen till annan lag.

Hyresrådet har också föreslagit att straffbestämmelserna skall överföras till hyreslagen, som ju gäller generellt och där det i dag, som statsrådet påpekade, finns bestämmelser som innebär att den som kan beläggas med att ha tagit emot förmedlingsavgift blir skyldig att betala tillbaka den. Men det finns ingen direkt sanktionsåtgärd mot själva förfarandet. Det är inte alls i samma mening som enligt hyresregleringslagen kriminellt att ägna sig åt denna typ av verksamhet. Jag antar att hyresrådet framlade detta förslag – som det framförde i sitt remissvar om hyresregleringens avveckling – i tanke att det skulle genomföras samtidigt med hyresregleringens avskaffande, även om detta nu i strid med hyresrådets mening kommer att ske partiellt. Principproblemet kvarstår ju; med hyresregleringens avveckling stegvis även på bristorter försvinner också möjligheten att beivra de svartabörsaffärer som sannolikt kommer att fortsätta att florerat. Jag skulle därför vilja ställa frågan till justitieministern: Syftar den översyn av hyreslagstiftningen i det här avseendet som statsrådet aviserar i sitt svar till sådana allmänna straffregler mot överlåtelseersättning som hyresrådet förordar i sitt remissvar, dvs. bestämmelser som omfattar *alla* sorters bostadslägenheter oavsett när de byggts och oavsett om de ligger i hus som ägs av s. k. allmännyttiga bostadsföretag eller har privat ägare? Vi hoppas väl alla att vi någon gång skall uppnå en bättre balans mellan tillgång och efterfrågan och att förutsättningarna för hyresjobberi därmed skall minska. Men jag gissar att vi har långt dit, i varje fall när det gäller de stora och expansiva

Ang. förbudet att mottaga ersättning vid överlåtelse av bostadslägenheter

*Ang. förbudet att
mottaga ersättning
vid överlåtelse av
bostadslägenheter*

tätorterna. Att i det läget ha så dåliga sanktionsmöjligheter mot personer som lever högt på andra människors nödsituation tycker jag inte är tillfredsställande.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag hade tillfälle att vara med i den statliga utredning som lade fram förslag till den nuvarande allmänna hyreslagen. Under de diskussionerna i utredningen berördes naturligtvis frågan om möjligheterna att förhindra att det togs betalt för överlåtelse eller upplåtelse av lägenhet. Men den bedömning som då gjordes gick ut på att det borde vara tillräckligt att i lagen fanns en bestämmelse om återbetalningsskyldighet i sådana situationer. Sådan återbetalningsskyldighet stadgades också i allmänna hyreslagen.

Sedan en ny lag av denna omfattning varit i kraft någon tid visar det sig om den på alla punkter är tillräcklig eller om den har brister som behöver avhjälpas. Vi har i departementet kommit fram till att det nu efter de ungefär tre år som lagen gällt finns anledning att på vissa punkter göra en översyn. Då har även denna problematik kommit in i bilden, sedan den aktualiserats av det fall som föranlett herr Ullstens interpellation.

Jag vill emellertid säga att jag nog fortfarande har den uppfattningen att sådana fall som det nu aktuella måste betraktas som undantag. Det måste i detta fall ha varit en person med en alldeles otrolig övertalningsförmåga och intensitet som har kunnat övertala människor att betala mycket pengar för att få hyra lägenheter som de hade kunnat få hyra direkt. Jag tror inte att det kommer att bli så förfärligt många sådana fall. Men det hindrar ju inte att man måste förutsätta att sådant kan inträffa och att det i sådana fall kanske inte är tillräckligt med återbetalningsskyldighet, utan att det för dessa grava fall kan vara behövligt med straffbestämmelser. Det är alltså en fråga som vi överväger i det arbete som nu pågår i departementet.

Det är alldeles självklart, herr Ullsten, att det inte blir fråga om att göra någon åtskillnad med hänsyn till den kategori av fastigheter det gäller. Det är i detta sammanhang fullständigt likgiltigt om stat, kommun, ett allmännyttigt företag eller en privatperson äger huset. Det är den blivande hyresgästen som behöver skydd, och därför skall givetvis en kommande skyddsbestämmelse – hur den nu än blir utformad – gälla generellt.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Jag skall nöja mig med att än en gång tacka för svaret. Än en gång hoppas jag också att jag inte är för optimistisk; jag fattar justitieministern så att han menar, att man i denna översyn överväger att gå längre än till att enbart kräva återbetalningsskyldighet, dvs. att man bör överväga att införa sanktionsbestämmelser mot själva förfarandet, även om bestämmelserna flyttas över till hyreslagen som ju gäller samtliga lägenheter, oavsett i vilken typ av hus de finns och oavsett när husen är byggda. Därmed är också, såvitt jag förstår, svaret på den andra frågan givet, dvs. att man i motsats till vad som är fallet i dag – jag blev litet

förvånad över att statsrådet menade att saken var så självklar – skall ha samma bestämmelser för alla lägenheter, oavsett vilken typ av ägare som innehar fastigheten.

Det är ju den skillnad vi i dag har som gjorde det möjligt för den här – jag håller med om det – mycket försigkomna personen att operera. Nu tror jag för all del att även en mindre företagsam person kunde ha klarat detta i hyresregleringslagens hägn. De allmännyttiga bostadsföretagen har ju ibland problem att få vissa lägenheter uthyrda, och folk lever alltjämt i den föreställningen att det är svårt att få tag i lägenhet. Under sådana förhållanden kan man tänka sig att människor – på grund av okunnighet eller därför att de blivit duperade; jag vet inte vilket skäl som är det främsta – kan gå med på att betala till en sådan här fifflare för att få en lägenhet, som de kanske ändå skulle ha fått.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12 Interpellation nr 106 om sysselsättningsfrämjande åtgärder

Ordet lämnades på begäran till

Herr ENGSTRÖM (vpk), som yttrade:

Herr talman! Den totala arbetslösheten har ökat på ett alarmerande sätt. De siffror för arbetslösheten som baseras på AMS:s rapport visar att det totala antalet registrerade arbetslösa var 64 947 i mars 1971 mot 21 400 i mars 1970. Enbart från februari till mars i år ökade den registrerade arbetslösheten med 5 212.

Även arbetskraftsundersökningen, som baseras på ett slumpmässigt urval och omfattar även arbetslösa som inte anmält sig på arbetsförmedlingen, visar samma utveckling. Enligt arbetskraftsundersökningens siffror var 98 000 arbetslösa i mars 1971 mot 65 000 i mars 1970.

Antalet arbetslösa uppges i mars i år vara det högsta på 15 år. Äldre arbetslösa har sedan lång tid haft stora svårigheter att få nytt arbete och i allmänhet fått gå arbetslösa längre tid än yngre arbetssökande. Nu registreras även en kraftig ökning av arbetslöshetssiffrorna för ungdomsarbetslösheten. De kraftigt ökade arbetslöshetssiffrorna och ökad arbetslöshet även bland de yngre kan befaras leda till att svårigheterna för de äldre att få arbete snarast förstärks.

Till den oroande höga arbetslösheten skall även fogas att en rad företag över hela landet varslat om nedläggningar eller permitteringar för över 8 000 anställda.

Mot bakgrund av den höga arbetslösheten, utbredningen av denna till att omfatta även ungdomen, befarade farhågor att de äldre i än högre grad kommer att få svårigheter att hävda sig på arbetsmarknaden samt utfärdade varsel som kan väntas leda till ytterligare ökning av arbetslösheten vill jag ställa följande fråga till inrikesministern:

Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att öka sysselsättningsmöjligheterna på olika håll i landet för att bekämpa den höga arbetslösheten och skapa full sysselsättning?

Denna anhållan bordlades.

§ 13 Interpellation nr 107 om sysselsättningsstöd till etablering vid gräns för stödområde

Ordet lämnades på begäran till

Herr NILSSON i Agnäs (m), som yttrade:

Herr talman! Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 75 år 1970 med förslag om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten avgav statsutskottet utlåtande nr 103, där utskottet beträffande punkten 5 om sysselsättningsstödet ger Kungl. Maj:t till känna att beträffande gränsdragningen indelningen bör vara elastisk, då det gäller det inre stödområde som kan komma i fråga för stödet. Kungl. Maj:t skall enligt förslaget ange detta inre stödområdes närmare gränser, och utskottet skriver: "Enligt utskottets mening är särskilda insatser erforderliga för i huvudsak detta område. Möjligheten att ge förhöjt investeringsstöd har samma syfte. Emellertid uppstår vid alla geografiska områdesavgränsningar de svårigheter i gränsområdet som utskottet berört i samband med det allmänna stödområdets avgränsning. Med hänsyn därtill är det enligt utskottets mening angeläget att den administrativa indelningen inte tillmäts så avgörande inflytande vid gränsdragningen att delar av kommunblock, där det är befogat att sysselsättningsstöd får utgå, kommer att falla utanför stödområdet. Vid avgränsningen *bör* Kungl. Maj:t *självfallet beakta det allmänna syftet* att skapa en effektiv servicestruktur. Besluten bör därför förankras i den regionala planeringen." (Kursiverat här.)

Anledningen till min interpellation är ett fall vid lokalisering i dag i Bjurholms kommun i Västerbottens län, där en industri avser att förlägga en fabrik i förpackningsbranschen. Det anställningsbidrag med sammanlagt 12 500 kr, per 3 år som utgår för varje nyanställd får enligt uppgift icke utgå eftersom Bjurholm från och med 1974 skall tillföras Vännäs kommunblock, som på grund av sin närhet till Umeå kommun faller utanför stödområdets gräns i detta fall. För att erhålla den ytterst nödvändiga industrin, som i initialskedet skall ge 17 man arbete, kan Bjurholms kommun tvingas att själv träda emellan med ett mot det statliga bidraget svarande belopp. Samtidigt kan grannkommunen Vindeln, som ligger närmare Umeå och är självständigt kommunblock, erhålla nyanställningsstöd. Avståndet från tätorten Bjurholm till Umeå är 6 mil och från kommunens västligaste del cirka 10 mil, under det att avståndet från Vindeln till Umeå är 5 mil.

Det synes orättvist att Bjurholm icke får räknas till det område som ger möjlighet till stöd i detta fall, eftersom kommunen dels ligger i inlandet med de speciella sysselsättningssvårigheter som denna trakt har, dels ännu icke tillhör Vännäs kommun.

Med anledning av detta aktuella förhållande anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr inrikesministern ställa följande fråga:

Vill statsrådet medverka till att en ny industri förlagd till kommun i Västerbotten erhåller sysselsättningsstöd med anledning av statsutskottets skrivning i utlåtande nr 103 år 1970 om att beakta svårigheter vid geografiska områdesavgränsningar?

Denna anhållan bordlades.

§ 14 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 60 med förslag till lag med anledning av inrättande av skatterätter, m. m.

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

§ 15 Anmäldes och bordlades riksdagens förvaltningsstyrelsens framställning angående kontorservice åt riksdagens ledamöter.

§ 16 Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden:

Nr 27 i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen inom justitiedepartementets verksamhetsområde gjorda framställning rörande utgifter för statligt partistöd för budgetåret 1971/72 jämte motioner.

Nr 28 i anledning av motioner om kommunalt partistöd

Skatteutskottets betänkande:

Nr 21 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av protokoll angående ömsesidig befrielse av luftfartsföretag och deras anställda från erläggande av skatter, upprättat i anslutning till överenskommelsen mellan Sveriges regering och De Socialistiska Rådsrepublikernas Unions regering rörande luftfartsförbindelser den 31 mars 1956

Jordbruksutskottets betänkanden:

Nr 1 i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna på driftbudgeten för budgetåret 1971/72 inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde jämte motioner

Nr 2 i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna på kapitalbudgeten för budgetåret 1971/72 i vad avser anslag inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde jämte motion

§ 17 Anmäldes och bordlades motionen nr 1388 av fröken *Ljungberg m. fl.* i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 55 angående svenskt deltagande i program för en europeisk storaccelerator.

§ 18 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen av

Nr 194 Herr *Turesson* (m) till herr justitieministern angående den brottsbekämpande verksamheten i Stockholm:

Vilka åtgärder ämnar herr statsrådet vidtaga med anledning av den krissituation som uppkommit i fråga om den brottsbekämpande verksamheten i Stockholm?

Nr 195 Herr *Glimné*r (c) till herr inrikesministern angående remissbehandlingen av regionalpolitiska handlingsprogram (länsprogram 1970):

Är statsrådet beredd medverka till en breddning av antalet

Nr 63

Fredagen den
16 april 1971

remissinstanser beträffande Länsprogram 70 så att lokala och regionala politiska, fackliga och näringslivsorganisationer får möjlighet att yttra sig?

Nr 196 Herr *Måbrink* (vpk) till herr utrikesministern angående Sveriges ställning vid behandling inom FN-utskott av frågor om kemisk krigföring:

Vill utrikesministern uttala sig om vilka överväganden som bör bestämma Sveriges ställning vid behandling inom FN-utskott i frågor om kemisk krigföring i kolonier eller andra länder?

Nr 197 Herr *Hagberg* (vpk) till herr statsministern angående militär registrering av arbetare i s. k. kuppberedskapsplan:

Vill statsministern uttala sig om huruvida systemet med militär registrering av arbetare i s. k. kuppberedskapsplan fortfarande äger tillämpning, och om så är fallet, avser statsministern ta något initiativ i syfte att sådan registrering skall upphöra?

Nr 198 Fru *Dahl* (s) till herr utrikesministern om åtgärder mot svältsituationen på Kap Verdeöarna:

Vad ämnar regeringen göra för att inom FN medverka till åtgärder mot den svåra svältsituationen på Kap Verdeöarna?

§ 19 Kammaren åtskildes kl. 16.43.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert